

בצרון

ירחון למרע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורם), צבי וולפסון, שמעון הלקין
חיים ליף — חבר המערכת
מנהל המערכת: משה טשרנוביץ

שנה כ"ה (כרך ג') תמוז-אב, תשכ"ד חוברת ו' (245)

ה ת ו כ ן

- אל סופרי העולם! אגודת הסופרים העברים בישראל 89
תורת-הגלות של קויפמן א. ש. הלקין 90
הערה על פעמונים (שיר) גבריאל פרייל 99
מגילת ביל"ו א. ר. מלאכי 100
יפו הופכת לעיר עברית (זכרונות עתונאי) חביב כנען 104
נופי נורבגיה (שיר) יצחק פינקל 112
- צבי שארפשטיין — בהגיעו לגבורות:
- משנתו החינוכית של צבי שארפשטיין . גרשון א. חורגין 113
צבי שארפשטיין והעתונות החינוכית העברית זכולון רביד 118
„גדולי חינוך בעמנו“ נ. צ. מיימון 127
לבדי (משירי מ. י. לרמונטוב) תרגום חפשי: שניאור זלמן אש 129
מחודש לחודש יצחק עברי 130
- הערבות ודברי בקורת:
- (א) כרך חדש של „תלפיות“ אשר זיו 134
(ב) מזורסייל ועד סואץ י. מישאל 136
(ג) זאב ז'בוטינסקי בין הספר והסיף ח. ליף 139
- ידיעות 140

„ בצרון “
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)
Editors: NAHUM GLATZER (Contributing Editor)
HARRY WOLFSON, SIMON HALKIN (S. Israel)
HAYIM LEAF, Associate Editor
Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ
Twenty-Fifth Year of Publication

Vol. L TAMUZ-AV, 5724 (May-June, 1964) No. 6 (245)

CONTENTS

To the Writers of the World!	
. <i>Association of Hebrew Writers of Israel</i>	89
Kaufmann's Conception of Diaspora . . . <i>Abraham S. Halkin</i>	90
A Note on Bells (Poem) <i>Gabriel Preil</i>	99
A BILU Scroll <i>A. R. Malachi</i>	100
Jaffa Turns Into a Jewish City <i>Haviv Kanaan</i>	104
Landscapes of Norway (Poem) <i>Irving J. Finkel</i>	112
ZEVI SCHARFSTEIN AT EIGHTY	
The Educational Philosophy of Zevi Scharfstein	
. <i>Gershon A. Churgin</i>	113
Zevi Scharfstein and the Periodical Literature	
In Hebrew Education <i>Z. Ravid</i>	118
"The Great Educators of Our People" . . <i>N. Z. Maimon</i>	127
Alone (From the Poems of Lermontov) <i>Sol Ash</i>	129
The Month In Review <i>Itzhak Ivry</i>	130
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:	
(a) Rabbinics and Judaica In "Talpioth" . . . <i>Asher Siev</i>	134
(b) From Versailles to Suez <i>I. Mishael</i>	136
(c) Zeev Jabotinsky — Between the Book and the Sword <i>H. Leaf</i>	139
News and Events	140

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצֵּרוֹן

נומר עלידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה כ"ה (כרך נ') תמוז-אב, תשכ"ד חוברת ו' (245)

באמיפה רחופה של סופרי ישראל, שנתקיימה ביום רביעי,
ב' בסיון תשכ"ד — 13.5.64, בתל-אביב נתקבלה הקריאה הבאה:

אל סופרי העולם!

סכנה חמורה אורבת לקיומה של מדינת ישראל, שהיא חוף-מבטחים של העם היהודי לאחר אלפיים שנות גולה ולאחר השואה האיומה, שבה נרצח שליט מן העם. מדענים ומומחים גרמניים, שנמלטו למצרים כנאצים פושעים ואות קין על מצחם או שהתישבו בה כבעלי מדע להשכיר, עוסקים זה שנים במצרים בייצור כלי משחית שונים ונשק-השמדה אטומי, בשירותו של נאצר, רודן מצרים, המכריז בלי הרף כי הוא זומם להכחיד את ישראל. וממשלת גרמניה, שבניה רצחו במיתות משונות את מרבית הקיבוץ היהודי הגדול באירופה במלחמת העולם השנייה, מתחמקת באמתלאות שונות מאחריות לזוועה זו ואינה עושה דבר לעצירתה. אך גם עמים אחרים וממשלותיהם נמנעים מלהגיב כראוי על סכנתה של פורענות חדשה, העלולה להתרגש עלינו.

אנו, סופרי ישראל, פונים איפוא אליכם, סופרי העולם כולו, בקריאה עזה: אל תתעלמו מן הסכנה החדשה המרחפת עלינו ועל האיזור כולו ואל תחרישו. אל תתנו ליצור שוב קשר-של-שתיקה נגד ישראל. יעורר נא כל אחד מכם את עמו ואת ממשלתו על הפעילות הנפשעת הזאת של המדענים הגרמניים במצרים, שנתמו למזימתו הרצחנית של נאצר. העבר הקרוב רבי-הזוועות צריך להחרידכם ולעשותכם רגישים לקריאה כזאת של סופרי אותו עם, אשר כבר חש בבשרו את אכזריותם של עמים ואת אדישותם של עמים.

הטילו נא את כובד דברכם בציבור והבקיעו את האדישות, שהיא לא פעם שותפת לפשע. גייסו את דעתי-הקהל הנאורה בעולם למען הפסקת הפעילות המזוועת הזאת במצרים העלולה להצית תבערה עולמית. יותן למדינת ישראל לחיות וליצור בשלום ובבטחון ולהקרין שלום על כל סביבותיה!

תורת-הגלות של קויפמן

ה ע ר כ ה

מאת ד"ר א. ש. הלקין

גולה ונכר, מחקרו של יחזקאל קויפמן, זכה לפירסום רב בזכות מעלות אחדות המציינות אותו. המחבר הטיל על עצמו את החובה לתת תשובה לשאלת גורמי קיומו הממושך והמתמיד של עם ישראל בגולה. שאלה זו עמדה לפניו מפני שהכיר כי אין להפוך את עם ישראל לקיבוץ מיוחד במינו אשר לא ישלטו בו החוקים המכריעים בגורלם של עמים אחרים, בחינת "אין מזל לישראל". הוא קורא בכל פה שכוחות הריסה וביטול, אשר הביאו קץ לקיומם של עמים שונים בעולם, פעלו והיו לסכנה גם בקרב ישראל. ואם בכל אלה לא נעלם העם הזה, צריך למצוא תשובה שכוחה יפה לא רק לגבי ישראל לבד אלא גם לגבי עמים אחרים בתנאים דומים. גישתו זו, שהכשירה אותו לטפל טיפול אויביקטיבי בנושאו, מבדילה בינו ובין חוקרים אחרים בעבר ואף בימינו שניסו גם הם להשיב תשובה "מדעית" לשאלה. ברור, עד כמה שהגיע כוחו של קויפמן התאמץ לכתוב כאדם הרוצה לפתור בעייה פתרון מדעי, ונטיותיו הפרטיות נדחקות הצידה.

ומפני המעלות האלה הצליח קויפמן לקבוע מספר כללים בענין תולדות ישראל שאמיתם ניכרת. בנוסח שונה שינוי יסודי מנוסחם של "התיאולוגים", גם הוא קובע כי הדת היא שהצילה את ישראל מטמיעה. הוא מגלה את עוצם מידת ההסתגלות שהגיעו אליה קיבוצי ישראל בארצותיהם בכל הדורות. גילוי זה מבהיר עוד יותר את כוחה של הדת, מפני שהיא, ועל ידה המהות האתנית של היהודים, הן שהולידו גם בקרב ישראל וגם בקרב שכניהם הגויים את רגש הנכר והזרות. כמו כן הוא מגלה חריפות רבה בניתוח כוחות הטמיעה האוכלים את ישראל כיום, והסכנות הנוספות שנוולדו בעטייה של ירידת תקפה של הדת, וכן גם העיכובים בפני טמיעה גמורה הקיימים אף בדורותינו. הרבה הרבה מסקנות נכונות, ועוד יותר הערות צודקות ימצא הקורא בספרו המקיף, וזכותו עומדת לו. אולם במאמרי זה רצוני לעורר מספר שאלות לגבי כמה כללים והנחות בספרו הגדול.

א.

קויפמן מהפך הרבה במושג המהות האתנית ובחשיבותה להבנת המונח עם. לצרכי הגדרתו של המושג הוא מעביר לפנינו כמה סימנים, כגון ארץ, לשון, תרבות משותפת, וכדומה ופוסלם אחד אחד, לא משום שאיננו מודה בערכם, אלא משום שהם חסרים את תכונת הראשוניות היוצרת את הקיבוץ הלאומי. אותה הוא מוצא במושג המהות האתנית. הוא מברר שאין כוונתו לשותפות-הדם המקשרת את כל חברי הקיבוץ, או לשותפות-המוצא, גם אם גרעין בעל סגולות אלו קיים בתוך החברה הנדונה. הוא מדבר על האמונה במסורת-ייחודו הגזעי של הקיבוץ שהתפתחה במשך הדורות, וכל המצטרף אל הקיבוץ מכיר ומאמין בה גם הוא.

גם אם נניח לעת עתה שהכלל נכון, הרי יש לשאול: מה באמת ערכה של הכרה זו? הוא רואה את הלשון כיסוד הכרחי בהתהוות הקיבוץ האתני (ו. 118). אם כן איפוא הוא מודה בחוסר כוחה של המהות האתנית להתקיים ללא עזרה. הוא גם מלמד אותנו כי "כל קבוץ אתני מכנה את עצמו בשם 'לשונו' (119). אולם הוא מבחין הבחנה שאינה עומדת בפני הביקורת בין הלשון שהיא "סימנה המוחש" של הלאומיות, ובין "עצם מהות הלאומיות" שהיא האחוה המיוחדת. אף-על-פי שהוא מניח מצד אחד כי ערכה של הלשון הוא "שעמה גולדת אחווה מיוחדת, אחווה אתנית" (120), ומצד שני הוא קובע כי "רק עד כמה שהיא משמשת בטוי וסמל לאחוה מיוחדת זו היא יכולה להחשב למומנט לאומי". דומני שרק הרצון להחזיק בעיקר, ויהי מה, מאלצהו להבחין הבחנה זו. וכל כך למה? מפני ש"יש קיבוצים אתניים שאין להם לשון הווה לאומית (האירים, היהודים ועוד)". אבל כל הניתוח הזה אינו מושגת. הוא יוצא מתוך הנחה ששני העמים האלה הם קיבוצים אתניים אשר "נבראו בריאה ראשונית בבית מלאכתו של היחוד הלשוני". אבל מנין לו שהמהות האתנית היא המייחדת אותם? כלומר, במה הוא בוטח עד שיבוא ויאמר כי לא ארץ האירים היא הקובעת את יחודם (למעשה גם לשונם לא נשתכחה מקרב חוגים די רחבים) אלא מהותם האתנית? ולא דת ישראל היא שעיצבה את דמותם של היהודים כי אם יחודם האתני? לא שטח האדמה שבו חיי הקיבוץ מתרחשים ומתפתחים ולא התכונות הנוספות המהוות את עולמו אינם נראים בעיניו אם כי הוא מייחס להם ערך רב. הוא פוסק כי כשעם הולך ומתפשט ותופס כברות ארץ חדשות הארץ גדלה עמו. אולם מה יש להסיק מכאן? וכי לא ההפך מדבריו? כלום אין ללמוד מכאן שבחזקת הכיבוש לא רק הארץ עוברת לרשות כובשיה אלא גם בני הארץ? ומה יקרה למהות האתנית של אותו עם נכבש? התישמר בעיניה? מה קרה אחרי תקופת המקרא לכל העמים השכנים לארץ ישראל, למואב, עמון, אדום, פלשתים? אם מהותם האתנית היא הקובעת להיכן נעלמה? ולמה נעלמו הם? ואם אין בכוחה של המהות האתנית הלאומית להמשיך להתקיים מה איפוא סגולתה? במה היא בעלת זכות יותר גדולה מן הארץ, או הלשון, ביחודו של הקיבוץ?

אבל יש לשאול גם לגופו של ענין. מהי בעצם אותה מהות קיבוצית אתנית שהוא דוגל בשמה? כיון שהוא מדייק שאיננה שיתוף-הגזע ושהיא מעין הסכמה מצד הנמנים על העם, או המצטרפים אליו, לראות עצמם בני אותו מוצא שהקיבוץ מתייחס עליו, הרי ההישג הזה עצמו הוא למעשה ערך תרבותי הדומה לערכים תרבותיים אחרים, ואין עצמותו ממשית יותר מן ההיסטוריה של העם שהנוספים לומדים לראות כהיסטוריה שלהם, או מכל ערך או קנין אחר שהם קונים. באמת אמרו: כל אומה שהיא בבחינת נתון היא חטיבה הניכרת במספר סימנים, ארץ, לשון, נימוסים, דת, זכרונות, מסורת של מוצא משותף, וכו'. מי יאמר איזה מהם עדיף ואיזה ראשוני? הוא מצביע על האשכנזים הצפוניים והאשכנזים הדרומיים שהם שונים ברוחם מאד אלו מאלו ואף על פי כן בני עם אחד הם. ואילו נספחה ארץ אשכנז הדרומית לאוסטריה, כלום היה חוקר מרגיש זרות אתנית בדבר, ולא היה חושב את האשכנזים ההם כבני עם אוסטריה? הוא נוטה לחשוב שאולי

יש יותר שותפות־רוח בין שני פילוסופים בני שני עמים משיש בין שני בני עם שאין עולמם הרוחני דומה, ובכל זאת הוא מסיק ששניים אלה בני עם אחד הם. אבל במה? וכי לא משום ששניהם יושבים באותה ארץ ומדברים אותה לשון? וכי לא אמת הדבר שהפילוסוף יצטער יותר על מותו של חברו הפילוסוף בן עם אחר משיצטער על מות האכר בן־עמו? אם כן מה אפשר ללמוד מכל זה? כי המהות האתנית איננה ערך מיוחד באפיו. הוא מודה שאין הוא יודע "מה היה בין אפיו של עמון, למשל, ובין אפיו של מואב... ובכל זאת פעלו העמים האלה כהויות היסטוריות נפרדות" (112). אבל מנין לו שהפירוד הזה בא להם מן המהות האתנית הלאומית? ושמה מפני שזה ישב בארצו וזה בארצו? הרי הסיפור המקראי מייחס לכולם, לרבות ישראל ושבטי הערבים, שותפות אתנית, ולמה אינם אומה אחת? וכן אפשר להקשות מתולדות העמים הגרמניים שבאו לאירופה ונתחלקו לאומות שונות; כל אחת נבדלת ונפרדת מן האחרות.

בתולדות ישראל קנין זה ממלא תפקיד חשוב לפי תפיסתו. בפרק מעמיק הוא בודק את סיבת יחודה האתני של תורת ישראל, אם כי ביסודה היא אוניברסלית ובכוחה להיות דת העולם. הוא בוחן בחריפות את כל גורמי גורלו של עם ישראל בימי הביניים ובא לכלל דיעה שרגש הנכר, גם בלבות היהודים גם בהכרת הגוים הסובבים אותם, נבע מסגולת המהות האתנית שנטבעה בישראל. וכן בניתוח מצב היהודים בזמננו, על כל ההרס והמבוכה שגרמה הטמיעה המרתיקה־לכת והחיקוי המשחית, הוא מעלה שוב את טענת המהות האתנית. הוא צופה ויודע שהטמיעה הגמורה לא תוכל להשתלם גם אם ימירו, גם אם יזדהו לגמרי בעם שהם יושבים בתוכם. עד לאפסות מוחלטת של הקיבוץ היהודי לא יגיעו הדברים מפני שמהותו האתנית של העם תעמוד לשטן.

אף על התפיסה הזאת יקשה המקשה. כיון שעם ישראל מאמין זה אלפי שנים בתורת משה וחי על פיה, וכיון שדתנו מונה בין ערכיה לא רק שאלות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו אלא גם שבין עם לארצו ובין עם לעברו ולעתידו, מה צורך, מה טעם ומה צידוק יש להכנסת המהות האתנית בחינת גורם בגורלנו בימי הביניים או בימינו? מה ימצא בקורותינו או ביחסים שבינינו ובין הגוים שלא יתפרש אלא בעזרת המהות האתנית? הרי רגש הנכר — ואין ספק שבתור יסוד באמונתנו רגש זה הוא בעל ישות ממשית, — מתבאר כתולדה מן העיקר שאנחנו בגלות, נתפורנו בגוים, ומתפללים לשם שיקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ וישיבנו לארצנו. הסבר זה של מצבנו, תקוות אלה הנשמעות יום יום בתפילותינו ובבירכותינו, כלום אין בהם כדי לטפח בקרבנו את רגש הנכר? אותם נוצרים לארצותיהם שראו את אבותינו יום יום בעריהם ובכפריהם, והנה שבתותיהם ומועדיהם שונים, ימי שמחתם וימי אבלם שונים, מאכליהם ומשקיהם שונים, ותקוותיהם ותפילותיהם לגאולה מגלותם, לימות המשיח, שונות בהחלט מצפייתם של הנוצרים לשיבת משיחם, מה אפשר היה להם להסיק בענין האנשים המזורים הללו אם לא כי נכרים הם; כי לא בני הארץ הם כמותם אלא בני ארץ זרה, וכי ישיבתם בארצם יבוא הקץ לה עם בוא המשיח? הללו באים ומעידים

בכל תפלה ובכל חג ובכל פעולה — מדוע לא יקבלו עדותם? איך יגיבו על אמונותינו ותקוותינו?

הכל יודעים מה כוחה של אמונה, ואפילו של מעשים ועבודה הקשורים באמונה זו, לעומת הנסיונות היומיומיים והחוויות המתמידות. אין ספק שבעטייה של גזירה ומכוחה של רדיפה היה סבל הגלות והכרתו וכיסופים לגאולה ערים וחיים בלב הנרדפים והנדכאים. בזמנים כאלה לא לבד שניתנסו בגלות ובמרירותה אלא שידעו ידיעה ברורה כי לא בארצם ובתוך עמם הם יושבים, כי נכרים הם. בטחו כי השם יגאל אותם, אם גם שאלו בתמהון מדוע הוא מאריך גלותם ואינו גואלם. אבל אין לשכוח תנאי חיים אחרים. בשנות שקט ושלום, — וצריך לזכור כי הגבלות מתמידות וחובות הרובצים על האדם כל הימים הופכים שיגרה במשך הזמן ואינם מפריעים בעד השקט והשלווה, — אפשר היה ליהנות מן החיים. במצב כזה היו ודאי ממשיכים מיום ליום, בין תפילה לתפילה, בין יום אבל ליום אבל כיהודים המקיימים את המצווה, אומרים את התפילות, צמים ביום האבל ואף על פי כן אינם חשים בכל נפשם את סיבת האבל, או את עומק הגעגועים, או את עוצם החורבן. כל הקורא את יצירות בני עמנו בימי הביניים בארצות האסלאם ואפילו בארצות הנוצרים, ובלבד שאינן תפילות ותחנונים, יגלה באיזו מידה תפילה ועבודה לחוד וחיי יום ליום לחוד. מדוע לא נלמד מעצמנו מבני דורנו? הרי עדיין אנו אומרים אותן תפילות ועושים אותם מעשים. היש להסיק מכאן שעול הגלות ואימתו רובצים עלינו יום יום?

ודאי, גם בימים שקטים וטובים ידע האדם היהודי בלבו שהוא יושב בגלות וידע את התקוות לעתיד. ודאי היה אומר דברים אלה לכל שואל. אבל מה היה כוחה של ידיעה זו בשנים כתיקונן? באיזו מידה לא נתנה לו מנוחה גם בשעה שאפשר היה לישב בשלווה? ידועה האימרה הרגילה „הרי אנו בגלות“, אבל הכל יודעים שהיא אימרה שעתים אדם משמיעה מן הלב ועתים בחיוך על שפתיו. הסבר פשוט יותר המיוסד כולו על ההווי היהודי בכל דור ודור יש למצוא ביחודו הדתי של העם הזה. זיקתו לכתבי-הקודש ולכל הכלול בהם היא שנטעה בלבם את האמונות — והן דתיות, הואיל ומקורן בספרים הקדושים — שארץ ישראל היא ארצנו והתרחקותנו ממנה באה בצורת עונש מפני חטאינו, ואנחנו עתידים לשוב אליה ופיזורינו יתקבצו. ההלכה היהודית הכוללת דינים לימי שמחה ולימי אבל הרשומים במקרא או בדברי רבותינו היא מקור מעשינו שהרואים אותם כיום מכירים בהם פעולות לאומיות. אבל זאת הבחנה שנוגדה בזמן החדש. כל דורות הגלות, ויהודים חרדים גם כיום, עושים מעשים אלה ומאמינים אמונות אלה מפני שמסורת דתית היא בידם. כשם ששומרים על הלכות שבת כן זהירים בהלכות תשעה באב, וכמו שמדקדקים בדיני כשר וטריפה כן מדקדקים במצוות חנוכה ובמצוות פורים.

דומני שהעיון לשמו מחייב אותנו לראות נכוחה את כל הבעייה הזאת שהרבה עשבים שוטים גדלו בה. קויפמן שואל שאלה (i, 457): מה היה אילו קם מנהיג והוליך את ישראל לארץ ישראל, או אילו הקדישו בני ישראל את כוחם לפיתוח ישוב לאומי בארץ חדשה, כגון אמריקה לאחר שנגלתה? אולם התשובה

כלולה בשאלה. כמו מנהיגים שרצו להוליך והעם לא הלך, והמנהיגים קרויים משיחי שקר. עם כל תחושת הגלות ועם כל רגש הנכר, — ואסור לכפור בממשותם של שני הרגשות האלה, — לא נתגלה רצון חזק למדי לעשות מעשה. הרצון לשוב נתקיים מכוחה של האמונה, והיא לא היתה חזקה עד כדי העמדת משיח אמת. ומשום כך גם לא הקדישו ישראל את כוחם לפיתוח ישוב לאומי. כל הלך מחשבתם היה רחוק מצעד כזה, כי חסרה הדחיפה הפנימית. אם יקום השם ויעשה, טוב; אבל בידיהם לא עשו.

אף המהפכה שהתחוללה בחיי עמנו למן המאה הי"ט ואילך מתפרשת ומובנה מנקודת השקפתו של גורל דתנו. רבים שלבם נתרסקו לגמרי מכל זיקה ליהדות והכמיהה להתקבל חבר מן המניין בחברה הגרמנית רבה, הגיעו לידי הזדהות שלמה בסביבה על ידי כניסה לנצרות (לא מתוך אמונה; ראה קויפמן, II, 23). מנהיגי הריפורמה ששמו גם הם את ההתאזרחות השלמה והנאמנה למטרה, אבל רצו להישאר יהודים, התאימו את דתם לצרכיהם החדשים והשמיטו מתוכה אותם יסודות שעשו אותם לנכרים וגולים בעיניהם ובעיני שכניהם. ואכן ידעו מה לעשות. תפילות, זמנים ומעשים שצביונם לאומי נידחו, אלא אם כן יכלו לפרש אותם פירוש שאיננו פוגע במטרתם ובנאמנותם.

אינני יודע משום מה קויפמן רואה את פתרון שאלת היהודים על ידי טמיעה כנידון לכישלון. הכל מודים כי רבים רבים מן היהודים נבלעו בגוים עד שאין איש יודע את מוצאם, ולא עוד אלא שגם האנשים והבתים שיצאו מן היהדות בשנים הראשונות למאה הי"ט, הרי גם צאצאיהם אינם ניכרים משאר בני ארצם בכלום. ברור איפוא שמבוקשם הם הושג; שאלתם הם נפתרה. קויפמן מצייר מה מצב ייולד אם עשרות אלפי יהודים יצאו לשמד בבת אחת, והוא בא לכלל מסקנה שיצאו, ויחודם — גם אם פרצופו שונה — ייגרר אחריהם. אני לא כן דעתי. בעולם כתיקונו יציאה בממדים אלה תיצור בעייה לדור הראשון; הם יהיו ערטילאים. לא כן בניהם ובני בניהם. ולא סברת הכרס אני משמיע. כבר נתנסינו בתנאים כאלה. המומרים בגזירת קנ"א בספרד וברנ"ח בפורטוגל, כל שלא יצאו בגירושים, ולא נשרפו במוקד ולא נמלטו לאחר כן, נבלעו בתוך הספרדים ובתוך הפורטוגזים, פרט לאי-אלו ששבו משנת 1910 ואילך (כשפורטוגל נהפכה לריפובליקה והותר לאנוסים לשוב). ברם דוגמה זו שהבאתי מלמדת אותנו לקח נוסף. אם יש עיכוב במילוי רצונם של הבורחים והמבקשים להיבלע, הוא נגרם בעיקר על ידי היהודים העומדים ביהדותם ונמצאים בסביבת הבורחים. כל עוד יהודים אלה מצביעים על החוטאים ומזכירים להם את עוונם; כל עוד הנטמעים או חלק מהם מתביישים בפני אחיהם לשעבר יש אפשרות של היסוסים ושל דחיות. אולם גם בתנאים כאלה אין להסיק מסקנות של כישלון מוחלט. אין לחשוש ששאלת כל היהודים תיפתר כך; הרי אין להניח שכולם כולם ישתמדו. אבל לא צריך להפליג בקשיים העומדים בפני המבקשים מפלט בדרך זו של שמד. רבים, רבים מספור מצאו כך תשובה לשאלתם. מיליונים של נוצרים ומוסלמים חיים כעת בעולם שאבותיהם היו פעם יהודים, ומי יאמר ששאלתם היהודית של הללו לא נפתרה?

לא באתי לערער על צידקת ההשקפה כי שאלה יהודית קיימת, ואפשר גם להוסיף ולומר: היא קיימת לא רק בלבם של הכואבים ובוכים על ניוון חייהם ודמותם של היהודים הממשיכים ביהדותם ללא רצון וללא מאמץ. יש לה לשאלה זו גם ממשות אובייקטיבית. רבים מחוץ למחנה ישראל נתקלים בה ומחפשים פתרון, אם משנאה ורוע־לב ואם מדאגה לטובת היהודים. אבל אנו חייבים לזכור כי הנטייה להכליל ולדבר בנשימה אחת על שאלת היהודים כאילו עמדה בפני כל אחד מהם אינה מוצדקת. ודאי וודאי כי אותם חלקי האומה שהשקפתם דומה להשקפת אבותיהם מלפני מאתיים שנה, לא נשתנה מצבם או הלך מחשבתם למרות כל מה שקרה. הם משנים מקום, הם נהנים מטוב העולם הזה על כל חידושו ושיפוריו, אבל תפיסתם היהודים והבנת גורלו של עמם אינו שונה משל קודמיהם בדורות שעברו. יחידים וקבוצות המנתקים את קשריהם עם היהדות ועם היהודים מצליחים, כפי שכבר אמרתי, למחות את עקבי היהדות במשך דור או שניים, וגם הם אינם טובלים וכואבים בגלל שאלת היהודים. וניתנה האמת להיאמר, אינני יודע אם בפני המוני העם לארצותיהם שאלה זו עומדת בכלל על ניוונם וחוסר התכלית בקיומם היהודי. כל עוד הם ממשיכים בחייהם ויוצאים ידי חובתם היהודית בכה או בכה, והשמחה במעונם, לא הם מזמינים את הדואגים לדאוג להם, ולא הם קוראים למנהיגים לפקוח את עיניהם ולהחזיר ללבם שאלות וחששות.

אחת צריך להסיק מכל זאת: דת ישראל, ולא המהות האתנית, היא המבארת את ענייני יהודי בני זמננו כדרך שביארה את חייהם עד עכשיו, ולא לה שאינם ניוונים עוד מן האמונה, תוצאותיה הן הפועלות גם בחייהם כל עוד לא יצאו מכלל ישראל. שכניהם רואים אותם כבני אותה קבוצה שסימנה דת השונה מדתם. הדת, ולא המהות האתנית, הולידה את שאלת הנכר ואת החיכוכים בין יהודים לשאינם בני ברית, והיא המקיימת אותם מקום שהם קיימים. אמנם במדינת ישראל דבר חדש הולך ונוצר וגם פרובלימות חדשות יוצאות הימנו, וכל התפיסה הלאומית היא חדשה, אבל לא באנו אלא לדון בגלות ובתולדותיה.

ב.

קויפמן כותב: «גורלו ההיסטורי של ישראל בין העמים נחתך... על ידי שני גורמים שפעלו בחייו, הגורם הדתי והגורם הלאומי. ברשות היחסים שבין ישראל ובין העמים פעלו שני הגורמים יחד, אבל הגורם ששמר את יהודו של ישראל היה הגורם הדתי לבד» (ו, 436). ב«הגורם הלאומי» דנתי למעלה. כאן אני רוצה להיטפל לדבריו של המחבר על הדת, על תפקידה ועל כוחה.

ברור מכל אשר כתבתי לעיל שאני מסכים הסכמה גמורה למשפטו החרוץ. תורת ישראל המקיפה את כל שטחי חייו של האדם שימשה מחסה ומקלט גם לעם גם לרוחו ויצרה לו תנאי קיום של קיבוץ הנכר ביחודו, ללא ארץ, ללא לשון וללא חיי מדינה.

ברם שאלות צפות ועולות בנידון זה, מהן הנוגעות ישר לתורת הגלות שלו, ואחת שאינה לענין אלא שדבריו ראויים לדיון.

דעתו של קויפמן בענין התפשטותה של תורה חדשה בקרב ציבור היא שהתורה מתקבלת מיד ונעשית קנינו של הקיבוץ שאליו הביא אותה הנביא. כן

הוא מניח בנוגע לתורת משה והסכמת ישראל לה וכן הוא סבור בדבר מוחמד והצלחת הטפתו. את חיי העבודה האלילית הנמשכת גם לאחר ההסכמה הוא דן דין „נמושות“, „שרידים“ שהם ריקים ללא תוכן ונטולים כל ערך. הנחה זו קשה מאד לקבל. לא ייאמן כי ההמונים, גם אם הם עונים אמן אחרי הראשונים הרוצים לקבל את התורה החדשה, משתנים שינוי כל כך יסודי שההכשרה הנפשית לעבודה האלילית מתבטלת ומבוטלת מיד ואת מקומה תופסת האמונה הצרופה הנטועה עמוק בלב. אפשרות כזאת איננה נשמעת. אדרבה היפוכו של דבר סביר יותר. הם לומדים לקרוא את הקריאה החדשה, אך האמונות והפולחן, הטקסים והקסמים שהיו בנמצא נמשכים וקיימים, ולכל היותר מנסים לראות אותם כרצונו של האל שנתגלה לנביא או למטיף. עד כמה שמותר לו בכלל לחוקר לדבר על אמונה צרופה המתפשטת בין רחבי הקיבוץ, דומני שיש לזכור כי מטבעם של דברים שהסגולות הבדוקות והאמצעים המקובלים אינם מאבדים את ערכם. מסתבר שהאמונה החדשה היא לבוש חיצוני ומתחתיו מתקיים מה שהיה קיים קודם. רק לאט לאט ההודאה בפה חודרת פנימה והופכת אמונה שבלב; ואפילו כן, קרוב מאד שהפולחן והמנהגים מתקופת האלילות נשמרים ונעשים.

הוא מבדיל בין האמונה ובין שאר הערכים, שכל הערכים ניתנים לביטול ולויתור כשינוי חל בסביבה ובתנאי החיים, ואילו האמונה, אדם דבק בה גם אם הוא מוותר על שאר ערכיו. רק הכרת האמת שבדת החדשה והוכחת יתרונה על אמונתו הקודמת יביאוהו לידי תמורה. את הכלל הזה הוא מכנה „חוק התמורה הדתית“, ולשונו: „תמורה דתית טבעית יכולה לבוא רק מתוך גורמי אמונה“ (1, 439). והוא ממשיך ופוסק כי „חוק התמורה הדתית הוא היסוד הגדול, החוק הגורם היסודי של תולדות הגלות“ (שם). ליתר בירור הוא מבחין בין תמורה לשמד ומורה כי „השמד הוא התמורה הדתית שאינה נובעת מתוך מניע דתי אלא שבאה לשם תכלית לא-דתית“ (1, 443).

שוב הקורא עומד ושואל: באיזו ראייה אפשר לו לקויפמן לחזק את טענת יתרון כוחו של ערך האמונה על שאר הערכים לעמוד בפני גורמי שינוי? כלום לא ראינו בתולדות האדם — עד כמה שהן ידועות לנו — כמה וכמה מקרים של „תמורות דתיות“? אמנם קויפמן מקדים תשובה לשאלה ומבאר כי התמורות שחלו בימי קדם מתפרשות בכך שהדתות לא היו עדיין אוניברסליות, וההתיישבות בארץ גררה אחריה ממילא גם הצטרפות לדת הארץ. אבל כלום יש לה להבחנה זו על מה לסמוך? ידועים כמה אלים מן התקופה לפני קום הנצרות, שהיו לא אלהי מקומות קבועים כי אם אלהי קבוצות ונדדו עם קבוצותיהם ממקום למקום, ולא זו לבד, אלא במידה שהתפשטה הנצרות נתגלתה נטייה לזהות את האלים האלה בישו. עצם הפרוצס הזה מגלה לנו שלא קשה היה להם להכניס את ישו במקום השם הקודם, ועלינו איפוא לומר או שגם אמונתם הקודמת היתה אוניברסלית, או שהנצרות שעברו אליה לא נראתה בעיניהם כחידוש גמור. ועוד, הכל יודעים כי הדת היוונית הפילוסופית התפתחה כל כך שיכלה לעמוד במערכה נגד הנצרות כמה מאות שנים. ואם נעלמה בסופה כלום לא תפיסה אוניברסלית היא שנבלעה בשנייה? יתר על כן, לשיטתו, במה נוכל לבאר את תמורת ההמונים שעברו מן

הנצרות לאיטלאם (וגם מן היהדות)? כאן ודאי שהתמורה היא מאמונה אוניברסלית אחת לחבירתה, ואף על פי כן. תאמר: לא היה המעבר מאמונה לאמונה אלא כדי להימלט מחובת תשלום מס מיוחד שהלא-מוסלם חייב לשלם אם רצה לשמור על אמונתו. אולם אם כך יטען הטוען באיזה סוג של מומרים נמנה אותם? — אם לא תמורה היא, שמד ודאי לא! וכיצד נסביר את גורל השומרונים שעוד בימי הביניים היו ציבור רב המספר, ובדורותינו ירד כמעט עד לאפס? אמונתם בדת אוניברסלית היא למעלה מכל עירעור, ובכל זאת עברו רובם לאיטלאם.

ואם לכתחילה יש אמנם הבדל בין שמד לתמורה לפי הגדרתו של קויפמן למאי נפקא מיניה? הרי התוצאות שוות. מספר החוזרים לאמונתם עם עבור השמד לא תמיד, אם בכלל, רב הוא. אדרבה השמדות הרשומים בספרי תולדותינו הוציאו המונים מכלל ישראל, ולאחר דור או שניים מי ידע להבדיל בין בן-בנו של מומר לתיאבון ושל משומד באונס? ואנוסי ספרד ופורטוגל יוכיחו. תיאורו של קויפמן (1, 454) איננו נכון. אמת שהיו קדושים והיו יהודים שומרים על דתם בסתר, אבל רובם של האנוסים עזבו אותנו, ומה איפוא ההבדל אם יצאו ברצון או באונס? הרי ברור שהברירה בין קידוש השם ובין חיי נוצרים היתה בידם, והקדושים שבחרו במוות עדים לכך.

ומכאן להשקפתו שיש חילוק בין ערכים אחרים לבין הדת. דומני שגם כלל זה מחייב הסתייגות ודיון. יתכן אמנם כי פעולת תנאי הסביבה על הערכים האחרים מהירה מפעולתם על הדת; יתכן שמכל הערכים היא האחרונה לביטול או לתמורה. אולם מהנחה זו ועד לכלל של חוק התמורה הדתית עוד הדרך רחוקה. המקרים שבכוחו של חוקר ללקט מתוך ההיסטוריה אינם באים לחזק אותו; אדרבה היפוכו של דבר מתקבל. גם את שאלת קיומו של עם ישראל צריך לפתור לפי שיטה המתאימה לעובדות ואינה נשענת על הכלל של חוק התמורה. אין ספק, כפי שכבר נאמר קודם, שמכוחה של הדת נתקיים ישראל. כמו כן אין ספק שאבותינו ואבות אבותינו שהתמידו באמונתם לתורת אבותיהם עשו כן מדעת ומרצון, אם כי יש להבדיל בין שנים כתיקונן ובין שנים של נסיון. שכן בשנות שלווה פעלו החיים בתוך החברה היהודית את פעולתם שלא ביודעים, ואדם שנולד בתוך הרחוב היהודי גדל ונתבגר כיהודי ממילא. אבל בשעה של גזירות רעות, או של נסיון אחר קשה, כגון שמד או גרוש, ודאי וודאי שהיהודי שבחר לסבול, לצאת מן הארץ, או למסור נפשו על קידוש השם, ידע שהוא עושה כן מפני שהוא רוצה להמשיך לחיות חיי יהודי ולוא גם במצור ובמצוק, או למות יהודי ולא לחיות כנוצרי.

אבל תחת ללמוד מתולדות ישראל חוק תמורה דתית שכמה ראיות הובאו לערער עליה, הלא מן הראוי להכיר שגם הדת, כמו שאר הערכים של מיעוט בתוך סביבה זרה, עלולה להיכנע בפני ערכי הרוב ודתם, ואם בקצב אטי יותר מן הערכים האחרים, והממשיכים הם למעשה הנותרים, השרידיים. אין בידינו די עובדות לקבוע מה היה מספר המשומדים לעומת מספר הגאמנים בכל מקרה של שמד; היסטוריון אחד סובר שלוא לא קרו מקרי שמד, — הוא אינו מבדיל בין תמורה דתית לשמד, — היינו כעת עם של 150 מיליון. לאור סטטיסטיקה כזאת, ואפילו היא מופרזת, הלא נכון לומר על הקיבוץ היהודי שהוא „נשאר מעט מהרבה“.

„שרידים אשר ה' קרא“. מי ימצא עוז בנפשו להכריז כי המעטים ששמרו אמונים לדת השמרונים או לתורת הקראים מעידים על אמינותו של חוק התמורה הדתית? לאור גורלם של הקבוצות הקטנות האלה, שהיו פעם הרבה יותר גדולות, ורובן נבלעו בגוים, מתקבל מאד על הדעת שגם אנו ישראל קיבוץ שנשאר מתוך עם שנבלע ברובו ונעלם. אין איפוא יסוד לכלל שקבע קויפמן ומשתמש בו כדי להסביר את קיומו של עמנו.

עוד אחת מהנחותיו של קויפמן טעונה תיקון. הוא נוטה תמיד להסיק מסקנות מדיעה שתנועה המונית פירושה תנועה המקיפה את כל שדרות העם ללא יוצא. כך למשל הוא פוסק (11, 254): „הטמיעה הקיפה את כל היהדות בזמן כמו גם בכל הזמנים לפנים“. האמת הדבר? הנוכל לשכוח את המספרים הגדולים של יהודים שרוח הזמן לא נגעה בהם והם ממשיכים כמעט ללא שינוי ללכת בדרך אבותיהם? וכשהוא מסיק (11, 259) שגם נישואי תערובת לא יוכלו להוציא את עם ישראל „בכללו“ מן הקיבוץ היהודי, מה פירוש „בכללו“? היכן מצא תנועה או פעולה רצונית שמשכה את כל בני הקיבוץ ללא יוצא מן הכלל? וכי משום שעדיין מוצאים קבוצות מצומצמות של קראים יכול אדם לבוא ולטעון שלא היתה טמיעה המונית של הקראים? וכן בכל תנועה. המשכה הצינונית את כל היהודים? או הקומוניזם ברוסיה? לוא דאג ההיסטוריון למסור תיאור מפורט של המתהווה בתוך ציבור היה חייב תמיד להזכיר את קוראיו שאם סימני שינוי מתגלים אין להכיר אותם אלא בחלק מן הציבור הנידון, והשאר ממשיכים ועושים ללא כל סימן היכר של שינוי. למעשה הברירה היא ביד ההיסטוריון. למשל ניקח לדוגמה את תולדות עם ישראל למן המאה ה"ט ואילך. רוב הכותבים על דורות הללו עוסקים תמיד בהשפעת הסביבה שהלכה וגדלה, ובתוצאות המכריעות לגורל ישראל מן ההשפעה הזאת, ובשאלות שנתעוררו. הם עושים כן גם מפני שבגישה הזאת הם רואים את הדגשת ההתפתחות העיקרית בתולדות עמנו בזמן החדש גם מפני שהם שייכים לאותו חלק שעבר דרך כל הגילגולים האלה. אבל אפשר לו לאדם אחר לבוא ולספר את תולדות החלק השומר על עצמותו מיום צאתו בגלות, ואת דבר החלק שנשתנה בעטייה של הסביבה שפעלה עליו לרעה ונקרע ממנו, ולהסיק שעם ישראל עמד (או עומד) בנסיון „תמורה המונית לא התקיימה“, ולהתרכז על אותה מחצית-עמנו המוסיפה עדיין להיות מה שהיה עמנו לפני. ממש כדרך שההיסטוריונים שלנו עושים שהם רואים בקראות אבר שנקרע ומתרכזים על מצבו של שאר הגוף; רואים בריפורמה אבר שנקרע ועוברים אל תולדות „העם“. ומאידך, הרי קראי יכול לבוא ולספר, וכן הם עושים, על הסטייה הרבה מן הדרך עד שבאה הקראות והחזירה אותם למוטב, ולהתעלם מן העובדה שגם בימי פריחתה לא היו רוב ישראל נוטים אחריה.

לפיכך על האדם היוצא לבדוק את תולדות ישראל לברר לעצמו מה תכליתו. אם כוונתו ההמשך, דומני שמחובתו לשים לב בעיקר אל היהודים החרדים ואל המוסדות שבהם תורה נלמדת כפי שנלמדה כל הדורות, ולהגיע לכלל מסקנה שהיהדות שומרת על עצמותה למרות הועזועים ולמרות האבידות. רק אם רצונו לעמוד על הכוחות הפועלים להכניס שינויים, ועל פשיטת צורה ולבישת צורה,

הוא מסיח דעתו מן החלק הקופא על שמריו, ושם את כל מעייניו בחלק שממנו יצאו משכילים, ממנו ציונים, ממנו סופרים עברים, בוני מדינת ישראל ועוד ועוד. ובעשותו כל זאת יעיף עין על המסרבים להצטרף, על הנופלים מן השורות, על הגידולים הזרים שעלו, ועיקר סיפורו כל הזמן הקיבוץ "החי" וה"הפועל".

עוד זאת, יותר משאדם רשאי להניח חוק תמורה דתית בבדקו את גורל עם ישראל כיום, עליו לשים לב לרוח הזמן ולתנאי הקיום. טעות בחשבון היא להוסיף לדבר על התמורה הדתית בימינו כעל כח דומה למה שהיה בימי הבינים. אין כל שאלה שבעולם שהדת היא סימנו המכריע אין דרך להצטרף אל גוש דתי שונה אלא בתמורה דתית. אבל בדורותינו, שהדת נמסרה לרשותו של היחיד, ומערכת חיים שלמה קיימת ללא סימן-היכר דתי, הרק בתמורה דתית אדם מן המיעוט מתקבל לתוך הרוב? והרי המעבר מן העולם היהודי אל הסביבה הרחבה יכול לבוא בדרך גלישה אטית ללא התערבותו של היסוד הדתי. אמנם אנחנו עדים כיום לכמה מקרים של בנים ובנות של משפחות יהודיות מחוסרות-דת שכיסופיהם העבירם לקתוליות, אבל ברוב המקרים אין הדת אלא גרורה, ועתים אין היא עולה בחשבון כל עיקר במהלך טמיעתו של האדם היהודי בסביבה.

סופו של דבר: בניינו של קויפמן בנוי על יסודות חזקים ועל הכרת החוקיות בהיסטוריה של עמנו, ועל ביטול האמונה בכח לא-טבעי שקיים את העם. רק בזאת אני חולק עליו, שתפיסתי אני עוד יותר מפוכחת, ורצוני עז לגלות את פעולת החוקים בתקפם גם בתוך גבולות תולדות ישראל. דרך המחקר שהיתווה היא הדרך נלך בה; עלינו לסקלה, ולהעמיד ציונים, למען הציל את יורשינו מתעייה ומעיוורון-עינים.

הַעֲרָה עַל פְּעֻמוֹנִים

מאת גבריאל פרייל

הַפְּעֻמוֹנִים מְצַלְצְלִים
אֲנֵדָת בֵּין עַרְבִים.
כֹּל תּוֹגוֹתֶיהָ הַכְּחָלוֹת
חֹנוֹת בֵּי.
הִיא אֵינָה מְסַפֶּרֶת
עַל דְּבָרִים זְהִבֵי שְׂמָחָה.

שְׂבִנֵי צִלְצִלִים
אֲנִי גַם רוֹדְפָם,
וְאַחַר אֲמַפֶּם
עַד שִׂאוּ שֶׁל חֵלוֹם.
אֲזִי הָאֲדִישוֹת עֲצָמָה
בּוֹקֵעַת תּוֹךְ צִלְצִלִים
כְּכֶסֶף שָׂר.

מגילת ביל"ו

מאת א. ר. מלאכי

נסיונות לכתיבת תולדות ביל"ו נעשו על-ידי בני ביל"ו עצמם: דוב אריאל, ישראל בלקינד, ד"ר ח. חיסין ודוד יודילביטש. בכתבים לתולדות חבת ציון של א. דרויאנוב נמצאים כמה מכתבים ותעודות לתולדות התנועה במרכוזה השונים: אודיסה, קושטא, יפו וירושלים, לפני תקופת גדרה ואחריה, כתובים בידי הבילויים ובידי חובבי ציון, סופרים ועסקנים בארץ-ישראל ובחוץ-לארץ, ובין התעודות — גם תקנות ביל"ו, כתובות גרמנית, וחזברו בידי ראשי מרכז ביל"ו בקושטא. «מגילת-תקנות של ביל"ו» בארץ-ישראל, פירסם דרויאנוב בירחון «מימים ראשונים», שנערך על-ידו (כרך א', חוברת ד'; ספטמבר 1934). באותו ירחון נדפסו גם מכתבים מאת מרכזי ביל"ו בחרקוב וקושטא לבילויי שלמה יפה; מכתבי ישראל בלקינד, חיים חיסין ודוד יודלביטש לחברם זאב דובנוב, אחרי עזבו את הארץ ושב לרוסיה.

נוסף על תעודות ביל"ו אלה, אני מביא תעודה חדשה שאם אין בה חומר חדש, חשובה היא כאחת התעודות הראשונות, ואולי התעודה הראשונה של ביל"ו בכתב. היא נכתבה בירושלים בשנה השניה לעליית הבילויים לארץ, והם כבר הספיקו לסבול תלאות רבות, להתיאש וגם להתאושש. התעודה היא תזכיר או פתיחה לאגרת-בקשה של בני ביל"ו לאחד משועי ישראל שיתמוך בידם לבוא אל המנוחה ואל הנחלה, כפי שנאמר בסוף: «בספר הבקשה». הספר, או האגרת, לא נספח לתעודה זו, שהעקתיה מטיטה בכתב ידו של ר' יחיאל מיכל פינס, שבאותו זמן לקח את הבילויים תחת חסותו, דאג לקיומם, עודד את רוחם וניהלם בעצתו. ואין שום ספק שהוא מחברו של תזכיר זה, שבו גולל את פרשת ביל"ו מראשית התהוות התנועה והתעוררות העם לתחיית ארצו אחרי הפרעות בראשית שנות השמונים; עליית הבילויים לארץ, מטרתם ושאיפותיהם, עבודתם ועמלם במקוה ישראל וראשון לציון, תלאותיהם וסבלותיהם. ואם כי הדברים הם ידועים, יש לראות בתעודה זו «היסטוריה» של ביל"ו. היא כתובה בסגנון מקראי ובהרצאה סיפורית יפה, בהתחלה האפית, ויהי בפרוץ הרעמים בארץ רוסיה ויריקו את ברקיהם על ראש אחינו, כבר יש משום עלילה וחזון הדור. ונאה לה לתעודה השם «מגילת ביל"ו» שנתתי לה.

ויהי בפרוץ הרעמים בארץ רוסיה ויריקו ברקיהם על ראש אחינו בני ישראל העלובים ויפגעו בקטן ובגדול במחזיקים בנושנות והולכי קדימה בנפרדים⁽¹⁾ ובמתערבים⁽²⁾, ויקיצו בני ישראל מתרדמתם, ויראו כי לא להם המנוחה בארץ זרה וינהו אחרי ד', ואחרי ארצם, ורוח לבשה שלש מאות איש מצעירי העם המשכילים בכל חכמה ומדע יושבי בשבת תחכמוני אשר בתאראקאו ויאמרו הן אנשים פנוים אנחנו ואין עול אשה ובנים על צוארינו, וכח ידינו אתנו, נחלצה נא חושים לפני אחינו ונעלה אל ארצנו ונקדיש לה כחינו ועמלינו וחפץ ד' בידינו יצליח, והיה כי יראו אחינו אותנו עולים ויעזבו איש איש רבצו ויעלו אחרינו ונבואה כולנו

(1) אדישים.

(2) מתבוללים.

יחד בברית, והיינו לאגודה אשר קראנו שמה חברת ביל"ו, לאמר בית יעקב ליכו וינלכה לארצנו ונכבשה לפני עבודתינו וחריצות ידינו לאט לאט, ואנחנו ידענו את הארץ כי שממה מימים רבים ותעזוב מאד מעצלות יושביה הערביים, אין עבודה ואין מלאכה ואין מסחר נפרץ, וגם את בני עמנו ידענו כי בגבור עלינו התלאות בכל ימי גלותנו נעתקנו מעבודה ויגיע כפים ויהי כל עמלנו אך במסחר ומרכולת אשר נתנו אותו לחרפה ולשמצה בגוים ע"כ³ אמרנו, נעלה נא לארצנו ונשיתה לב אך לעבודת האדמה ומלאכת כפים, וידוע נדע, כי העבודה היא דורשת כח ידים, וחריצות כפים ואורך רוח ועל כולם כסף רב מאוד, ואמרנו אנחנו אין לנו כי אם גויתינו אותה נתן לעמנו ושלשת הסגולות הנמצאות בה, אך הכסף אותם יתנו עשירינו בני ארץ רוסיה למען תכבוש הדרך לפנינו ויבואו אחרינו וימצאו לפניהם ארץ ברוכה בכל ויוסיפו לחיות בה חיי נחת כאשר חיו בארץ רוסיה, ויהי כששמעו העשירים את דברינו ופחדו הרעמים היה עוד על פניהם ויאמרו הטיבותם את אשר היה עם לבבכם ואנחנו נהיה לעזר לכם בכספנו ונקנה לכם אדמה בארצנו ונגנה לכם בתים ונתן לכם ככל אשר תדרשו עד בואכם אל המנוחה ואל הנחלה, ויחלצו מאתנו כשלים איש ונלכה ונבוא הנה ויורכו כפות רגלינו על אדמת הקודש ביום תשע עשרה לחודש החמישי⁴, הוא חודש תמוז בשנת תרמ"ב, ונפן כה וכה ונראה כי אין עבודה לפנינו ונבוא אל נחלת "מקוה ישראל" ונמצא חן בעיני האדון הירש המנהל את הבית ויתן לנו עבודה וישלם שכרנו פראנק לגולגולת מדי יום ביומו, וביום השבת וביום מועד וביום סגריה, כי לא עשינו מלאכה, ויגרע משכרנו ואחד מאתנו כי חלה ויגרע (מעשות) מלאכתו ולא בא על שכרו⁵, ויהי כי קצרה ידינו לכלכל נפשנו במעט שכרנו כמשפט ונאכל לחם צר ומים לחץ ובכל זאת לא התרפינו במלאכתנו ונעמול בויעת אפים, אצבעותינו אשר משכו בשבט ספר אחזו במעצר ונתחרה עם האכרים ילידי הארץ ונעבירם בחריצתנו וכה ידנו, כי יד ה' היתה אתנו והחפץ החיה את רוחינו ויאמץ את זרועותינו לעשות חיל, כי אמרנו עוד מעט ויבואו עשירינו ויביאונו אל המנוחה ואל הנחלה, ויהי כי אנו עושים אנה ואנה ויתן ד' בלב מלך רוסיה ויעבור את איגנאטוב⁶ הצר הצורך ממשמרתו ויתן אותה לטולסטוי, ויעבור טולסטוי רוח על הארץ וישוכו הרעמים ויחדלו הקולות⁷, ויראו העשירים כי היתה הרוחה ויכבידו את לבם וישבו מדבריהם אשר דברו אלינו לתמוך בידינו, וגשאר כולנו כאניה שבורת תורן בלב ים ובכל זאת התחזקנו ולא התרפינו ביום צרה ונוסיף לעבוד עבודה בחריצות כפים ויער ד' את רוח האדון היקר קרלוס נעטטער ויעלה הנה וירא בעיניו ואת

(3) על-כן.

(4) צריך להיות: הרביעי.

(5) ב"חבצלת" שנה י"א, גליון 36 (כ"ז תמוז, תרמ"א) גופס פזמון "הללויה (ליום רדת

איגנאטיוו מכסאו)", ואני מביא בית אחד ממנו:

ממונה ורמיה	התנבל להרגנו
מכחש מצדיה	למחות שמנו
לא בוש לא חפר.	מארץ רוסיה.
עתה ידיו רופפו	חרץ לשונו
פגיו חפרו	והדה ידהו
ולשונו לוחכת העפר.	ברב עליליה,

אין שם חתום על הפזמון, אבל מהחרוזים: "נקוה למלכנו / כי יגיה חשכנו / בין האכרים", נראה שנשלח "חבצלת" מרוסיה או שנכתב בידי אחד העולים.

(6) ב"המגידי" שנה כ"ו, גליון 26 (י"ח תמוז, תרמ"ב) כתוב (במדור "חדשות בישראל"): "מן העת שעזב השר איגנאטיב את פקודתו והשר טולסטוי בא תחתיו לפקח על עיני הממלכה פנימה, החלה תקות בני ישראל ברוסיה להחיות את רוחם ולאמץ את לבבם לראות ימים טובים מאלה שראו במשך הזמן האחרון. שר המלוכה החדש נתן צו נמרץ לכל פקידי הממלכה,

לחצנו ואת עמלינו וידבר אלינו דברים טובים דברים נחומים ויעודד את רוחינו ויאמר עוד מעט ותשועתכם באה, והיה כדבר אלינו הדברים האלה וימלא לבנו תקוה ושמוחה אך די יעץ להפר שמחתנו עדי רגע ולהכזיב תקותינו אף הפעם כי עלה המות ויכרות את הארז אשר אשר אמרנו בצלו נחיה ויפילה ארצה. קרלוס נעטטער מת פתאום ואמרנו אך אבדה תקותנו, כי מי יגוד לנו עוד בלעדו, אפס כי עוד לא אמרנו נואש ונתחזקה שלישית ונאמר טוב די לקויו לנפש תדרשנו. ודי נתן חננו בעיני האדון הירש ויאר פניו אלינו גם הוא ויאמר נעטטער מת אך חפצו ימלא, כי אדירי צרפת אשר העריצו שמו בחייו יאמרו לכבדהו במותו לתת לו שם ושארית ולמלא כל משאלות לבבו אשר שאל לעשות לטובת עמו בארצנו הקדושה, ואתם שיתו לבכם למלאכתם ולא חבושו מתקוחכם, זכרה לו אלוה לטובה כי חזק ידינו ותחי רוחינו, והיה כל ימי הגשמים וגשא כל יד עמל ותלאה ונעבוד עבודתנו בכל כחינו, ויש אשר חסר לנו גם הלחם הצר ויבלה שמלתינו מעל בשרינו ונעלנו מעל רגלינו וגשא ונסבול בארץ רוח ולא נרגנו באהלינו, אך שלחנו מאתנו אנשים לירושלים ולאלכסנדריה למצוא שמה עבודה להחיות נפשם עד יעבור זעם ועת התקוה תבוא, והיה בחדש... ונשמע כי פקד די אותנו לתת לנו מושיעים את הברון הירש ואת הברון ראטהשילד ונאספו כולנו שנית (והאנשים מאתנו אשר היו בירושלם השארגום במקומם כי למדו שמה מלאכה, שנים מהם למדו מלאכת החרטים — טורניער — והאחד חרש עצים) ויצוה עלינו האדון הירש ללכת אל נחלת ראשון לציון⁷ לעבוד עבודה שמה ונשמע בקולו ונעש ככל אשר צוה עלינו, ונחרוש ונורע ונטע כרמים, ומנערינו חופרים את הברא וישליכו נפשותם מנגד ולא התרפו עד מצאם את המים⁸ (זכרה להם אלוה לטובה, כי לולא התחזקו המה מי יודע אם המצא תמצא המים). ועוד אנחנו יגיעים ועמלים עד היום ובויעת אפינו נשקה את האדמה וברם לבנו גרויה ועד גוענו לא נסיר מטרתנו מעינינו ועשה געשה ויכול גוכל, כי די אוהב דכא ולא יבישנו מסברנו.

עדים המה היום על כל הדברים האלה האדון הירש והאדון דיגור המפקח על מלאכתנו, וקוה נקוה כי לא יזכרו לנו אלה השנים עונות וחטאים קלים אשר אולי כעבותות העגלה הם בעיניהם, וכי יזכרום הגה אדוננו חכם כמלאך אלקים ושפט בחכמתו וראה גם אם עוננו גדול מנושא ואם אין.

ובעוד אנחנו עמלים ויגיעים פה ושלשה מאחינו⁹ יושבים בסטמבול הבריה להטות

הגדולים עם הקטנים, לשים עין באמת ותמים על שמירת השלום והסדרים בארץ. כן הודיע כי כל הפקידים אשר יודע כי לא יעשו מלאכתם באמונה לשים מתג ורסן בפי המתנפלים על היהודים, יוסרו מפקודותיהם וענש יענשו. נקוה כי מעתה יחדלו הרעמים ברוסיה וישראל ישכון לבטח.

7) על עבודתם בראשון לציון, ראה יחיאל ברי"ל ב"יסוד המעלה", עמודים 177-176 ; ז. ד. ליבונטיץ במכתבו מראשון לציון, ב"המגיד" שנה כ"ז, גליון 14 (כ"ז אדר שני, תרמ"ג), שבו ימליץ על בני ביל"ו ומעיר את תשומת-לב חובבי ציון לקנות להם אחוזת נחלה בראשון לציון ומודיע שבתים לשבת תבנה להם "חברת כל ישראל חברים". דבריו על הביולוי"ם : "מי יודע עוד יותר ממני כמה סבלו סלטולים ונדודים האנשים הצעירים היקרים האלו עוד בהיותם ביפו, וזה כארבעה חודשים אשר באו אל המושב ראשון לציון ועובדים בזעת אפם את אדמת ארץ הקדושה. בכל לבכם ובכל נפשם הקריבו את עצמם על מזבח הרעיון היקר והקדוש, אבל המטרה עוד ממנם והלאה והנם תלואים עוד בין השמים והארץ". ראה גם "מיומן אחד הביולוי"ם" לד"ר ת. חיסין, וב"די ערשטע שריט פון ישוב ארץ ישראל" לישראל בלקינד, (ניוירוק, 1917).

8) על חפירת הברא והתגלות המים, ראה ספור-זכרונותיו של בלקינד : "מצאנו מים ו" בירחוננו "המאיר" שנה א', חוברת א' (אדר, א' תתמ"ב), עמודים 17-23.

9) משה מינץ, יהודה סאנדאמירסקי ועוזר דוב ליפשיץ.

לב הממשלה הטורקית אלינו לטוב לתת לנו נחלת שדה וכרם בסוריא כדי שלש מאות משפחות. וגם הם עמלים לילה ויום וישאו חרפת רעב ונושים יעקצום ומוצצים דמם, וכל זה לא ירפה ידיהם ולא יפול לבבם ויחזרו למול מטרתם וברצות ד' דרכם לא יחטיאוה וגם נתן ד' להם אות לטובה כי דבריהם מצאו חן בעיני השרים היושבים במלכות ויכתב בדת המלך (פירמאן) למלאת משאלתם ויחתמו עליו רבים משרי המלוכה וגם עדי שולחן הכהן הגדול (שיך איל איסלאם) הגיע ויחתום עליו ועוד מעט ויצא הדבר לאורה¹⁰, אבל אנחנו אין נפשנו אל הדבר גם אחרי צאתו לאור, כי אך בארץ אבותינו חפצה נפשנו ואין נפשנו אל ארץ ארץ¹¹) וסוריה, ונכתוב לחברינו אלה כי יעזבו שם ויבואו אלינו ולא שמעו אלינו ולא בזדון לב, כי חובותיהם אשר השתרגו עליהם במשך ימי שבתם בעיר הבירה יאסרו ידיהם ורגליהם ולא יוכלו לבוא ובין כה וכה עוד ירבו חובותיהם והנם בצרה גדולה. ואחר כל הדברים האלה הננו מפילים תחינתו לפניך אדון רב חסד למלאות משאלותינו אשר הגדנו לך בספר הבקשה.

**

זה שבתעודה נזכרו הבארונים הירש ורוטשילד, שלפי שמועה, קמו מושיעים לבני ביל"ו, נראה שהתזכיר נערך אל עמנואל וויניציאני, מזכיר הבארון הירש ויועצו במעשה הצדקה, או אל מיכאל ארלאנגר, מראשי "חברת כל ישראל חברים" שהיתה לו השפעה רבה על "הנדיב הידוע". או שפנו לעזרת שניהם ו"ספר הבקשה" והתזכיר נמסר גם לזה וגם לזה. שניהם ביקרו את הארץ בשנת תרמ"ג, ומזה רואים בעליל שגם התזכיר נכתב באותה שנה. על בוא וויניציאני כתב פרומקין מאמר ראשי ב"חבצלת" (שנה י"ג, גליון 21; ג' סיון, תרמ"ג), ובסופו יספר: "מאות אנשים הגישו לו מכתבי בקשה, אשר קבל בכבוד ויבטיח לשום עינו עליהם". וויניציאני גם התעניין במצב האכרים מרומניה שהתנחלו בסמרין, ונמצאו אז במצב איום ועזר להם בסכומי כסף. אבל בני ביל"ו לא נושעו ממנו. לפי יחיאל ברי"ל, הבאיש הירש, מנהל מקוה ישראל את ריחם בעיני וויניציאני, כי משנאתו לפינס התנקם בהם על שמינו אותו לראש עליהם וכך יספר ברי"ל: "ויהי כשמוע ה' הירש כי בני ביל"ו נשאו כוס ישועות ויקראו על כוס יין מלא "יחי פינס ראשנו!" יצא לבו ויחרד חרדה גדולה. ועל הדבר הזה הביא את דכתם רעה לפני סיניור] וויניציאני: כאשר באו בני ביל"ו לפני סי' וויניציאני לשאול מאתו עזרה ותמיכה, ענה ה' הירש בהם כי לא על הלחם לבדו יחיו, כאשר יאמרו, כי גם יין לא יחסר למו, ובשימם את הרימ"פ להם לראש לא מלאו כוס מים כי אם יין וקראו קול גדול ולא יסף: יחי פינס, בצלו נחיה גם אנחנו!" דבריו אלה לקוחים מהפרק "חברת ביל"ו" בספרו "יסוד המעלה" (מייניץ, תרמ"ג, עמודים 177-178), ובהערה בראש הפרק יאמר "בני החברה הזאת עוד לא התאחו בארץ אך מובטחים המה כי נדיב פלוני יקנה להם אחוזת נחלה". ואולי שמו את ביטחונם בארלאנגר שהוא ישתדל לפני רוטשילד לקנות אדמה בעבורם. כידוע נקנתה האדמה בקטרה, שעליה הוקמה מושבת הבילויים גדרה, מאת כספי חובבי ציון ברוסיה על-ידי פינס ועל שם ר' עזריאל הילדסהיימר בברלין.

(10) ראה בענין זה "לישוב ארץ ישראל" ב"המגיד" שנה כ"ז, הוספה לגליון 16 (י"א

ניסן, תרמ"ג).

(11) אולי תורך — תוגרמה.

יפו הופכת לעיר עברית

(זכרונות עתונאי)

מאת חביב כנען

יפו — שער עלייה

היכרותי הראשונה עם יפו היתה בסוף אוקטובר, 1935, כאשר האניה בה עליתי ארצה עגנה בנמלה לילה אחד בדרכה לחיפה. היא מצטיירת עדיין בזכרוני ככרך סואן, מלוכלך, נודף ריחות מבחילים, עיר ערבית טיפוסית על מסגרים, סימטאות עקלקלות. בתים ישנים, שוחקים הומים תנועה, כרכרות ומכונות, שיירות גמלים צועדים בהליכה קצובה ומתונה, רוכלים צורחים בקולי קולות, נשים מוכרות אהבה צבועות פנים ניצבות בפתח בתיהן, תגרים מעשנים בשלוחה נרגילה ישובים לפני חנויותיהם, המוגנים ממלאים מרפסות בתי קפה מלאים שרפרי קש. היתה זאת יפו הערבית, שהספיקה לקבל מקצת השפעה אירופית, וביחוד הושפעה מן העיר העברית הסמוכה: גברים מתורבשים לבשו חליפות אירופיות של האופנה החדשה, חנויות קרצו במיטב סחורותיהן, וילות נאות שעל מרפסותיהן ישבו משפחות האפנדים ליד שולחן סעודה, קבוצות מלחים שוטטו ברחובות ופיזרו כספם בבארים היווניים, הגרמניים והארמניים, וכנסיות נאות בנויות בכל סגנונות העולם המערבי.

ביפו טיילו אז מאות יהודים, כשם שאלפי ערבים גהגו לבקר בתל אביב הסמוכה. היו אלה שתי ערים תאומות שזרועותיהן היו שלובות. סימטאות נשתלבו לתוך גופה של תל אביב, ושכונותיה הישנות של תל אביב היו עדיין חלק מן התחום המוניציפאלי של יפו. ליהודים היו ביפו חנויות ומשרדים; נמלה של יפו היה נמלם של יהודים הבאים ארצה, דרכו עברו סחורות בשווי של מיליונים לירות שטרלינג לשוחקי הישוב העברי. במשרדי הממשלה ששכנו ביפו עבדו עשרות פקידים יהודים. במסעדותיה הטיבו יהודים לבם בחומס משובב גפש ובשאשליק הסעים.

בעיני העולה החדש מאירופה נראתה יפו כהתגלמות הרומאנטיקה המזרחית על היפה והמכוער שבה. רוחה בה מסורת פושטי היד של מבקשי באקשיש בצד המידה הנהדרת של הכנסת אורחים לבבית. יפו היתה מעניינת, ציורית, מושכת לטיולים. היא היתה אוצר בלום של פולקלור ערבי ומוסלמי. הכל היה בה מעין אטראקציה: קריאת המואזין לתפילה והצעות לרכוש מציאות משונות, הנסיעה בדיליואנס דתום לסוס, והסיוור בכנסיותיה. ההישוטטות בסימטת שכונת הארמנים הנקיה והדריכה ברפש סימטאות העוני הערביות. ביפו פעם בחוקה ההוי הערבי. היא היתה סמל לחיים ערביים, תערובת של לאומנות גאה וכניעה הנפנית לזר.

כאשר שוטטתי אותו לילה סתחי עם ברחובות הכרך הגדול הזה, חלפו לנגד עיני הפרקים המרתקים בתולדותיו מאז הוזכרה עיר זו בתנ"ך ובתעודות מצריות ואשוריות. גלי הים הזכירו לי את ההרפתקה הגדולה של יונה הנביא אשר ירד לחוף זה, אולי במקום בו עמדת, כדי לברות מכאן באניה תרשישה.

מימי קדם ועד היום

יפו היתה מאז ימי קדם גדול הנמלים של ארץ-ישראל בתמורותיה השונות. דרכה הובאו הארזים לבנין בית המקדש הראשון והשני בירושלים. את יפו הרס יהודה המכבי במסעיו נגדו על הטבח שערכו תושביה ביהודי העיר אותם העלו על אניות והטביעו בים; המכבים הפכו את יפו לעיר יהודית, החשובה בערי ההוף. כאשר כבשו הרומאים את יפו, ישב בה ישוב יהודי גדול והמנצחים טבעו מטבעות מיוחדות לזכר מפלת הספנים היהודים-המורדים במלכות רומי. הישוב היהודי לא מש מיפו בתקופת המשנה והתלמוד. בתקופת השלטון הערבי המשיכה יפו להיות נמל גדול. הצלבנים עשוה לבירה של רוונות; הממלוכים הרסוה עד היסוד. השלטון

הטורקי בנה אותה מחדש, ביצר אותה והשתמש בנמלה לצרכיו הצבאיים והכלכליים. עם התחדש הישוב היהודי במאה התשע עשרה, היתה יפו שער לעולים יהודים. כאן התגוררו הבילויים בימיהם הראשונים בארץ. במלון של חיים ברוך התאכסנו חלוצי העליה השניה. ביפו הם קדחו, שרו ורקדו. ביפו התקיימו הוועידות הראשונות של האירגונים היהודיים הראשונים בישוב החדש. תושבי יפו טכחו ב־1921 את החלוצים שהתגוררו כאן בבית עולים. כאן מצא את מותו י. ה. ברגר. פראות תושבי יפו נתנה דחיפה עצומה להתפתחות תל אביב, שאותה הפכו היהודים ממקלט בפני פרעות לעיר משגשגת מקסימה. יפו היתה למבצר ערבי לאומני חשוב. ביפו נרקמו מזימות נגד הישוב היהודי. יפו נשמה בלי הרף שגאה כלפי תל אביב. זאת היתה היכרותי הראשונה עם יפו. שישה חודשים לאחר מכן זימן אותי הגורל ביפו ביום פרוץ מאורעות אנטייהודיות בשנת 1936. אז ראיתי את יפו בקגאותה ובאיבתה ליהודים, את החללים שהובאו ממנה לתל אביב. מפי הפצועים שמעתי את סיפורם המחריר על הבגידה של תושבי יפו בשכנים אתם חיו בצוותא בשלווה וקיימו ביניהם יחסים טובים. ראיתי את יפו מתכחשת לעקרון הערבי הנעלה של הכנסת אורחים, מתרוקנת בהדרגה מתושבים יהודים, מחנויות יהודיות, מחברות יהודיות מסחריות. ראיתי כיצד עוברים יהודים את גמל יפו הפורע ופותחים גמל משלהם בתל אביב. בשנת 1939 שקטה יפו אחרי פירסום הספר הלבן הבריטי שהיה צריך להחניק את התקוות היהודיות לבית לאומי בארץ-ישראל. ראיתי את הפגנות השמחה ביפו על הפסקת העליה ועל חוק איסור קניית קרקעות על ידי יהודים. יפו הפורעת הפכה לעיר צוהלת בעקבות צחון הלאומנות הערבית.

בשנות מלחמת העולם השנייה היתה יפו שוב עיר שלווה. תושביה שוב קשרו קשרי ידידות עם תל אביב ועם יהודים. ערבים קנו בתל אביב ויהודים קנו ובילו ביפו. יפו היתה שוב נקודת משיכה ליהודים; היא קסמה שוב ברומנטיקה המזרחית שלה.

מלחמת יפו—תל-אביב

כאשר החליטה עצרת האומות המאוחדות בלייק סאקסס ב־29 בנובמבר 1947 על חלוקת ארץ-ישראל למדינה יהודית ולמדינה ערבית, היתה יפו העיר הערבית הגדולה בארץ והיא שוב גטלה על עצמה את היוזמה לרצוח יהודים ולהרוס רכוש יהודי. במשך חמישה וחצי חודשים ניסו גיבורי יפו לכבוש את תל אביב וצלפיה עשו הכל כדי לשתק את תיי העיר העברית: 150 יהודי תל אביב קיפחו חייהם מיריות הצלפים הערבים שעל צריחי המסגדים. משלט צלפיה חשוב במיוחד היה המסגד על שם חסן בק, בגבול שתי הערים. ראשי הציבור ביפו לא שיערו כי עתיד לבוא יום ותל אביב המותקפת תגבר על עירם התוקפת, תשתלט עליה ותשים קץ לקן של בגידה וטרור.

מלחמת יפו בתל אביב שהתחילה מתוך רברבנות וביטחון בצחון הערבים — גסתימה ברחובות ריקים מאדם, בבתיים הרוסים, כשמתוך החורבות מציצות דמויות מבוהלות של שרידי האוכלוסיה אשר היתה בטוחה כי תצליח לעלות על תל אביב ולחסלה.

משהו בלתי רגיל קרה באחד מלילות שבת בחודש אפריל 1948 בתל אביב:

העיר התרוקנה באורח פלא ממכוניות.

במשך כל הלילה עברו צעירים מזוייגים ברחובות העיר, במגרשי חנייה ובמוסכים גדולים והחרימו מכוניות. יומי תחנות המשטרה נתמלאו תיאורים של ההתרומות הללו; אבל המשטרה היתה אובדת עצה. משהו מעין זה טרם קרה בכרך הצעיר שהתרגל לאירועים דמיוניים ביותר.

מאתיים מכוניות נשדדו אותו לילה בתל אביב.

**

יום השבת היה בהיר ונאה, ככל יום אביב בארץ. הרחובות המו ממטיילים. מפעם לפעם פלחו את האוויר הדי יריות מהעמדות בגבול יפו, ובין ההמונים סללו להם דרך אמבולנסים לבנים שדרכם הובילה — כרגיל באותם החדשים — מנבולות העיר לבית החולים „הדסה“ ומבית החולים לגבולות העיר.

כאשר נחשפה תעלומת ההחרמה ההמונית של המכוניות, נסתבר שהאירגון הצבאי הלאומי עומד לתקוף את יפו. בשכונות הספר התרכזו קבוצות גדולות של צעירים חמושים, עשרות מכוניות מילאו את הסימטאות.

הערב הביא עמו אוירת מתיחות שחרגה מהרגיל במשך חמישה החודשים האחרונים. תל אביב ציפתה לפתיחת המערכה הסופית על יפו, אך חששות כבדים קיננו בלב רבים, משום שהפעולה מתבצעת על ידי אצ"ל בלבד ללא תיאום עם ה"הגנה" ומוסדות הבטחון של הישוב. מחוגי השוען זזו באיטיות מבעיתה: 10 בלילה ... 11 ... חצות ... שקט. אף קול ירייה לא נשמע.

השעות המשיכו לזחול בעצלתיים. 2 אחר חצות ... 3 ... עדיין שקט. אף ירייה. ליל אביב יפה להפליא. העיר נמה שנתה.

האיר הבקר. מאומה לא אירע.

גם למחרת לא אירע דבר. ריכוז אנשי אצ"ל נמשך. המכוניות לא הוחזרו. המתיחות לא פגה.

השכם בבקר, ביום שני לשבוע, התחילה המערכה האחרונה בתולדותיה של יפו הערבית: אצ"ל פתח בהתקפה.

*
*

פני תל אביב נישתנו בין־רגע. האנשים שרוכזו מזה יומיים, הפכו ליחידות צבא נידות. על שאון הכרך השתלט הד התפוצצויות פגזים של מרגמות. הרחובות המובילים לגבול יפו נתפסו בידי מאות בחורי אצ"ל שהופיעו זו הפעם הראשונה בגלוי, ועל המבואות שגודרו בחבלים, שמרו סדרנים מבוגרים עגודים סרטים עם הסמל של אצ"ל: "רק כך".

רבים חייכו בביישנות אל מכריהם שפקחו עיניהם בתימהון: האמנם — גם אתה? איפול גמור הוטל על המתרחש בזירת הקרבות. רק מכוניות משא שנהפכו לאמבולנסים ואצו הלוך ושוב, גילו טפח מן המאבק הקשה שגיטש בשכונת מנשיה.

בבית החולים לילודות של ד"ר פרויד ברחוב יהודה הלוי, מול תחנת המשטרה המרכזית, השתכנה מפקדת אצ"ל. הכניסה לבנין נחסמה.

ל"הדסה" הובאו נפגעי הקרב. בחדר המתים נערמו חללים.

בום! בום! בום! — התבקעו הפגזים.

טטט ... טטט ... — טרטרו המקלעים.

עשן סמיך החל עולה מעל יפו. מגג בנין בנק קופת־עם ברחוב אחד העם, שהיה הבנין הגבוה בעיר, נראתה יפה כאילו על כף היד: מוכה, מבוהלת, נתונה בפחד נורא. מספר אניות גדולות עגנו בנמל ועשרות סירות קטנות הביאו אליהן גברים, נשים וטף.

האיפול החמור על המתרחש בחזית הביא לשמועות מדאיגות. סופר כי אצ"ל נחל תבוסה, כי עקב ההסתערות הבלתי מתוכננת עומד הצבא הבריטי לעלות על תל אביב. אנשים החלו לרטון על ההפרעות בתנועה, על חסימת הרחובות.

*
*

חלף עוד יום, ומחזית יפו טרם הגיעו ידיעות ברורות על תוצאות המערכה. מלון "ארמון" ברחוב הירקון היה גדוש עתונאי חוץ, אבל מפקדת האצ"ל המשיכה בשתיקתה. גם ה"הגנה" שתקה.

מקטעי שיחות, מלחישות שנקלטו באקראי, התחילה להצטייר תמונה קלושה על המאבק הקשה שאצ"ל מנהל על כיבוש השכונה הערבית מנשיה; הצבא הבריטי עוזר לערבים; אניית מלחמה בריטית הגיעה ליפו.

בינתיים עלתה וגברה המתיחות בתל אביב משעה לשעה. טראגדיית הפילוג של הכוחות הלוחמים הישרתה דיכאון. אלא שהיהודי ברחוב סירב להאזין ל"גימקי ברזל" של הצדדים היריבים. הוא קיבל את המצב כמות שהוא:

יהודים הלכו לשחרר את תל אביב מסייטי ההתקפה עליה מצד יפו ויש לסלוח להם על שעשו זאת על דעת עצמם בלי לקבל היתר לכך מן הסמכות הישובית העליונה.

לפתע עברה מכונית משורינית של ה"הגנה" ברחוב הרצל, וצעיר חבוש כובע גר הכריז ברמקול שה"הגנה" החליטה לשים קץ להפרעות בתנועה. במשך שני ימים ושני לילות נמנעו מהפריעכם, קרא הצעיר, הבלגנו גם נוכח שוד המכוניות. עתה עליכם לפנות את הרחובות תוך חצי שעה, אחרת ניאלץ להרחיקכם בכוח.

כעבור חצי שעה הופיעה מכיוון הגימנסיה "הרצליה" יחידה של אנשי ה"הגנה" חמושים שפנתה לעבר יחידת אצ"ל ברחוב ליליינבלום מתוך כוונה להרחיקה מהרחוב.

אבל כאן אירע דבר מפתיע:

הרחוב, פשוטו כמשמעו, "התערב". תוך התרגשות עצומה, בדמעות בעיניים, התיצבו עוברים ושבים, חנוונים, בעלי עגלות, סבלים, חלבנים, סרסורי בורסה, בין שתי היחידות תוך קריאות:

"לא תהיה מלחמת אחים! לא יישפך כאן דם יהודי!"
ההתנגשות נמנעה.

**

חלף עוד יום. מפקדת אצ"ל המשיכה בשתיקתה. זרם הנפגעים גבר. בעיר פשטה שמועה כי אצ"ל לקח שבויים ועומד להעבירם דרך רחוב הרצל. אלפים החלו לנהור לרחוב הרצל — אבל השבויים לא הועברו דרכו.

סיום בחזית

המסך על הדראמה של יפו הורד סמוך לשעת הצהריים, כשאריה זיו הממונה על הצנזורה של ממשלת המנדט במחוז הדרום, הופיע במועדון העתונות בשדירות רוטשילד בלחית גבר אלמוני, והודיע לאפתעתנו כי "הארגון הצבאי הלאומי מתכבד להזמין את באי כוח העתונות לפגישה דחופה בבית החולים פרויד".

היתה זאת אחת מאותן הפגישות שאליהן עתונאים אינם מאחרים.

הצטופפנו בחדר קטן בקומה השנייה של בית החולים. בראש השולחן ישב המשורר אורי צבי גרינברג, קורן מאושר.

לפתע ביקש צעיר לבוש מדי קרב את אריק ביגיו, כתב ה"דיילי אקספרס" הלונדוני, לעזוב את החדר. "אצ"ל נמצא במצב מלחמה עם בריטניה, ואינו מוכן לראות עתונאי אנגלי, הודיע.

"אבל אני יהודי!", קרא ביגיו כשהצעיר מראה לו את הדלת.

לחדר נכנס ראש מטה אצ"ל, חיים לנדאו (כיום חבר כנסת מסייעת "חרות"), לחץ את ידי הנוכחים וכיבדם בסיגריות.
"רבותי, בבקשה אל הבסיס".

**

הבסיס של אצ"ל נמצא בבית הספר "כל ישראל חברים", והדרך אליו הובילה דרך סימטאות ובתים הרוסים. בחצר בית הספר התרכזו מתנה גדול של אנשי אצ"ל; צעירים רבצו בכל פינות החצר ובאכסדרה. שתי מרגמות הלמו בלי הרף ביפו.

הוכנסו לאולם גדול בו סידרו שתי צעירות בחיפזון ספסלים. ליד חלון עמד גבר רזה בעל שפם שפניו הביעו עייפות. ריצ'ארד מאורר מה"ואשינגטון פוסט" הייך לעומתו; גם ג'ין קאריואן נראה מופתע במקצת. התיישבתי מאחורי גבו הרחב של אלוף הריפורטאזיה המלחמתית, קונטין ריינולדס.

הגבר בעל השפם דיבר עברית ואנגלית. הוא התחיל בשקט, אך תוך כדי דיבור הגביר את קולו וניכר כי גואם מנוסה לפנינו. פניו נראו לי מוכרות, אך לא יכולתי להיזכר היכן ראיתיו. לפתע לחש באוזני יעקב גל המנוח מה"פלשתיין פוסט", שישב לידי:

"בחיי, זה מנחם בגין!"

אכן, היה זה מנחם בגין שמאה אלף חיילים ושוטרים בריטיים חיפשוהו במשך ארבע שנים. או הבנתי מדוע לא רצה אצ"ל בנוכחות עתונאים בריטיים: עשרים אלף בריטים היו

אותו יום עדיין בארץ-ישראל, תל אביב היתה עדיין אחת הערים במחוז "לוד", ופלאנאגאן, מפקד משטרת המחוז, ישב במרחק של 300 מטרים בלבד מן הבסיס ב"אליאנס".

בין אצ"ל לה"הגנה"

ואמנם לחץ הבריטים על היהודים היה אותו יום חזק ביותר. ליפו הובא צבא בריטי נוסף, ומושל מחוז "לוד" פולר, דרש דמיליטאריזציה של איזור החזית בין יפו לתל אביב. "עד צאתנו את הארץ, ישבו באותו איזור חיילים בריטיים" ! הודיע המושל.

גורם אחר שהתנגד להתקפת אצ"ל על יפו היתה ה"הגנה" אשר ראתה בפעולה הפארטיזאנית הזאת שיבוש תכניתה לכיבוש יפו עם צאת החייל הבריטי האחרון. לה"הגנה" היה ברור שעקב גזרונותיה ברחבי הארץ ומצבם הקשה של לוחמי יפו, תתמוטט העיר מעצמה והיא תיפול בידי היהודים בלי קרבנות מיותרים, ביחוד לאחר שכל המרחב סביבה נמצא כבר אז בידי היהודים. ניתוקה של יפו מהעורף הערבי היה מכריע את גורלה — לדעת ראשי ה"הגנה" — של יפו ללא מאמצים מיוחדים.

כאשר פתח אצ"ל בקרב על יפו, ראתה בכך ה"הגנה" פעולה שאין לה הצדקה צבאית, אלא מכוננת לשתי מטרות פוליטיות: (1) הפגנת כוח מצד אצ"ל לאור העובדה שהלכה ונתבררה יותר ויותר העובדה כי ה"הגנה" מהווה את עיקר צבאו של הישוב היהודי; (2) להשפיע על תנאי ההסכם שעמד להיחתם בין שני האירגונים.

התגבורת הבריטית שהובאה אותו יום ליפו באניות כללה כ-4500 חיילים, וכדי לתת תוקף לאזהרת פולר, פתח הצבא הבריטי בהפגזות שכוונות הספר של תל אביב במרגמות. רק בהתערבות הסוכנות היהודית נפסקה ההפגזה.

**

בשבת הוזעקו העתונאים שוב למפקדת אצ"ל ושם נמסר, כי האזור שנכבש בקרבות האחרונים, לרבות שכונת מנשיה, יעבור לפיקוח ה"הגנה" אשר תפריד בין עמדות אצ"ל לאלה של הצבא הבריטי.

כשבאנו לאיזור הכיבוש התנוסס על צריח מסגד חסן בק, שממנו הטרידו צלפים ערבים את תושבי תל אביב במשך חמישה חדשים, דגל כחול-לבן; על הכביש התגוללו גופות לוחמים ערבים. עמיחי פאגלין, מפקד פעולות אצ"ל ביפו, לחץ את ידו של זלמן כהן, ממפקדיה הוותיקים של ה"הגנה" ומסר לו את האיזור.

לא אחד מאתנו היריה באותו מעמד: מי יתן ובלחיצת יד אחים תסתיים תקופת הפילוג ונתלכד בצבא לאומי אחד לקראת הכיבושים הבאים.

עלי סאמבו

בין החרוגים הערבים היתה מוטלת ברחוב הראשי של מנשיה גם גופתו של עלי סאמבו, כושי, בעל קפה בהמשך רחוב הכרמל, בו נהגנו לסעוד לא פעם את לבנו בימים שלפני מלחמת השיתרון. עלי זיבר עברית רהוטה והיה תמיד ידידותי מאד. — "כיצד נקלע הנה?" — שאלתי בתימהון את מפקדי אצ"ל.

— "הוא היה ידוד אצ"ל, אבל בבוא הרגע בחר להילחם בנו ועל כך שילם בחייו", השיב האיש.

עלי סאמבו היה מוסלמי ובית הקפה שלו בגבול יפו-תל אביב שימש תקופה ממושכת מקום-מיפגש לאנשי אצ"ל. עלי, שהכריו על עצמו כערבי לאומני, היה נאמן מאד למחתרת היהודית. הוא ידע בדיוק מי הם היהודים המבקרים אצלו והרגילים להסתודד, אולם מעולם לא בנד באורחיו; הוא העריך אותם בכל להט רגשותיו. בימי עוצר וחירום בתל אביב היו הבחורים מאצ"ל מוצאים מחסה בביתו, שעה שהסתתרו באחד הכוכים שבקיר בית הקפה, היה עלי סאמבו עוקב אחרי המתרחש בחוץ. הוא ראה עצמו אחראי לשלומם של הבחורים היהודים שלחמו בבריטניה הגדולה השנואה עליו.

נאמנותו של עלי לאצ"ל לא היתה קשורה בטובת הנאה כלשהי; היתה זאת פשוט הערצה של קנאי לאומני ללוחמי חופש אמיצים.

אך הגורל העיתור מלא תהפוכות : כאשר פתחו ערביי יפו במלחמה נגד תל אביב, מצא עלי סאמבו את מקומו בשורות הלוחמים הערביים, ואת מקומם של אנשי אצ"ל בכוכי בית הקפה שלו תפסו מפקדי הכנופיות הערביות.

באחד הימים נתמנה עלי מפקד גיזרה בשכונת מנשיה, והגורל גזר, שעמדות יחידות יימצאו מול עמדה יהודית שהיתה תפוסה בידי לוחמי האירגון הצבאי הלאומי. עתה צלף עלי בלי רחמים בחבריו מאתמול ולעבר תל אביב. הוא פוצץ בתים יהודיים בגבול וניסה לגרש מעמדותיהם את ידידיו.

עד שהגיע חודש אפריל 1948 ואצ"ל פתח בהתקפה הגדולה על יפו. יום אחד הובאה למפקדת אצ"ל תמונה שנמצאה במטה הלוחמים הערבים, ובה נראה עלי סאמבו בין הלוחמים הערבים.

ימים אחדים לאחר מכן נותקה מנשיה מיפו הגוססת, אולם בעורף המשיכה עמדה ערבית מבודדת להתגונן בעקשנות. למפקד אצ"ל שניהל את הפעולה נמסר כי את הקרב האחרון הזה מנהל עלי סאמבו. המלחמה היתה נטושה לחיים ולמוות. עלי נלחם עתה ביהודים, הוא אויבם, הוא מסרב להיכנע. המסקנה היחידה שלוחם יכול להסיק ברגע גורלי כזה היא : להשמיד את העמדה עד אחרון האנשים בה.

שעה לאחר מכן שררה כבר דממה בבית ההרוס למחצה, שממנו ציהל עלי סאמבו את הקרב הנואש. בין גופות הלוחמים הערבים שהיו מוטלות ברחוב וחיכו למכונת הצלב האדום שתאספם, היתה גם גופת עלי סאמבו, אוהד אצ"ל מאתמול.

**

מאותו יום ועד צאת הבריטי האחרון שררה הפוגה בחזית יפו. מגנות הבתים הגבוהים בתל אביב ניתן היה לראות כיצד מתרוקנת העיר הגדולה מתושביה. הדיעוץ על חורבנה היו מרעישות.

יפו נכנעת

כעבור שבוע עצרה עמדת ה"הגנה" שני חיילים בריטיים שחדרו מיפו לתל-אביב. נפגשתי עם שניהם בבנין משטרת הצפון ברחוב דיזנגוף. "באנו להתגייס לצבא היהודי", אמרו, "חברינו נמלטים לקחים הערביים מתוך בצע כסף ושינאת יהודים. אבל אנו מכירים את היהודים : אימנו את אנשי הבריגדה, וידידים לנו ביניהם". הם עוד הוסיפו : "ביפו הרס, חורבן, שוד, רצח ורעב". שעתיים לאחר מכן הוחזרו השניים ליחידת הצבא הבריטי שחנתה על גבול שתי הערים. ה"הגנה" לא התייחסה באימון לרצונם לעזור ליהודים. בחזית יפו המשיכה לשרוד דומיה מוחלטת. הלילות היו שקטים, ותושבי שכונות הספר החלו אפילו חוזרים לבתיהם.

ב-10 במאי ניסו שרידי הלוחמים הערבים "להציל" את המצב על-ידי התקפת נפל על שכונת אברכיביר שהיתה בידי היהודים. היה זה אות החיים האחרון של יפו הלוחמת.

**

ה-12 במאי היה יומה הגדול של תל אביב.

אחד מידידי הודיעני טלפונית אחרי הצהרים על תכונה בלתי רגילה בקומה השנייה של בניין בנק "קופת עם". בבואי למקום הבחנתי באנשים מכניסים כיסאות ושולחנות למשרדי חברת "דרום אפריקה-ארץ ישראל" שבאותו בניין. לשאלתי נענית שעומדת להיערך במקום קבלת-פנים לטייסים שהגיעו מדרום אפריקה להשתתף במלחמת השיחרור. לא האמנתי וחשתי כי אין התשובה אלא הסוואה, אולם נסתבר כי אכן הגיעו למקום כמה טייסים. עזבתי את הבניין אולם בחוץ מצאתי יחידה של ה"הגנה" שהחלה לגזור את הרחוב בחבלים ובמכונות שהוצבו כמחסומים במבואותיו. חזרתי לבניין ; סעדיה קירשנבאום, תעשיין תל אביבי ומפקד ותיק ב"הגנה", החל לשכנע אותי במיטב אדיבות ותקיפות שאעזוב את המקום. חוץ כדי חילופי הערות בינינו, הגיעה למקום מכונת הדורה ממנה יצאו בחיפון

מספר גברים. ביניהם הבחנתי באחמד אבו לבן, סוחר עשיר מיפו וראש „הוועדה לשעת חירום“ שהתארגנה בעיר עם בריחת ראש העיריה ד"ר יוסוף הייקל; עם אבו לבן היו שני חברי מועצת עיריית יפו: אמיץ אנדראוויס, מנכבדי הנוצרים בעיר וצלאח נאזר, לשעבר קצין משטרה ולאחרונה ממפקדי הלוחמים היפואים.

דקות מספר לאחר בוא הערבים ידעתי כבר שפני הבאים למגע עם מפקדת ה„הגנה“. אבולבן התקשר בטלפון עם סוחר תל אביבי מידידיו והודיע לו על משאלתו. חלפו רק דקות אחדות ולמקום הגיעו מפקדי ה„הגנה“ בתל אביב בראשות מיכאל בן-גל, כיום אלוף בצה"ל ונשיא בית המשפט הצבאי העליון.

בהיכנס המפקדים היהודים לחדר, קמו שלשה הערבים ממקומותיהם, ומיד הוזמנו לגשת לשולחן הדיונים.

בן-גל שהתיישב בראש השולחן, פתח:

— „מה רצונכם, רבותי? מי שלח אותכם הנה?“ —

דובר המשלחת, אחמד אבו לבן השיב:

„רצוננו להפסיק את פעולות האיבה בין יפו לתל אביב. אנו מבקשים לדעת באילו תנאים תסכימו לשלום בין שתי הערים.“

בן-גל:

„זאת תשובה לשאלתי האחת. אבל את מי אתם מייצגים? מה הציבור היפואי שבשמו הנכם מדברים?“

על שאלה זאת ענה אמיץ אנדראוויס:

„חמשת אלפים איש, שהם כיום כל אוכלוסיית יפו, בחרו בנו כ„וועדה לשעת חירום“, ובידינו הסמכות לנהל את ענייני העיר, לרבות שיחות עם השלטונות היהודיים. מה הם, איפוא, תנאיכם לסיום פעולות האיבה?“

מפקדי ה„הגנה“ החלו מציגים תנאיהם:

כניעת יפו ל„הגנה“; מסירת כל הנשק הנמצא בעיר; גילוי המוקשים; הסגרת הסוכנים הזרים.

נציגי יפו ביקשו הסברים. הפגישה נסתיימה בהודעתם, שיביאו את תנאי ה„הגנה“ לשולחניהם ויודיעו את עמדתם.

**
*

התשובה באה למחרת כאשר נציגי יפו, בצירוף הפרדסן אחמד עבדול רחים, ביקשו פגישה לניסוח סופי של הסכם הכניעה. הם הגיעו ב-13 במאי בשעה 10 בבקר לדירת סעדיה קירשנבאום בשדרות ח"ן מספר 1 בתל אביב. בדירה זאת הקיץ הקץ על יפו הערבית בת מאות השנים. בהגרלה שנערכה במועדון העתונות זכיתי, יחד עם מ. ז'ק מ"ההמשקיה", לייצג את העתונות העברית בטכס הכניעה; רוברט ביגיו מרויטרס (אחיו של אריק ביגיו) וגיימס לונג, כתב „אסושיאייטד פרס“, זכו אף הם בגורל וייצגו את עתונות חוץ.

קצין הקישור עם העתונות מטעם מטה ה„הגנה“, מר רובה, הוציאנו ממועדון העתונות והביאנו ב„דרך המחותרת“ לדירתו של סעדיה קירשנבאום. נציגי יפו כבר היו במקום. דקות אחדות לאחר מכן קיבל המשמר שניצב לפני הבית, בהצדעה רועשת את פני מפקדי ה„הגנה“ שבאו לקבל את כניעת יפו.

אבל המשאומתן בין נציגי ה„הגנה“ לבין נציגי יפו היה מייגע מאד ונמשך למעלה מארבע שעות. ישבנו בחדר סמוך, ומדי פעם היה אחד המפקדים מודיע לנו על מהלך הדיונים. הערבים ניהלו מאבק מר ונואש. סמוך לשעה אחת בצהריים נקרא למקום היועץ המשפטי של ה„הגנה“, ואז ידענו שהסיום קרוב.

עם מפקדי ה„הגנה“ הגיע למקום גם קצין המשטרה יהושע שמאי, לשמש מתורגמן. צאלח נאזר התחבק אתו בלבבות, הם למדו שנים רבות לפני כן יחד בבית הספר לשוטרים. הפעם היה צאלח נאזר ראש המדברים בשם הערבים. הוא פתח:

„חלק מן הסעיפים משפילים אותנו, ואנו מבקשים לשנותם.“

אחרי דיבורים ללא גבול, ביקש לבסוף בן־גל את המשלחת הערבית לקיים התייעצות אם בדעתה לקבל את תנאיה הסופיים של ה"הגנה".
 בשעה 2.30 אחרי הצהרים נפתחה דלת "חדר הכניעה" ואנו הוזמנו להיכנס פנימה. אחמד עבדול רחים החזיק בידו את נוסח הסכם הכניעה. הוא חתם עליו ראשון; אחריו חתמו אנדרואיס, נאור ואבו לבן. עם גמר החתימה נחרץ גורלה של יפו. ההסכם כלל שני מיסמכים: פרטי הכניעה והוראות ה"הגנה" לאוכלוסי יפו. שניהם נכתבו אנגלית.

בהסכם הכניעה סוכם שכל הערבים באיזור המוגדר ביפו יבצעו את כל ההוראות הניתנות והעמידות להינתן על ידי מפקד ה"הגנה" במחוז תל אביב וכן/או על ידי כל קצין שימונה או שתנתן לו הסמכות לכך בכל תאריך שהוא. תותמי ההסכם מטעם יפו נטלו על עצמם את מלאו האחריות שהוראות ה"הגנה" תבוצענה כראוי. ה"הגנה" התחייבה לכבד את הסכם ג'ובה ואת כל החוקים הבינלאומיים של המלחמה.

את הדומייה ששררה בחדר בזמן החתימה על הכניעה הפר מיכאל בן־גל שקם ממקומו. אחריו קמו שאר מפקדי ה"הגנה". מיד קמו גם הערבים. בן־גל לחץ את ידיהם באדיבות. הערבים החו קידה קלה ונשארו עומדים.

"בבקשה לבוא אחרי", פנה אליהם אחד המפקדים. שוב הושלך הס בחדר. אחד אחד יצאו חברי משלחת הכניעה את החדר. בזה ירד המסך על הדראמה הגדולה ששמה היה: נפילת יפו.

מיהרתי לטלפון והודעתי למערכות עתוני ערב שציפו במתיחות לתוצאות הדיונים: היום בשעה 3.00 נכנעה יפו לתל אביב!

מרחוק נוצצו בשמש כפות המסגדים של יפו, ועשן עלה מחורבותיה. ארבעת הערבים נכנסו למכוניתם וחזרו לעירם כשהם מלווים מכוניות ה"הגנה" עד לגבול בין שתי הערים. ההמון שצבא לפני הבית קיבלם באדישות.

יפו — עיר יהודית

ביום אביב זה הגיעו לסיומם חמישה וחצי חדשים של מערכת־דמים בין שתי ערים שכנות.

יפו הפכה שטח כיבוש בידי הצבא העברי. למחרת, ביום הכרזת המדינה, היא הפכה חלק ממדינת ישראל.

עשרים וארבע שעות לאחר שנחתם הסכם הכניעה ושעה לפני שהתחיל באולם המוזיאון בתל אביב טכס הכרזת העצמאות וזה שיירת ה"הגנה" לקבל לידיה את יפו. במכוניתו של קצין המבצעים של ה"הגנה" במחוז תל אביב, נסע מושלה הצבאי היהודי של יפו, יצחק חורפי (ציוויק). טור הצבא היה ארוך מאד. הוא עבר ליד מקוהה ישראל ונכנס ליפו דרך שדרות ירושלים. בראש הטור נסע משוריין שממנו הכריז חייל ברמקול בערבית על עוצר בית בעיר. דחובות יפו היו שוממים, היא עשתה רושם של עיר מתה.

סמוך לשעה 5 אחה"צ הגיעה השיירה לרחבה שלפני בית העיריה, שם חיכו לה חברי ה"הועדה לשעת חירום" שחתמו על הכניעה ונכבדים ערבים אחרים. המושל ירד מהמכונית ולחץ עמם ידיים. הם לא נראו מדוכאים; בפניהם ניכר בטחון משונה. לאחר מכן נתברר כי הם סברו שהכיבוש אינו אלא זמני. חורפי אמר להם בערבית:

"ברכתי לכם. פנינו לשלום. אני מקוה כי תוך ימים ספורים נוכל לחדש את השירותים ההכרחיים ונקל על האוכלוסייה את חייה".

ההוראה הראשונה שהוציא המושל היתה להניף דגל ישראל מעל תורן בית העיריה; ההוראה השנייה היתה לערוך חיפוש בבנין שמא הוסתר בו נשק, ואמנם נמצאה במקום כמות נשק.

חורפי הקריא בפני הנכבדים את המיסמך שנתלוה לכתב הכניעה, ומסר להם על אופי הממשל הצבאי וסדריו. הוא התעכב במיוחד על פרטי העוצר ושעותיו וביקש אותם לעזור

לצבא בעריכת זיהויים בקרב התושבים שנשארו בעיר. מיד הוציא גם רשיונות תנועה בעוצר לנכבדים שנכחו בפגישה.

עד שהנציגים הערבים יצאו את בנין העיריה, הוצבו כבר בכל חלקי יפו משמרות צה"ל והחיילים התחילו לרכו את הגברים במכלאות לצרכי זיהוי. חשודים נעצרו בו במקום והועברו לחקירה יסודית.

עד למחרת בבקר לא יצא חורפי את משרדו, הוא עבד בקדחנות במשך כל הלילה, ובמשך השבועיים הקרובים לא מצא זמן אפילו לסור לביתו בתל אביב. דאגתו העיקרית היתה נתונה לשירותים ההכרחיים. ראשון הופעל מכון המים ונפתחה מאפייה; כן גילו בעיר מלאי מזון גדול במחסנים שונים.

לאט לאט הלכו השירותים האזרחיים והתארגנו. הוקמה חגנת משטרה ערבית, הופעלו שירותי נקיון, הורסאים והאחיות הערבים חזרו לבית החולים הממשלתי. עשרות אלפי ספרים שנמצאו בבתים הנטושים רוכזו במקום אחד על ידי הסופר יהודה בורלא. הממשל הישראלי דאג גם לחינוך והירשה לפתוח את בתי הספר של מוסדות המיסיון השונים.

שינוי קיצוני במעמדה של יפו חל עם העברת הפונקציות המוניציפאליות שלה לידי עמית תל אביב. חלפו שבועות ולערבים החל להתברר יותר ויותר כי אין יסוד לאשלייתם בדבר אופיו הזמני של הכיבוש הישראלי של יפו. החיים המשיכו לחזור למסלולם. נפתח אפילו בית הסוהר להחזקת גידונים ועצורים במעשי פשע.

יפו התחילה פושטת את צורתה הקודמת ולובשת צורה חדשה עם בוא התושבים היהודים הראשונים להתיישב בה. את אלפי הבתים שעמדו ריקים החליטו השלטונות הישראליים להעמיד לרשות נוקקים יהודים. ראשונים היו פליטי שכונת הספר של תל אביב שנאלצו לעקור מבתיהם אשר פוגו ונהרסו בפעולות מלחמתיות. כן התחילו לעבור ליפו מוסדות קבע שונים.

תוך שנה נתמלאה יפו רבבות עולים חדשים יהודים. היא החלה שוקקת חיים חדשים. כיום יפו היא חלק של תל אביב. היא עיר עברית ברובה. היא בונה את עצמה מחדש ומתמוגגת עם הנוף הישראלי המקיף אותה. היא תהיה ישראלית לנצח.

נוֹפֵי נוֹרְבִּינְהָ

מאת יצחק פינקל

הָרִים שְׁעִירִים מְזוֹבְלִים בְּלוֹרֵיתָם
בֵּין כְּפָרִים הַפּוֹכִים תְּלוּיִם בְּאָגָם.

קָרְחוֹן עֲטוּף טְלִית שֶׁל קְטִיפָה
מְקַמֵּט מִצְחוֹ כְּפִגְת־פִּיזְרָךְ מְכֻסָּפָה,
כְּאֵלוֹ פּוֹתָר סוּד הַיּוֹהָ קְפוּאָה.

שְׂאֵג לְבָן מְקַצֵּף מִשְׁתִּיק
מְלֻמּוֹל שְׁפֹתָי נְחָלִים תְּרִישִׁים;
אֲשָׁדוֹת חֶלֶב רוֹתַח גּוֹלְשִׁים
מְפֻסְגוֹת תְּרִי שְׁחָם תְּרוֹטִים,
מְתַפְּזָצִים בְּזוּנֵק צֶהֱל־פְּרָא
לְאֲבָקַת בִּשְׁם שֶׁל צְבָעֵי תְּקֻשֶׁת
תוֹךְ תְּהוֹמֵי פִיזְרָדִים מוֹרִיקִים.

משנתו החינוכית של פרופ' צבי שארפשטיין

מאת ד"ר גרשון א. חורגין

המדרש והמעשה — יפים לחיים. המדרש מורה על תעודה, מציב ציונים וקובע תחומים. במהותו אין המדרש אלא מחשבה, רעיון, חזון שהוא כאבוקה של אור המאירה לעוברים באורחות החיים. המעשה הוא כלל האמצעים המכוונים להלביש את המדרש עור ובשר ולצרור אותו בצרור חי יום יום. המדרש בלי המעשה היא בבחינת תורה מונחת בקרן זווית. המעשה כשהוא לעצמו עיוור הוא ועומד על פרשת דרכים באין מטרה. מטעם זה נזקקים בעלי המדרש לאנשי המעשה. שניהם משלימים זה את זה בנתיבות החיים.

פרופ' צבי שארפשטיין זכה שהמדרש והמעשה ירדו בו כרוכים. הוא הנהו בעל מחשבות ובעל מעשים. מחשבתו פכחית שכן היא נתונה תמיד במציאות החיים, באנשים ובמאורעות; בסביבה ותמורותיה, ובכל המתרחש בה. כאיש ההגות והמעשה יוצא פרופ' שארפשטיין לדון בבעיית קיום עמנו שהיא ראש פינה בשאלות זמננו. קיום עמנו תלוי וכרוך בבעיית החינוך העברי.

קיום האומה הישראלית, אומר שארפשטיין, תלוי וכרוך בשימור צורתה, ישותה ומהותה. הלשון, בפילוסופית החינוך של שארפשטיין, היא עיקר גדול המיוחדת. «כשם שהדיבור הוא צורת האדם או מהותו כך הלשון היא צורת האומה בהתמדת חינה כיהודים. היא משמשת סימן מובהק ליחודו של עם». יחודו של עם משתקף ובולט ברגשותיו, במחשבותיו ותגובותיו לאנשים שבחוגו וסביבתו. הלשון והרגש של אומה מן האומות אינם נבדלים מהלבוש, כלומר מהלשון, שהיא ניכרם והבעתם. הלשון אינה סתם לבוש חיצוני שמעטפים או כורכים בה את המחשבה. הלשון היא עצם מעצמם של המחשבה והרגש שהיא מביעה. מחוץ ללשון אין ביטוי ונוסח למחשבה ולרגש. הלשון מוציאה את שניהם לאור עולם ומשווה להם חיות ותנועה. המימרא שהלשון היא האדם כורכת בה אמת עמוקה ביחס הלשון לנפש האדם.

הלשון, לפי שארפשטיין, ספוגה עבר ומסורת. היא עולה בד־בבד עם עברה של האומה, עם השתלשלות חייה, שמחותיה ותוגותיה. כל המתרחש באומה מתרחש גם ללשון. האומה והלשון הם בשר אחד. הלשון מתפתחת עם התפתחות החברה. ככול שיתרחב אופק משאו ומתנו של היחיד עם הרבים כן תגדל הלשון ותצא ברכוש רב. עשרה של הלשון ורמת תרבותו של העם, נזקקים לנסינות־חיים חדשים המולידים מחשבות חדשות היוצאות בלבוש חדש של הלשון. מכאן יש לומר, שחברה, לשון ותרבות עולות תמיד בקנה אחד, אין לשון עשירה ומפותחת לחברה שרמתה התרבותית נמוכה. מכאן אתה למד שחברה, תורה ולשון תלויות ואחוזות אשה בחברתה והן דבקות זו בזו כשלהבת בפתילה.

הלשון מלבישה את המחשבה בבהירות ובדיוק, בדרך ארץ רבה ובדרך ארץ זוטא. בידיה של הלשון חיים ומוות, שלום ומלחמה, אהבה ושינאה. הלשון, אומר שארפשטיין, "מקרבת את הבריות ופירוד לשון מביא לידי פירוד הלכות". בימי קדם היו העמים בזים לדוברי לשונות לועזיות והיו יראים מפניהם. העברים היו קוראים אותם בשם "עמקי שפה" "כבדי לשון" ו"עם לועז". אין לך צער גדול מזה של צערו של אדם המצוי בין בריות ואינו שומע ללשונם. איש כזה דומה כאילו אסרוהו בבית כלא שפסק משארומתנו עם הבריות. חברה פירושה שיה ושיג עם הבריות. יפה דרשו חז"ל "או חברותא או מיתותא". הלשון כשהיא נשמעת יפה לגוף ולרוח. "דאגה בלב איש ישחנה", ואין שיחה בלי לשון המקרבת את לבותיהם של הבריות.

שארפשטיין רואה בלשון את הסגולות המיוחדות של רוח העם הדובר בה. חותם נפשו של הקיבוץ או האומה המדברת בלשון אחת טבוע וחדות בה. הלשון היא הדבק הטוב בין היחיד ובין הרבים או בין יחידים רבים ושונים המהווים את האומה. בלי אחדות הלשון לא תקום ולא תהיה אחדות במחשבה או בתרבות. העמים נבדלים ושונים זה מזה בתרבותם בשל ההבדל בלשון. עם ישראל לא נפרד משפתו במשך הגלות הארוכה. הוא יצר לשון מיוחדת שבה הכניס מלים וניבים, מחשבות ורעיונות משפת אבותיו. הספרות העברית לא פסקה במשך שנות הגלות. משוררים והוגים הביעו בה את רחשי רוחם. בבית הכנסת היתה השפה חיה בפי בניה וסייעה לאחדות האומה לתפוצותיה השונות.

את רום ערכה של השפה העברית לומד שארפשטיין מפי יריביה ומתנגדיה, המבטלים אותה ושהכריזו עליה שאבד עליה כלת. למורת רוח היא הספרות החדשה לבעלי הימין והשמאל שלנו. אין לך סימן מובהק יותר לחיזוניה של השפה העברית מזה של ספרותנו החדשה המעידה שלא נס ליחה של שפתנו. המתנגדים לשפה העברית וספרותה החדשה כפרו ביחודנו הלאומי. הם ביקשו להשביטה מפי בנינו ובני בנינו, כופרינו אלו עשו אגודה אחת עם הקיצוניים של שתי הקצוות המצויינים בשנאת ציון וירושלים. השנאה מקשרת את בעלי התריסין הללו. בעלי השמאל ידעו והכירו את מבוקשם. הם באו לחסל את השפה העברית בשם אידיאלוגיה ומערכת מחשבה משלהם. הקיצונים מימין הם סתם חסרי דעת, מיעוטי מחשבה שלקו בקטנות־מוחין, קלות ראש ועקמומית שבלב. הללו הלכו והולכים בחושך וסברו שאור להם במשכנותיהם. התנגדותם של החוגים האמורים לשפה העברית אות היא על נעלות תעודתה של שפתנו לאחדות האומה וקיומה.

פרופ' שארפשטיין עומד על המכשולים ואבני הנגף המונחים בדרך לימוד השפה לדור הצעיר. השפה העברית אינה שפת־האם שלו, לא אומן ולא הורגל בה. אף־על־פי־כן חובה כפולה ומכופלת מוטלת עלינו ללמדה לבנינו. לימוד הלשון היא הכרחי לקיומנו. קיומנו היום, כמו בעבר תלוי באחדות האומה. אחדות זו תקום ותהיה על־ידי לשון אחת, לשון התורה, הנביאים, חז"ל, חכמי ימי הבינים ויוצרי הספרות העברית החדשה. למרות צמצום זמן־הלימוד בבתי הספר שלנו עלינו להורות את השפה לבנינו, כי היא תקוות חינוכנו. בזכות השפה נציל את עמנו מכליון. יש מן החולקים על לימוד השפה העברית הטוענים, "שכח הסביבה כביר זה מן

המפורסמות שאינן צריכות ראייה". אנשים אלו סוברים שבשל הסביבה "אבדנו ונגזרנו". בני אדם אלו אינם עושים יפה את חשבוננו של עולמנו. הם אינם משיגים את היסוד, "אשר בלעדיו לא יכון חינוך עברי בכלל והוא יסוד הרצון".

פרופ' שארפשטיין מאמין גדול הוא בכוחו של "הרצון הלאומי". אם ניטול את היסוד הזה הרי אנו גוזרים על עצמנו גזירת כלייה. מודה הוא פרופ' שארפשטיין בהשפעתה של הסביבה על חיינו המטילה עלינו חליפות ותמורות. צריך, סובר פרופ' שארפשטיין להסתגל לסביבה. הסתגלות לסביבה שני פנים לה: יש שהיא חיצונית ויש שהיא פנימית. הראשונה אינה פוגעת בתחום האמונות והדיעות ואינה כופה עלינו שינוי ערכין ואילו השנייה יסודית היא ופוגעת בחשבון עולמנו היהודי. הסתגלות פנימית היא פרודור לטמיעה. סביבתנו כיום אינה מחייבת ואינה כופה עלינו הסתגלות פנימית. על-ידי כוחו של הרצון הלאומי יש לאל ידינו לשמור על נכסי תרבותנו. גדול הוא כוחו של הרצון הלאומי שהרי הוא "המבחין בין עם ובין עדר, בין לאום ובין אספסוף". הרצון הלאומי הכרחי לקיום האומה. הרצון הזה מתפתח ופועם בתחילתו בליבותיהם של יחידים סגולה שמטפחים ומגדלים אותו. כשרצון זה, אומר פרופ' שארפשטיין, נעשה טבוע בחותמה של המסורת, השפעתו גוברת על הרבים ונעשה לקניינו של הקיבוץ, שבט או עם, שהוא מקיף שבטים רבים ומלכדם לאומה אחת. ברצון הלאומי פועמת שאיפה או מטרה, שבכוחה ללכד את כל היחידים שבקיבוץ ולעשותם לגוף אחד, גוף קיבוצי. בלי כוחו של הרצון הלאומי יהיה כל יחיד בפני עצמו כגרגרי החול אשר לחוף ימים.

תחיית השפה העברית שקמה בדורותינו היא פרי הרצון הלאומי. בראשיתו נתגלגל ברוחם של יחידים בודדים שהסביבה לא הילכה עליהם אימים. על אף המכשולים שהיו בדרכם הגיעו במשך דור לתחיית הלשון, שהיא כיום חיה בפיהם של זקן ונער בישראל. החינוך היהודי באמריקה חסר משאת-נפש, כי נסתלק ממנו החזון והשאיפה. "החינוך העברי", אומר פרופ' שארפשטיין, "מסור לידיהם של געדרי רצון ורפווי רצון, של חונפי נדיבים מתבוללים ושל עיפי מלחמה".

יש בבתי הספר שלנו "מכל טוב": שיטה נאה, בנין נאה ומכשירים נאים. חסר בהם רעיון ורגש שיחיו עצמות יבשות. "חסר מורה בעל רצון ויומה שכל הקרוב אליו ירגיש את חום לבו ואת עוז רצונו". הארוכה אשר תגיע לחינוך העברי תעלה מחידושו של הרצון הלאומי ותחיתו של החזון של נצחיות ישראל הצפון בתרבותינו ובשפתנו.

פרופ' שארפשטיין אינו הוגה בלבד ואינו שרוי רק בד' אמותיו של המדרש. הוא מספק לחינוך העברי כלי-עזר, הדרכות מעשיות, שיטות הוראה, עצה ותושייה למורה במלאכתו היום-יומית. ספריו בחינוך המעשי הם ספרים רבי ערך. חיבוריו הגדולים, "דרכי לימוד התנך" ו"דרכי הוראת הלשון" הם נקודות אורה בחינוך המעשי ומצויינים במקורותם ורוחב היקפם. בספרים אלה ימצא כל מורה משכיל וגבון את דרכו להצלחה ועבודה פורייה במחלקה.

החינוך אינו עניין של דרך לימוד או שיטת הוראה בלבד. יש בחינוך

עניינים הסמויים מן העיין שהם דקים מאד, כמו היחסים האישיים שבין מורה לתלמיד. גם בתחום נכבד זה בא פרופ' שארפשטיין בעצות טובות והדרכות נאמנות שהן משיבות נפש למורה בעבודתו הקשה. בספריו „אורח חיים למורה“ ו„אשיתה עם המורים“ ימצא המורה נתיבות בהוראה. שני הספרים האלה משלימים זה לזה. המסקנה העולה משניהם היא שהחינוך כורך בו לא רק לימוד, הרגל ואימון אלא גם אמנות, חכמה, סבלנות, קור רוח ולב חם, אהבת ילדים וחייבת ההוראה.

ב„אורח חיים למורה“ דן פרופ' שארפשטיין בפרטים חשובים הקובעים את דמותו של המורה ואת השפעתו על תלמידיו. למשל, הוא מזהיר את המורה שהרושם הראשון כשמופיע המורה לפני תלמידיו עלול להשפיע השפעה מכרעת על מהלך הלימודים במחלקה בימים יבואו. הוא יועץ למורה שלא יראה רבב בבגדו: שילמד מתוך שמחה וקורת רוח, שאין ההצלחה מאירה פנים למורה כשהוא מרביץ תורה ברוח נכאה.

על המורה להכין את שעוריו כראוי, כדי שלא יבוא לידי בויזן שהוא אסון הפוגע קשה בתלמידים ובמהלך ההוראה. שעור במחלקה צריך להיות בבחינת „תורתך שעשועי“, אבל אל יעשה את השעשועים לתורה. השעשועים הם אמצעי ללימוד ולא הלימוד עצמו. קלה ותקלה באות על המורה כשהוא לוקה בהבנת נפש התלמיד. נפשו של הילד אינה „נייר חלק“, הוא יוצר אנב רכישת רשמים חדשים, מלים חדשות ונסיונות חדשים. ביחוד חזק בילד יצר הסקרנות שבידי מורה מובהק הנהו אבי כל טוב וכל נעלה בחינוך. הילד מטבע ברייתו מבקש ללמוד ולדעת, חושיו הם צנתרים של קליטה, של ייבוא רשמים מן העולם החיצוני השובב אותו.

יש מורים הסוברים, שמחובתו החינוכית של המורה לרדת לדרגת בינתם של תלמידיו. פרופ' שארפשטיין סבור שהילד יכל לקלוט ולהשיג עניינים רציניים. אל ידבר המורה אל תלמידיו בשפת ילדים. ידבר אל תלמידיו כשם שהוא מדבר אל בוגרים. הילד יקלוט, כי הקליטה והרעננות הן חותמתה של הילדות.

בפרק חינוך אחר ב„אורח חיים למורה“ יוצא פרופ' שארפשטיין לדון בבעיות של משמעת, „שכר ועונש“ וכיוצא בהן. המשמעת היא מן העניינים המתמידים על פרק יומו של המורה. אפילו מורה מצליח נתקל מדי פעם בפעם בבעייה זו. העצה הישרה היא, לפי דעת פרופ' שארפשטיין, לכוונן משמעת קבועה שאינה תלויה במצב הרוח של המורה המקל היום ומחמיר מחר. יש כמובן לסור מדרכים קיצוניות בעניין זה. אל תחמיר יותר מדי ואל תקל יותר מן הראוי, על המורה מוטל לדעת היטב את תלמידיו ועל פי ידיעה זו עליו למצוא את שביל הזהב. אפילו בשעות של חגיגה אין לוותר על חובות המשמעת. טוב שהמשמעת תהי פנימית ולא חיצונית, למראית עין בלבד. לעולם ינהג המורה בתלמידיו על הדרך של שמאל דוחה וימין מקרבת: „אהבה וקירבה מצד אחד, לרומם את הנפש ולחזק את הבטחון ומשטר חמור ואימון במלחמת החיים לשם עצמאות מצד זה“.

גם בפרשת שכר ועונש יועץ פרופ' שארפשטיין זהירות יתירה. טוב

להעניש את התלמיד "שזכה" לעונש כשהוא לבדו ולא בנוכחותם של מרעיו בני מחלקתו. חבריו עלולים לתת לו חיזוק ולרכך על-ידי כך את חומרתו של העונש. קיצור של דבר, אין עונשים תלמיד בפומבי.

הספר "אורח חיים למורה" ראוי לשמו. המורה התועה בדרכי ההוראה ימצא בו הדרכה שתגיעהו אל ההצלחה בעבודתו במחלקה: ספר זה נמנה על סוג הספרים שיש להפוך בו, כי ברכה ואור בו למורה. הספר ערוך בפרקים קצרים, בשפה קלה ומשעשעת לקורא. המעיין בספר הזה ימצא תורה עם אורה. המשפטים קצרים ומצומצמים, מעשי פיתגם הקולע אל המטרה. יש חריפות בספר הזה המדבר אל השכל הישר והלב הטוב.

"אשיחה עם המורים" הוא ספר בן-לוואי ל"אורח חיים למורה". פרופ' שארפשטיין מטעים את ערכו של היחס החיובי של המורה אל ההוראה ואל התלמידים. מתוך יחס חיובי יראה המורה את הטוב ואת היפה שבגורעים שבתלמידיו. ההצלחה בהוראה וביחסי מורה ותלמיד אינה שונה מההצלחה בתחומי חיים ומעשה אחרים. הדרך להצלחה בהוראה היא על ידי התמכרות ויצירה, התמכרות להוראה ולאידאל החינוכי. היצירה היא בתחום עיצוב נפש הילד: מורה מצליח יוצר אישיות חיובית ובעלת אהדה בתלמידיו. בלי התמכרות ויצירה אין החינוך אלא פגום שצילו מרובה מחמתו.

פרופ' שארפשטיין מבחין בין ידיעה ובין הבנה. ידיעה פירושה בקיאות. הבנה היא השקלא-והטריא הבאה על סמך הבקיאות. חשוב שהילד ידע מה שלמד אבל עליו גם להבין את המסקנות העולות מתוך ידיעותיו. יש לחדד את שכלו של התלמיד ואין להסתפק בפיתוח זמרונו בלבד.

פרופ' שארפשטיין קובל על העוסקים בספרות לילדים על שהם נוהגים להקל וכותבים בלשון ילדים. התוצאה החינוכית רעה היא. לשון קלה אינה מביאה את הילדים לידי עיון במלון. אדרבה, יש להכניס בספרות ילדים מלים שאין הילד יכול לעמוד על משמעותם בלי שימוש של מלון. טוב שילמד הילד לחפש ולחטט ובכלל להפוך בספרים; מתוך חיטוט בספרים יביא לא רק לידי הרחבת לשונו, אלא גם יכיר ספרים אחרים וילמד כיצד להשתמש בהם. הנטייה לצמצם את הלשון בסיפורי ילדים כרוכה בדלות חינוכית ולא תעלה את הילד למדרגה רמה של ידיעת הלשון. יש להשיג מדריגה חשובה בלימוד הלשון ע"י חינוך הילד בקריאה של לחש, הגוררת עיון ומחשבה אחרי הקריאה. קריאה בלחש היא מטרה חינוכית רמה שמורה הגון ישאף אליה.

רבים הם הנושאים החינוכיים שבספר "אשיחה עם המורים", כגון: "חיקון גליונות של בחינות", "דברי מורים שנשמעים בנחת", "עונש בלי נקמה" וכו'. ספר זה ראוי שימצא במלחתו של כל מורה, כי ברכה רבה בו לחינוך.

ישנם דרכים שונות לקבוע את ערכו של חכם. הדרך הנכונה היא במידת הטובה שהחכם משפיע על בני דורו. פרופ' צבי שארפשטיין זיכה את הרבים וחכמתו היא משענת-איתנים למורים. הוא קושר בספריו מדרש עם מעשה. פרופ' שארפשטיין חושב כבעל מעשה, ועושה כבעל מחשבות.

צבי שרפשטיין

והעתונות החינוכית העברית באמריקה

מאת: זבולון רביד

דמותו של שארפשטיין כעורך עדיין לא מצאה לה את ביטוייה במסכת יצירתו הספרותית ומן הדין לעמוד עליה — ואפילו למקוטעין. שארפשטיין פעיל בשדה העריכה העברית עשרות בשנים ואם להשקיף על יכולו הספרותי, הרי עמד בנסיונו מבלי שזו קיפחה את היקף יצירתו העצמית.

לא קלה היא מלאכת העריכה העוסקת ביצירות הרוח של הזולת. לעיתים יש להפיח בהן רוח חיים ולעיתים יש ליצור יש מאין. מלאכה זו שומה על העורך לעשותה ועליו לשקול ולהכריע, ואם כן הוא לגבי כל עריכה אחראית — שבעתיים קשה היא מלאכת העריכה בלשון העברית ועל אדמת אמריקה.

שארפשטיין משמש עורך עברי ובאמריקה זה עשרות בשנים. לא תהא זו מן ההגומה לאמר עליו, שהוא היחיד מבין העורכים העבריים שמחזיק מעמד במשך כל כך הרבה שנים וביכלתו לנצח את האדישות המסוכנת, שחדרה לפנאי ולפנים לחיי ישראל בארץ זו. פשוט התנאים לא יכלו לו.

בעיתונות העברית, ביחוד בארצות הגולה, כמעט והפך זה מנהג, שעורכים באים ועורכים הולכים והעיתון מוציא את נשמתו. יש גם עורכים הכורעים תחת גטל המשא הכבד, ויש עורכים, שהשפעת הסביבה מייסרת את נפשם — עד שבשלה החלטתם — ופורשים. ויש גם לאמר, שעיתים העורך הוא שמקיים את כתב העת, בנפשו הוא, לבל יתקצרו ימיו.

שארפשטיין הוא עורך חינוכי ביחוד ובמצב החינוך העברי השורר באמריקה יש צורך בגבורה נפשית, כדי לטפל ולהוסיף לטפל בבימה עברית. במשך שנים רבות התקיימו אגודות מורים עבריות ברחבי ארצות הברית, שהצטיינו בפעולתן וקנאותן — ועתה הן בבחינת זכר לימי העבר. כל גל מהגרים הביא לארץ זו מורים עבריים, שתלמודם בידם, ואלה חיזקו את בדיק האגודות למקומותיהן. עם החורבן נסתם מעיין זה והמורים הצעירים, שהתחנכו במדינה זו, עדיין לא נתנסו בעמידה איתנה נגד הזרם. הם מהווים חלק של החברה היהודית ובשאננותה — שאננים גם הם ובטובה — טוב גם להם. כפני החברה — כן פני מוריה. עדיין מעטים, מעטים מאד הם המורים העבריים, שלא נבלעו בתוך האתמוספירה הכללית ומוכנים להשיב מלחמה שערה. לכן הפכה ההוראה העברית באמריקה מלאכה, שאין בה לא מן הברכה ולא מן הסיפוק שביצירה.

הכיתה — בית היוצר היא, ומורה אמיתי מכשיר לבבות וכובש נפשות. כל ירידה בתחום ההוראה — אות מבשר רעות הוא. על אחת כמה וכמה בהוראה העברית. זו זקוקה לחמימות, להבנה, לטיפוח הנפשות הצעירות, כדי שתוכלנה לקלוט ושהקליטה תעמוד לה. ללא רוח תהיה פעולתנו נטולת משמעות וימיה כצל עובר.

מטבע הדברים, שאין היחס שונה גם לגבי הביטאון העברי של המורים. להיפך היה זה מעורר פלא אילו היה שונה. המורים הצעירים אינם להוטים אחר עיתון עברי — ומטעמים אחדים. נקל לשער את הרגשת העורך. אבל לא שארפשטיין הוא שתרפינה ידיו. כי מה תועיל ומה תוסיף אולת היד? הוא ממשיך בשלו ומצפה ליום, שאף הרחוקים יהיו פעם יותר קרובים. באמונתו יחייה. ובינתיים מתלכדים הנאמנים סביבו, כדי לשמור על הגחלת לבל תכבה — והוא, העורך, נושא את דבר המורה באמונה ובעוז.

זכויות רבות לשארפשטיין כעורך חינוכי ופעולתו מהווה פרק חשוב בתולדות העיתונות הפדגוגית העברית באמריקה.

ב.

העיתון החינוכי העברי הראשון, שיצא על אדמת אמריקה היה „הד המורה“ בעריכת עקיבא פליישמן¹⁾ ובהוצאת הסתדרות המורים העברים בארצות הברית וקנדה. הגיליון הראשון יצא באדר תרע"ה — 1915, כמעט מלפני חמישים שנה. במאמר הפתיחה הנקרא „תעודתנו“ מגולל העורך את תפקיד הביטאון: „אנו מיסדים או ביתר דיוק: אנו חפצים ושואפים ליסד במה ספרותית חדשית לחינוך העברי ולמורה העברי באמריקה. מכירים ומרגישים אנו, כי יותר שהחינוך העברי הוא היכל-תפארתו ומבצר-משגבו של כל איש ואיש בישראל, עוד יותר הוא בית מקדשו של המורה העברי, נשמת-נשמתו, סוד-חיו וקדשי קדשיו.“

להלן מספר העורך על הפירוד השורר בין המורים עצמם, שהוא לרעת המורה והחינוך גם יחד.

מוצאים אנו גם פרטים על עניין ייסוד הסתדרות המורים לפני הופעת הביטאון. לפני שנתיים (1 בינואר 1913) התקיים כינוס („קונגרס“) מורים כללי ובו הוקמה הסתדרות המורים העברים. באותו כינוס גם הוחלט על הוצאת „אורגן עברי ע"י ה"הסתדרות" שהיא חובה ולא רשות, ונסיון של שתי שנים שלמות הורנו, כי ע"י העדר אורגן זה נבצרה מאת ההסתדרות להיות מה שצריכה היתה להיות“.

יש גם לעורך דברים טובים בנוגע להתפתחות החינוך העברי באותה תקופה. „בתי הת"ת (= תלמודי תורה) גדולים ונהדרים הולכים ונבנים פה ושם במספר הגון. הציבור או הציבוריים העבריים השונים באמריקה כבר עשו הרבה במקצוע זה וסימני התענינותם של טובי האומה בחינוך העברי נראים בכל מקום — בית הת"ת נהיה פה לבית ספר צבורי עברי במוכן ובצורה מועילים לחינוך מאד. אולם רוב מעשי ישראל יושב אמריקה בפניה החשובה הזו טרם יצא טבעו בעולם ואין איש יודע, אפילו שלא בדיוק: מה פעל ישראל בחינוך העברי באמריקה?“

מכאן גם תפקידו של ירחון המורים לספר על הפעולות כדי לתת להן מהלכים בציבור הרחב. ואולם מתוך המאמרים עצמם בוקעת ועולה הצעקה על

1) יליד דוניביץ, בן עירתו של צבי שארפשטיין. היה מטיפוסו של המשכיל, זה הנלהב והמתלהב והמלהיב עשרים וארבע שעות ביממה, ולא יישן אם לא יעסוק עם הציבור (צבי שארפשטיין, ארבעים שנה באמריקה, הוצאת „מסדה“, ת"א, תשס"ז עמ' 123).

הירידה הגדולה בחינוך העברי והלהיטות אחרי מורים אמריקאיים, שנולדו בארץ זו, שידיעותיהם בעברית קלושות, אבל לשון המדינה שגורה בפייהם (ר' המאמרים „החנוך והמורה העבריי“, באותו גיליון, עמ' 11-12 וכן „מצב המורים בניו-יורק“, עמ' 12-13).

בגיליון זה גם פרטים על ייסוד הסתדרות המורים (שהשנה מלאו לה חמישים שנה) וכן על „אגודת המורים“ בעיר ניו-יורק. כל הגיליון הוא בעל ערך היסטורי, כי הוא מפיץ אור על מצב החינוך העברי באמריקה כמעט לפני יובל שנים, שהיה בראשית צעדיו והתפתחותו. החוברת השנייה יצאה בניסן תרע"ה ובה השתתף כבר צבי שארפשטיין במאמר על „הוראת ההיסטוריה העברית“. שארפשטיין הגיע זה מקרוב לאמריקה ואמנם מוצאים אנו בחוברת זו ברכה לכבודו, המקדמת את פניו. בין השאר נאמר בה: „על משפחת המורים בארצנו נוסף בן חדש, הגון וטוב — והננו מביעים את שמחתנו על התוספת הזאת, כונתנו אל המורה והסופר, הנודע בשדות החינוך והספרות, מר צבי שארפשטיין, שבא הלום לפני זמן מה ונתקבל למנהל בבית הת"ת בסטמפורד, קאנ." (עמ' 25).

מאז השתתף שארפשטיין בכל החוברות של „הד המורה“ (חוב' ג', אייר תרע"ה, חוב' ד' סיון תרע"ה, חוב' ה', תמוז-אב תרע"ה וחוב' ז', אלול-תשרי תרע"ו) במאמר בעל ארבעה המשכים: „מפני מה דרושה לנו מיתודה מיוחדת“. בחוברת האחרונה (אלול-תשרי תרע"ו) נדפס מאמרו „למודי הקודש בבית הספר העברי הנמוך“.

„הד המורה“ לא האריך ימים. היה זה ירחון בעל רמה חינוכית נאה ומטרות ברורות. השתתפו בו מורים בעלי שיעור קומה, כגון ח.א. פרידלנד, קלמן ווייטמן, י.ז. פרישברג, זכרון כולם לברכה, וייבדל לחיים ארוכים, שמחה רובינשטיין. בין המשתתפים הקבועים היה גם דניאל פרסקי ז"ל. בכלל עסק הרבה „הד המורה“ בבעיות חינוך אקטואליות וניסה למצוא דרך לביסוסן. מבחינת המטרות האינפורמטיביים משמש „הד המורה“ מקור חשוב של ידיעות. יש שאנו מתייחסים בזילזול לידיעות הקטנות, אבל אחר שנים מהוות הן ערך היסטורי חשוב. המדור על מוסדות החינוך השונים מוסר לנו פרטים על מספר תלמידיהם, מוריהם, מנהליהם, עסקניהם וכן אי-אלו פרטים אחרים.

ראוי הוא עקיבא פליישמן, שימצא את מקומו בתולדות העיתונות החינוכית העברית באמריקה בגלל היותו ראשון בין מניחי היסוד לספרות העברית הפדגוגית ובגלל שירותו הנאמן לחינוך העברי בארץ זו.

ג.

אחרי הפסקה של ארבע שנים התחיל לצאת לאור כתב-עת חינוכי חדש בשם „תרבות“ (חשון תר"ף). עורכו היה צבי שארפשטיין ומציאו לאור — ההסתדרות העברית באמריקה. חברי המערכת היו: ראובן בריינין, ק. ווייטמן, ח.א. פרידלנד, י.ז. פרישברג ופרופ' מ.מ. קפלן.

על תפקיד העיתון כתב ראובן בריינין בדברי הקדמתו: „ראשית כל עלינו לגלות את כוח יצירתנו הלאומית המקורית בשיכלול החינוך העברי, חינוך

הקטנים וחינוך הגדולים. אם לא נחנך במדינה זו את הדור ההולך ברוח עברי, אם לא נקרבהו לאוצרות רוחנו, אם לא נמסור לו את המפתח הנאמן להאוצרות הללו — את השפה העברית — או לשוא כל עמלנו, לשוא יהיו כל הפלפולים והעיונים בעיקר מהותה של תרבותנו. "תרבות" יצא כירחון והופיעו ממנה ארבע חוברות (חשוון-שבט, תר"ף).

היה זה אחרי מלחמת העולם הראשונה והחינוך העברי נידלדל בכל מקום וגדולה היתה ביחוד דלותו באמריקה. ב"על הפרק", כתב העורך, "חובה מוטלת עלינו לשמור על כל צעיר אשר הביא את תורתו אתו מעבר לים לבל ידח אל בית החרושת ולשכת המסחר ויסתפח אל המחנה הקטן של המורים — החלוצים העבריים". (חוב' א', חשוון תר"ף, עמ' 40).

ב"תרבות" לא פחות מאשר ב"הד החינוך" מובעת החרדה הגדולה לירידתו של החינוך העברי בעולם החדש. המורים הראשונים, שזה מקרוב הגיעו מארצות הגולה, שבהן עמד החינוך העברי על מדרגה גבוהה מקוננים על השינויים הגדולים, שחלו בו לרעה. מטכסים הם עצה לתיקונו ושיפורו. אחת ההצעות היא בדבר ייסוד בתי ספר יומיים: "עלינו להודות על אמת מרה, שעם כל מרירותה אמת היא וכלנו צריכים להודות בה. החינוך העברי באמריקה לא יושפר ולא יתקן תכלית התקון. כל עוד שאין לנו בתי ספר עבריים יומיים, בתי ספר נדמליים, שבהם ירוש התלמיד העברי את כל ידיעותיו הכלליות, ולא רק העבריות. בשפתנו אנו, ובבתי הספר ההם ישמשו מורים מנוסים, בעלי מקצוע. וכל התקונים בחינוך, שאנו מציעים ושעתידיים אנחנו להציע בתנאי החינוך הקיימים — בלי בתי ספר "משותפים" במקום "שעורי הערב" שבזמננו ובאין מורים מנוסים ומומחים למאות או לפחות לעשרות — כל התקונים האלה אינם אלא תקונים למחצה, לשליש ולרביעי". (א. לוי, חוב' ד', שבט תר"ף, עמ' 193).

ב"תרבות" אפשר למצוא ידיעות רבות על חיי הרוח של היהודים בארצות הגולה השונות, שמעבר לים. היה זה לפני חורבן היטלר ימ"ש ועדיין ישובי היהודים עמדו על תילם, כשהחיים היהודיים תוססים בהם והמאבק על שמירת צביונם רב.

בין המשתתפים ב"תרבות" היו: י.ז. פרישברג, ח.א. פרידלנד, א.א. ליסיצקי, זכרון כולם לברכה, ויבדלו לחיים ארוכים — ד"ר מאיר וכסמן וש. פרוחובניק.

אף "תרבות" לא האריך ימים ואחרי ארבע חוברות הוציא את נשמתו.

ד.

שוב חלפה תקופה של למעלה מחמש שנים והד קולו של המורה העברי על אדמת אמריקה לא נשמע בה. רק בתרפ"ה — 1925 התחילה אגודת המורים העברים בניו-יורק להוציא רבעון פדגוגי בשם "שבילי החינוך" ולעורכו נתמנה ד"ר ניסן טורוב.

ד"ר טורוב כתב בדברי ההקדמה לגיליון הראשון (חוב' א', סיוון-תמוז תרפ"ה): "ידוע לי, כי אין כאן לפנינו הניסיון הראשון ממין זה בארצות הברית:

נעשו כבר „התחלות“ במקצוע זה, אשר לא היה להן המשך. וחזיון מעציב זה של התחלות ללא המשך, שלדאבוננו מצוי הוא ביותר בשדה מפעלינו הספרותיים, עמד לנגד עיני — אלא שבכל זאת אין ספק, כי עתון כזה הוא צורך השעה וכי החינוך העברי והמחנך העברי בארץ זו זקוקים לו באמת. בחוברת הראשונה של בטאון פידגוגי זה מוצאים אנו כבר את מאמרו של צבי שארפשטיין בשם „על שינוי המגמה ותוכנית הלימודים בבית הספר העברי“. לפי שארפשטיין ניכר, שבימים ההם גבר במקצת הרצון בין ההורים להרבות בבתי ספר עבריים ובחיוזוק תיכנית הלימודים בהם. ההורים שזה מקרוב באו לארה"ב, הסתכלו על ילדיהם, שסיימו את חוק לימודם, והנה „טיפוסם נראה להם כל כך רחוק ושווה מן הטיפוסים, שרצו להעמיד“ (שם, עמ' 8) אבל ביחוד עומד הוא על כך „שכל חינוך מן ההכרח שיהא מתאים אל החיים ותנאיהם, וכל האומר לסגל את דורנו לסדרי חיים שחלפו ובטלו ואין להם מעמד עוד — סופו שהחיים ינצחוהו ולא יעלה בידו לשמור לא את החבית ולא את היין“ (שם, עמ' 10). מאמר זה בא בשני המשכים נוספים (בחוב' ד', כסלו-טבת תרפ"ו) ובחוב' א' לשנה השנייה, ניסן-אייר תרפ"ו), כלומר, שארפשטיין רוצה שאף החינוך העברי באמריקה יהא מותאם לסביבתו ולא שהילדים היהודים יתחנכו על ספרים, שנתחברו ברוסיה ופולניה. בזכרונותיו מספר שארפשטיין על הרושם שעשה עליו ביקורו הראשון בבית תלמוד תורה במורד העיר ניו-יורק. המורה קרא משפטים מהספר והסביר אותם לתלמידיו. אחד המשפטים היה: „האכר שוכב על התנור“. „כיצד שוכבים על התנור? — צחקו כמה תלמידים“. המורה החל לבאר ברוב דברים על התנורים ברוסיה שיש מצידם או על גביהם מקומות למשכב. התלמידים לא תפסו — It is funny אמרו זה לזה (שבילי החינוך, חוב' ג-ד, תש"ד — 1944, עמ' 176 ועיי' גם: צבי שארפשטיין, ארבעים שנה באמריקה, הוצאת „מסדה“ ת"א, תשט"ז, עמ' 342). ניכרת גם השפעתו הגדולה של דיואי על שארפשטיין בימים ההם. דרישת דיואי, שביה"ס חייב לשמש מקור-חיים הועברה גם לחינוך העברי.

„שבילי החינוך“ יצאו כדו-ירחון במשך שנתיים (סיוון תרפ"ה — ניסן תרפ"ז) ובסך הכל הופיעו מהם 10 חוברות. בחוברת האחרונה לשנה השנייה מודיע העורך, ד"ר ניסן טורוב, שהוא עוזב את העריכה ויחד עם זה הוא מציע, שלעתיד יש להוציא את „שבילי החינוך“ כירחון. הצעתו זו מעוררת כיום פליאה בעינינו. ואמנם לאחר שנה אחת נתגשמה הצעתו של טורוב. בשנה השלישית יצאו „שבילי החינוך“ כדו-ירחון (ניסן תרפ"ז-שבט תרפ"ח), אבל החל מהשנה הרביעית הפכו לירחון ויצאו מהם 10 חוברות, שהן 620 עמודים (ניסן תרפ"ח-אדר תרפ"ט). במשך שתי השנים האלה ערך את הבטאון ש.ב. מקסימון.

כך יצאו „שבילי החינוך“ במשך ארבע שנים רצופות ללא הפסקה. ניכרים המאמצים הגדולים של שני העורכים להחזקת הבימה העברית והבטחת המשכה. ואמנם אלה הם ארבעה כרכים גדולים וגדושים, הכוללים מאות מאמרים בכל שטחי החינוך הכללי והעברי. שני העורכים חוננו בכשרון עריכה גדול וידעו לקרב סופרים רבים וגם לגוון את החומר. ההיסטוריון של החינוך העברי ימצא בהם מקור עשיר לבעיות שניסרו בחלל עולמו של החינוך העברי

באמריקה לפני למעלה מ-35 שנה ורב הוא הדמיון למצב השורר גם בימינו. שארפשטיין השתתף במאמרים ורשימות בכל אחד מארבעת הכרכים האלה. "שבילי החינוך" פסקו אחרי כן לצאת לאור. לאחר שנה שוב נתחדשו (שנה חמישית, חוברת א', תשרי תרצ"א) בעריכת ד"ר פ. חורגין, ש. רוזנפלד ולי. ריקליס.

בדברי הפתיחה של המו"ל, שהיא הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה, לחוברת זו אנו קוראים: "ואם לפני שנה פסק הירחון מהופיע, נראה לנו, כי לא במו"ליו ולא בעורכיו האשם, כי אם בקהל המורים ושיוון נפשו למפעלנו-מפעלו. — במשך שנה שלמה לא שמענו, כי עינו של מורה הטיפה אף דמעה אחת על העדרו. סימן רע למורה העברי, שאיננו מרגיש בחסרונו". אחרי חוברת זו נסתם הגולל על "שבילי החינוך" והם לא הוסיפו לראות אור במשך תקופה ארוכה.

אחרי ארבע ומחצה שנים התחיל עיתון חדש לצאת בשם "חינוך". עורכו היה צבי שארפשטיין. הוא היה כעין המשך ל"שבילי החינוך", אם כי קטון יותר בכמותו ומבחינת התוכן לא נפל מהם. זה היה העיתון הפדגוגי השני, ששארפשטיין ערך. "החינוך" הופיע כרבעון ושבע חוברות יצאו ממנו (ניסן תרצ"ה-כסלו תרצ"ט) ואף בו שמורים פרקים רבים לתולדות החינוך העברי באמריקה.

בינתיים התחילה מועצת המחנכים העברים למען הקרן הקיימת לישראל בניו-יורק להוציא בטאון חינוכי משלה בשם "תקומה" בעריכת שמחה רובינשטיין. בחוברת הראשונה (תמוז-תשרי תרח"צ) פותח העורך בדברי הערכה על מצב החינוך העברי בארץ זו בזו הלשון: "החינוך העברי, עוגן הצלה זה, שנשאר לנו לפליטה מימי יבנה והיה לנו למעוז בכל גלויותינו, העלה חלודה בגלותנו החדשה, האמריקאית, זו הנוחה לגופנו וקשה לרוחנו מכל הגלויות שקדמות. פרחתה כאן נשמתו של חינוכנו ונשתיירו הימנו רק אותיות וגוילים מתים". מ"תקומה" יצאו שש חוברות (תמוז-תשרי תרצ"ח — כסלו ת"ש) ומחברים רבים השתתפו בה. בין השאר גם צבי שארפשטיין במאמרו "לשון בלי מולדת" (תקומה, חוב' ז).

יש לציין לשבח את מר שמחה רובינשטיין ואת חברי המערכת (ע.מ. אדלשטיין, מ. אפלמן, מ. רודנסקי, וי. רייזברג) על הצורה הנאה ששיוו לכתב העת ועל הלשון העברית הנאה, שנקטו בה. גם עתה נקראים הדברים מתוך עניין ובחומר השימושי — גדולה תהייה התועלת אם ידעו לדלותו מחוברות אלה.

כמעט באותה תקופה יצא "החינוך העברי", רבעון שנערך ע"י קלמן ווייסמן. י.ז. פרישברג ופנחס רודאי ובהוצאת אגודת מנהלי בתי הת"ת והישיבות בניו-יורק וסביבותיה ובסיוע ההסתדרות העברית באמריקה. שלוש חוברות יצאו מ"החינוך העברי" ובו פרשיות רבות הנוגעות לחינוך העברי ולבטיו בארץ זו.

אחרי הפסקה ממושכת התחילו שוב "שבילי החינוך" לראות אור מחדש (סיון, תרצ"ט) והפעם בעריכת צבי שארפשטיין בצירוף חברי המערכת א. אפשטיין, מרדכי הלוי, זאב חומסקי ומשה פיינשטיין. החוברת הכילה 96 עמודים

ובה השתתפו סופרים ידועים בשטח החינוך וגם פנים חדשות נוספו אליהם. חוברת זו היתה יחידה והמשך לא היה לה.²

זה יובל שנים שנאבקה העיתונות העברית החינוכית על עיקרים בחינוך העברי, ועל ידי קיומה, היא עצמה מסמלת עקר גדול בחיי היהודים בכל הדורות. ה.

דווקא בזמן מלחמת העולם השנייה כשעם ישראל טבל בים של דם ואוצרות רוחו נשמדו כליל, החל הרבעון "שבילי החינוך" "לחדש את נעוריו", והגיע עד הלום. זה עשרים ושלוש שנים רצופות (ת"ש-תשכ"ג) שהעיתון הפדגוגי יוצא בקביעות ובסדירות. 23 כרכים כבר יצאו ממנו. שמכילים 92 חוברות וקרוב ל-6000 עמודים, הצופנים בתוכם את הבעיות של החינוך העברי באמריקה ובישראל כמעט במשך רבע מאה שנה. במשך כל התקופה הארוכה הזאת משמש צבי שארפשטיין עורכו הראשי. להישג זה אין אח ודוגמה בתולדות העיתונות הפדגוגית העברית לא באמריקה ולא בישראל.

מן הנמנע הוא לספר על כל פעולות העורך. אבל פטור בלא כלום אי אפשר. כל ימיו עושה שארפשטיין מאמצים, כדי לשמור על הרמה החינוכית של ה"שבילים". לא בקלות עולה לו הדבר. לא רבים הם הסופרים הפדגוגיים העבריים באמריקה ולאחדים משמשת הכתיבה בלשון העברית מכשול רציני. הכשרת כתבי-היד לדפוס גוזלים מהעורך שעות מרובות.

מן הראוי לציין אחדות מסגולותיו בשיטת עריכתו. שארפשטיין הוא דייקן להפליא וכל סופר יכול להיות בטוח, כי כתבי-ידו נמצא בידים נאמנות. יהא גם לבו סמוך ובטוח, כי יקבל תשובה ממנו. גם הסדר השורר בעבודתו מעיד על יחסו לזולת. כמעט ואין דבר הולך אצלו לאיבוד וכתב היד המגיע לידיו יקר לו ככתבי-ידו. שארפשטיין הוא מן העורכים "הסודיים" ביותר. גם למקורביו ביותר לא ימסור פרטים מ"סודות" המערכת. מידה זו ראויה להערצה ולחיקוי.

רבים גם אינם יודעים, שאין ל"שבילי החינוך" כל עזרה טכנית. לא מזכירה ולא כתבנית. כל העבודה נעשית על ידי העורך ואף המשדר הוא בביתו. ובדאי לא ידוע ברבים שאת כל העבודה הרבה הזאת עושה פרופ' שארפשטיין מתוך התנדבות גמורה, שלא על מנת לקבל פרס. במשך כל השנים הרבות האלה הוא משרת את הרבעון באמונה ובמסירות, כפי שדורשת עבודה ממין זה ואין כל ספק, ש"שבילי החינוך" הפכו להיות ילד טיפוחיו. יש להגיש בהזדמנות זו תודה וברכה גם למועצה החינוכית למען החינוך היהודי באמריקה המכלכלת את הוצאת הדפסתו.

2) יצאו גם עיתונים פדגוגיים אחרים כגון "בטאון" בעריכת שלמה מראה-נוף ו"דרכנו" בהוצאת אגודת המורים העברים המאוחדים בניו-יורק. לצערי לא עלה בידי להשיג כתבי עת אלה ועל אחרים — איני יודע. אשמח אם יעירו לי על כל עיתון חינוכי עברי נוסף, שיצא בארץ זו. כך נאבקה העיתונות הפדגוגית העברית על קיומה באמריקה. רק "שבילי החינוך" החזיקו מעמד של קבע במשך ארבע שנים רצופות ואחר כך יצאה העיתונות החינוכית העברית לטירוף. "הד המורה" זכה לשש חוברות (שתיים מהן כפולות), ה"חינוך" — לשבע חוברות "תקומה" לשש חוברות. עיתונות זו משקפת גם את דרגת החינוך ואת מצב המורים, שלא יכלו לכלכל בטאון משלהם. ציבור שאינו יודע לבטא את עצמו — אין לו אוניגים וביחוד בארץ זו, כשאמצעי הקשר בה כל כך מפותחים.

נפנה עתה ל"שבילי החינוך" עצמם. מובן מאליו, שצד המצע מלתת הערכה מקיפה. מעניינים הם הכרכים של "שבילי החינוך" מימים עברו. מספרים הם לא רק על החינוך, כי אם על חיי הקהילה היהודית באמריקה על רצון קיומה ומאבקה לחיים יהודיים. במסורת היהודית טמון גרעין, היודע להכות שורש אפילו בקרקע צחיחה. רחוקה עדיין הדרך עד שיגדל העץ ויסתעף לענפיו ויוכל לעמוד בפני הרוחות המצויות. אבל ניכרים סימני מסירות לשמירה על ה"יש". אין עוד מקצוע, שמשקף כל כך תולדות עם כמו החינוך ועל אחת כמה וכמה אצלנו, שהרי מתוך למסגרת החינוך העברי — אין היהודי בגולה שונה בהרבה מהסביבה, שבה הוא חי. ודאי שאין דפי "שבילי החינוך" נקיים מדברי ביקורת חריפים כלפי הקהילה היהודית, המורה העברי והחינוך העברי וכל הגורמים, שנוח להם בויתורים ובהסתפקות במועט.

בחוברת הראשונה של "שבילי החינוך" (שבט, ת"ש) כלומר מלפני למעלה מ־23 שנים, אנו קוראים: "שבילי החינוך" שהופיעו במשך ארבע שנים על ידי אגודת המורים העברים בניו־יורק ובעריכתם המעולה של הד"ר ניסן טורוב וש.ב. מקסימון ז"ל, קנו להם שם טוב ונתנו כבוד לחנוך העברי בארצת הברית. עתה, לאחר עשר שנות הפסקה, ולאחר נסיונות של הסתדרויות שונות להוציא כלי־מבטא חנוכיים, מתחדשים "שבילי החינוך" כרבעון, ובהוצאתם משתתפים כמעט כל הכוחות הפועלים והמשפיעים על החינוך באמריקה. זאת היא הפעם הראשונה שכמעט כל הארגונים החינוכיים התאחדו לשם מפעל חינוכי־תרבותי משותף. מקווים אנו כי הברכה הצפונה בשיתוף הכוחות תתגלה בהוצאה זו ותתפשט בשאר שטחי העבודה החינוכית".

באותה הודעה "אל הקוראים" נמצאת גם פסקה המתארת את מצב החינוך בימים ההם: "השעה היא רצינית מאד, והבעיה חמורה, ועל כף המאזנים — חיינו ואורך ימינו, ורק מתוך מלחמת רוח מעמיקה נוכל לקוות שיגלה לפנינו הכוכב המאיר את דרכנו".

גם בימינו לא פג כוחן של מילים אלה. בחוברת מאמרים על נושאים חינוכיים, דברי ביקורת על ספרים, סקירה על העיתונות הפדגוגית ודברי הספד על חברים שניספו באמריקה ובישראל. קלמן ווייטמן ז"ל מקדיש את עטו לעניינים, שעמדו אז על הפרק ובהם ביטוי למוראותיה של התקופה: "לאמיתו של דבר אין הלב פנוי ואין הדעה צלולה לטפל בענייני החינוך העברי. כי מי האדם מישראל, בעל העין המסתכלת והנפש המרגשת, אשר יעצור כוח בימי פורענויות אלה לדכא בתוכו את שפעת הצער והיגון המפעפעת בו ולפנות את ליבו ודעתו לענייני רוח?" (שהח"ג, חוב' א', ת"ש, עמ' 75).

נעשה עתה קפיצה על עשר שנים ונפנה אל הכרך העשירי, שיצא בשנת תש"י. בתשעת הכרכים שלא סקרנום נמצאים מאות מאמרים, פרי עמל משותף של הוגים וסופרים בשדה המחשבה והמעשה של החינוך העברי והכללי וכן חוברות מיוחדות המוקדשות לאישים. בין אלה חוברת כפולה המוקדשת לעורך עצמו, פרופ' צבי שארפשטיין, למלאות לו שישים שנות חיים (שבהח"ג, חוברת ג"ד, תש"ד) וחוברת מיוחדת המוקדשת לד"ר ניסן טורוב ליובלו השבעים (חוב' א', תש"ח).

שהיה, כידוע, העורך הראשון של „שבילי החינוך” וקבע להם את דרכם ורמתם הגבוהה.

בכרך י' (חוב' ב' תש"י) יש מעין סיכום של העורך — והסיכום אינו משמח כלל. יכולנו לצפות לדברי שמחה מצד העורך, שעמל במשך עשר שנים זוכה לראות פרי בעמלו, אבל הייאוש, כנראה, מתחיל להציק גם לו. זו הפעם הראשונה שגימה פסימית בוקעת מדבריו. כאמור, שארפשטיין הוא בעל תקווה ובעל ביטחון, אבל חרדתו גדולה לחינוך העברי בארץ זו, שאיכותו יורדת והולכת. „לא פחת מספר הלומדים, אבל פחתה איכות הלימוד. ההורים קובעים עיתים קצרות לחינוך — פעם, פעמיים לשבוע — והתוצאות לא טובות הן”.

אבל גם המורים לא נוקו מיחסם להוראה העברית ולעיתונם העברי. עמהם מדבר שארפשטיין קשות. הוא מוכיח אותם על שלא התרוממו לגובה השעה הגדולה, על שקהו רגשותיהם ועל האתמוספירה שנוצרה, שאין בה מרוח המסירות, הקנאות והיצירה. „כעורך שבילי החינוך היה נדמה לי לעיתים כי שוכן אני בארץ קיפאון וקרח. רק לעיתים רחוקות נתקבל מכתב ממורה ש„מן השורה” וכשנתקבל — היה התוכן ישן. ממשרד ההנהלה נתקבלו ידיעות על התגברות הקור. — כל היחס הוא „לכם” ולא „לנו”. יחס כזה מרפה את ידי העורך וידי המנהל — העושים עבודתם שלא על מנת לקבל פרס. יחס כזה שולל מן העיתון את האתמוספירה החמה, בלעדיה לא יוכל לפעול. בלי התעניינות הקוראים אין סיפוק נפשי ואין הרגשת התקדמות. ושאלת „למי אני עמל” מנקרת במוח”.

ושוב קופצים אנו על עשר שנים ומגיעים לשנת תש"ך — וכרך כ' של „שבילי החינוך”. לשוא נחפש בו סיכום על עשרים השנים שחלפו, שבהן שימש שארפשטיין כעורך הרבעון. בין דפי כרך זה לא מצאנו לא סיכום ולא מעין סיכום. ואולי ביקש העורך לעבור בשתיקה על מאורע זה. האם בעשר השנים האלה מתש"י עד תש"ך חל שינוי לטובה במצבו של החינוך העברי? במשך עשר השנים האלה היתה גם מדינת ישראל קיימת והאם הצליחה היא להקרין מאורה למשכנות ישראל על אדמת אמריקה?

להשלמת מפעלו של שארפשטיין כעורך עלינו לציין, כי מחוץ ל„שבילי החינוך” ערך כתבי עת וספרים רבים אחרים. נציין, לפחות, את אלה הנוגעים לענייני חינוך. שארפשטיין ערך עיתוני ילדים (שחרות, בן-הדור, נוער) וכן קובצים חינוכיים-ספרותיים, שהם עתה מאבני היסוד בתולדות החינוך העברי באמריקה, כגון: ספר היובל של אגודת המורים העבריים בניו-יורק וסביבותיה, למלאות שלושים שנה לקיומה (ניו-יורק, תש"ד), יסודות החינוך היהודי באמריקה (הוצאת ביהמ"ד למורים, ניו-יורק, תש"ז) והחינוך והתרבות העברית באירופה בין שתי מלחמות העולם (ניו-יורק, תשי"ז).

וכך עומד שארפשטיין על המשמר יום יום, חודש חודש ושנה שנה. הוא התחיל למשוך בעט סופרים בגיל צעיר מאד (עי' „גן שעשועים”, שנה א' גליון 18, ז' תמוז תרנ"ט) ואף אל ממלכת העריכה נכנס כבן שבע עשרה (הוא ערך את „הספרות”, פיטרקוב, תרס"א).

„גדולי חינוך בעמנו“

„גדולי חינוך בעמנו“, דמותם ופעלם מימי
המהר"ל מפראג עד זמננו, מאת צבי שרפשטיין,
הוצאת ראובן מס, ירושלים, תשכ"ד.

מאת נ. צ. מיימון

לסידרת הספרים על החינוך ועל תולדות החינוך, מפרי עטו של פרופ' שרפשטיין, נוסף ספר חדש: „גדולי חינוך בעמנו“, וכקודמיו יכבוש אף הוא לב קוראיו ומעייניו. מה יש בו? פרשת חייהם של ח"י אישים, ששקדו על תקנת החינוך. לא דיון מדעי, לא חקירה יבשה, אלא תיאור נאה של מעשיהם, הערכת אישיותם וקביעת מקומם בתולדות החינוך. נתקפלו בדפי הספר דמויות נלבבות, אישים שהשפיעו על טיב החינוך העברי בדורות האחרונים ועיצבו את דמותו: חולמים ולוחמים, חדשנים ומהפכנים — „אנשי מופת, אצילי נפש“ בלשון המחבר. הרצאת הדברים חיה ושוטפת ולוקחת לב הן מצד התוכן והן מצד הסיגנון.

המחבר ליקט פרטים מפרשת חייהם, ידועים ובלתי ידועים, ומספר אותם בלשונו המלוטשת, והרי לפנינו תמונה המשקפת את תכונות נפשם, את הלך רוחם ואת מלחמתם לשיפור החינוך. אין כאן תולדות החינוך, אלא תולדות האישים, אבל אגב קריאה מתבהרת גם דרכו של החינוך העברי והשתלשלותו בחילופי הזמנים.

הספר, בן 292 עמודים, פותח במהר"ל מפראג ומסיים ביאנוש קורצ'אק, תקופה של שלוש מאות שנה ויותר. המתוארים הם מכל המחנות: חרדים ומשכילים, אדוקים בישן ונאורים להוטים אחר החדש, ראשי ישיבות ופדגוגים מודרניים. בחייהם נבדלו, אבל כאן הם נחים בשלום זה בצד זה. מלבד שני הנזכרים לעיל נכללו האישים הבאים: נה. וייזל, ר' חיים מוולוז'ין, הנצי"ב, ר' ישראל סלנטר, החפץ-חיים, א. כהנשטאם, ד"ר טשרנא, ש.ח. ולקומיץ, יצחק אפשטיין, דוד ילין, ש. בנדרלי, ד"ר טורוב, שרה שנירר, יחיאל היילפרין, ה.א. פרידלנד. רשימה ארוכה וקהל מגוון, אף על פי כן יש קו משותף. נביא בזה מדברי המחבר בהקדמתו: „שונים הם המתוארים בהשקפותיהם ובארחות-חייהם — מהם מושרשים במסורת התורה והמצוה וראויים לשם הגדול צדיקים, ומהם שנתמזגה בהם השכלה עברית וכללית ונקראו בשם לאומיים, ברם הרגשה נעלה אחת מאחדת את כולם, הלא היא — אהבת ישראל, השאיפה לרומם את רוחנו ולהעלות את חיינו. בזכות זו נצטרפו כאן למנין.

לפי דרכו קרוב המחבר לרוחם של המחנכים החדשים, אבל אינו מבטל את הישגים כלל וכלל. אדרבה, ברחשי כבוד הוא עומד לפנייהם וכולם חביבים עליו. כשהוא מצייר, למשל, דמותו של החפץ-חיים, „צדיק זה, שהיה קדוש וטהור

כמלאך ה'". הוא מתעלה ומעלה אותנו עמו. או כשהוא נכנס לרשותה של שרה שנירר, מייסדת בתי-הספר "בית יעקב", ומספר פרשת חייה, נפשו מתמלאת התפעלות על גדלותה של אשה מופלאה זו. "האשה היחידה בתולדותינו שזכתה לתנועה חינוכית ולהשפעה עצומה בעמנו". וכך הוא נלכד בקסמיו של כל אחד ואחד ומתאר אותם בקולמוסו באהבה ובנאמנות.

כל אלו כבר שבקו חיים לכל חי, עשו שליחותם ונפטרו, ומיתתם מיתה טבעית. יצא יאנוש קורצ'אק, הקדוש, שגורלו אכזרי היה, כגורל אחיו יהודי פולין. רטט עובר בנפשנו ולבנו הומה עם קריאת הסיפור על מסעו אל התהוה, בראש ילדיו החביבים עליו, ודבריו האחרונים באותו יום מר ונמהר: "אל אשר ילכו ילדי אלך גם אני".

"טוב מראה עינים מהלך-נפש" — אלו תמונות שמאירות את העינים. המחבר כיוון לכך ונתן בספרו הרצוף פניהם של האישים המתוארים, כל אחד בראש מאמרו, בחינת "ההיו עיניך רואות את מוריד" (שנים חסרים: ר' חיים מוואלוז'ין ור' ישראל סלנטר). עתים הוסיף אף ביבליוגרפיה (המהר"ל מפראג, החפץ-חיים, יאנוש קורצ'אק) — וחבל שלא כולם זכו לכך.

נאה הספר גם בחיצוניותו: הנייר משובח, האותיות בהירות, השורות רווחות ונוחות לקריאה — ראויה הוצאת-הספרים לשבח על טוב טעמה.

צבי שארפשטיין והעתונות החינוכית העברית

(המשך מעמוד 126)

מאז חלפה תקופה של למעלה מ-60 שנה — ועליו אפשר לאמר: ככוחו או כן כוחו עתה וחילו: לתורה ולתעודה. רק פעם שמעתי מפיו, והדברים נאמרו באנחה עמוקה: "רואה אתה את שערות השיבה שעל ראשי. כל חוברת של "שבילי החינוך" הוסיפה שער לבן לשערותי עד שכל ראשי הפך לבן". שארפשטיין זהיר בלשונו ושוקל כל מילה היוצאת מפיו, ואם דברים אלה השמיע — נוכל לתאר את הקשיים שעמדו לפניו. אשריהו ואשרינו שיכול להם, שידע לנצחם. כל זמן שקיים עיתון חינוכי בלשון העברית — והוא היחידי! — סימן ותקווה לחיינו העבריים בארץ זו. וכי מה שכר גדול מזה יכול אדם לצפות, שכל חייו היו קודש לעם, ללשונו ולחינוכו!

לְבָדִי

משירי מ. י. לרמונטוב

תרגום חפשי: שניאור זלמן אש

לזכר אחותי הנדיבה
Rosabelle H. Baeder

מנוחתה כבוד.

מהחיים שום דבר
לא אתבע ולא אוחיל
וממני והלאה העבר!
נפשי מרגוע עורגת.
בזרועות הדרור
לנום שנת נצח;
אך לא במסגרת
קרח, לחות וכפור
להרגיע, שאיפתי.
משאלתי:
כי ביזום וגם בליחה
רו-אתקה ירענני
על כנף גיל-אלמות ישאני!
בצמרת עליו, אילן עתיק
על גפי ירפיו, ירעש
והדי-נצח אלי אָזני ילחש!

לבדי אצא ארח;
שכיל העלב יגיה
אחי-ערפל יבקיע.
שקט, שלו תליל;
הדוממה, תרת-קשב לאל
וכוכב אל פוכב
סוד-שיתח מביע.
תלולה, הנגה ברקיע;
בגלימת זיו-כחל לבושא;
ישנה תאדמה!
אך למה,
זח אני, ידוע חלי
אכול דבאון לבי?
המיחל אני למה,
או הרהורי הרמה פתרוני?

מחורש לחורש

לפיתוחן ולשגשוגן של יבשות אסיה ואפריקה בכוח המימון, הידע והכושר הטכנולוגי האמריקניים ובכוח המחקר והנסיון הישראלי בתחום זה.

כרושצ'וב בעקבות אשכול

צא וראה באינו מידה מחשיב העולם את ההסכם הזה בין אמריקה וישראל, שהשגריר הסובייטי מר דוברינין הודרו מיד לאחר חתימת ההסכם ה־אמריקני־ישראלי וגילה נכונות העם ברית המועצות לחתום על הסכם דומה באופיו ואם גם שונה בפרטיו — בהתאם להבדלים שבין יכולתם הטכ־נולוגית, הכספית והמחקרית של ארה"ב וברית המועצות ובין זו של ישראל. מה שלא עשה הנזמ, והמו"מ העקר במשך שנתיים ויותר, בין ואשינגטון למוסקבה — עשה השכל, כשראה כרושצ'וב את הישגה הבלוט של ישראל בשבועות האחרונים. ב־23 ביוני נחתם איפוא ההסכם הרוסי־אמריקני, וב־14 ביולי ייפגשו הצדדים לשם דיון ראשון באפשרויות החקר ושיתוף־הפעולה בתחום חיוני זה. הרוסים יודעים, כי האמריקנים יוכלו לנצל אנרגיה אטומית לצורך המתקת מ־י־הים תוך עשר שנים לכל היותר, או אף פחות מזה, ואין הם רוצים לפגור בשטח זה אחרי אמריקה, בפרט שאין למפעל אופי צבאי או סודי. ההסכם עם ישראל שימש איפוא כ־דחיפה אחרונה לשליטי מוסקבה להסכים לשיתוף פעולה רוסי־אמריקני ללא כל דחיות נוספות.

עד כאן הכל טוב ויפה. מגלגלין זכות ע"י זכאי ומדינת ישראל יכולה להתגאות בעובדה ששימשה גורם המחזק את השלום ומוסיף עוצמה לרעיון ה"דו־קיום" של מזרח ומערב. אמנם, תעמלני רדיו מוסקבה, בשי־דוריו בערבית, יתקשו קצת לשנות את גירסות שידוריהם לארצות ערב. כידוע היה הנוסח הרשמי של שידורי ההסתה נגד ישראל, כי ההסכם על שיתוף פעולה ישראלי־אמריקני בתחום המתקת מי הים באמצעות אנרגיה

ביקורי ידידות

מדיניות החוץ וההגנה הישראלית עומדת עכשיו בסימן ביקורי הידידות של ראש הממשלה מר לוי אשכול ופמלייתו — תחילה בואשינגטון ואחר כך בפאריס. הצד השווה שבשני הביקורים האלה הוא ששניהם לא באו לשם מו"מ על שינויי קו מדיני ותמורת ביחסים, כי אם לשם שיחות של היכרות אישית עם הנשיא ג'ונסון ועם הנשיא דה־גול, ולשם ביצור הידידות הקיימת בין מדינת ישראל ושתי המעצמות המערביות, ששמרו עד כה ב־נאמנות על הבטחותיהן לעמוד לימין ישראל ולעזור לחינוקה ולהתפתחותה. אם אמריקה היא משען לכלכלי וכספי איתן למדינת היהודים, הן בצורת סיוע ואשראי ממשלתי והן בצורת סיוע ואשראי מטעם העדה היהודית הגדולה ביותר בתפוצות (באמצעות המגבית המאוחדת ומילוות העצמאות והפיתוח), הרי צרפת של דה־גול נתגלתה בעשור האחרון כמשען־עוז לצבא ישראל, ב־שמה בתפקיד ספק־הנשק־והציוד הראשי לצה"ל ובהסכימה לשיתוף פעולה ישראלי־צרפתי הדוק בתחומי החקר האטומי.

אין ספק שביקור אשכול בואשינגטון הוסיף יוקרה לישראל בכל העולם כולו ובכלל זה אף במזרח הקרוב, כשם שביקור כ'רושצ'וב בקאהיר הוסיף שמן למדורת ההסתה הערבית למלחמה נגד ישראל. החימה השפוכה של עתוני נאצר ושאר עתוני ערב בתגובה לביקור אשכול בואשינגטון ולתוצאותיו — יש בה כדי לשמש קנה־מידה לרושם שעשו הביקור וההודעה המשותפת של נשיא ארה"ב וראש ממשלת ישראל. גם אם ננכה מתגובת הערבים את המידה הגדושה של היסטריה ושל שנאה עיוורת, המקלקלת את השורה; נראה בין השיטין את סימני החרדה והרוגו שעוררו בבירות ערב תוצאות הביקור הזה, שהעיקרית שבהן היא ההסכם על המפעל המשותף להמתקת מ־י־הים בכוח האנרגיה האטומית. מפעל העתיד להסתעף ולהיות אבן־פינה

הם של ישראל. עכשיו שאין הדבר בגדר סוד והמספרים והשמות מדברים בעדם, ואפילו ניקיטה כרושצ'וב ותנו אלכסיי אדז'ובי אינם מנעים — שוב ושוב — מלפרש בשמות חוקרים יהודיים המצטיינים בתחום האמור, כדי להוכיח, שאין בסיס להאשמות, שהיהודים בברית המועצות מופלים לרעה, חס וחלילה — אין טעם שנגזור שתיקה על עצמנו משום הטעמים דלעיל.

גדולה מזו, הדיקטאטור המצרי, שעדיין אימת צה"ל עליו, תולה תקוות מרובות במדענים הנאציים, העובדים אצלו לצורך הכנת טילים ונשק אשמה אטומי נגד ישראל, שכן הוא מקווה להתגבר על עליונות החייל הישראלי ועל כושרו הקרבי והטכסיסי לעומת החייל המצרי על ידי שימוש בטילים ובדרכי לחימה, שבהם די בלחיצת כפתור כדי לגרום הרס וקטל וב מטווח רחוק.

והנה, המומחים הנאציים, בקאהיר (ד"ר פילץ וחבריו) הם אמנם בעלי איכות מדעית ממדרגה שלישית, וזכר אמר בעניין זה מי שאמר: "רוב מומחי הטילים גרמנים הם — החל מארה"ב ובברית המועצות וכלה במצרים, אלא שכל ארץ זוכה לגרמנים שהיא ראיה להם, ומצריים קיבלה את הניבירות שבהם". ידוע גם כן שהללו לא פתרו עדיין את בעיית המנגנון האלקטרוני המשוכלל, הנחוץ לטיל מונחה, אף על פי כן אין ישראל רשאית, כמובן, לזלזל בסכנתם. מאידך גיסא, כבר הביע נאצר לא פעם בפני עתונאים זרים את חששותיו מפני מדעני האטום הישראליים. ככל שונא ישראל מובהק, שנטה לנאציזם בימי היטלר והוא נוטה לניאו-נאציזם כיום, אין נאצר מוכן לזלזל בחריפות המוח היהודי, כי אם להפך: הוא חושש מפניה בכנות גמורה. אלמלא היינו חונכים להיכנס לתחומם המיוחד של חוקרי הנפש, היינו מכלילים ואומרים, שראשית השנאה לישראל ולעם היהודי היא בגודל פירסומה של חריפות המוח היהודית וביתרון, המדומה או האמיתי, שיש לו ליהודי — כביכול — בעולם המדע והמסחר. אם חשש זה ישפיע על נאצר בכיוון שהיית מוזימותו התוקפניות גם לאחר שיצטייד בטילים — יהא זה אחד הגורמים ההומאני-טריים ביותר שיצמחו מאותה נטייה

אטומית אינו אלא כסות-עיניים לשיתוף פעולה בתחום חקר הנשק האטומי וציודה של ישראל בטיילים, בתותחים ובשאר כלי נשק וחבלה גרעיניים. עכשיו שהרוסים בכבודם ובעצמם חותמים על הסכם דומה עם ה"אימפר" יאליסטים האמריקניים" באותו תחום עצמו ולצורך אותה מטרה מוצהרת עצמה, יקשה למוסקבה לקיים את גירסת "הנשק האטומי" בשידוריה לארצות ערב.

גזירה שווה של פקין

יתר על כן, על ידי הסתה פרועה זו נגד ישראל, כדי להבאיש ריחה של אמריקה ולקנות לבבות ערביי המזרח הקרוב, פתחה מוסקבה פתח לתקלה אחרת: פקין עלולה לקבל את הגירסה הנ"ל של מוסקבה בשינוי נוסח קל: "הבוגד והרוויזיוניסט" כרושצ'וב עשה הסכם עם "האימפר" יאליסטים ומתרחקי המלחמה" בוא-שינגטון, שהוא כסות עיניים לייצור משותף של נשק אטומי ולהשתלטות על העולם בכוח-הכרעה של הנשק הגרעיני, תוך סיוכן המהפכה הסינית והמהפכות של אסיה ואפריקה המשי-תחרות מעול הקולוניאליזם, ומזימה לדכא את "עולם המחר" ולשעבדו. בשעה ששורות אלה נכתבות עדיין לא נשמע קול של פקין על נושא זה. אבל אנו יכולים להיות סמוכים ו בטוחים, כי כזאת ולא אחרת תהא גירסתו התעמולתית של מאור-טסא, שהתיימש מוזמן מהבנה כלשהי עם כרושצ'וב ועושי דברו.

השוואות והבדלות

אין אנו תמימים והולכים בגדולות עד כדי כך, שגשווה את היכולת המח-קית והטכנולוגית של שני הענקים האטומיים כאחד, או של אחד מהם, לזו של מדינת ישראל. אבל לא נטעה ולא נפריו אם נאמר, כי גם שני הענקים ניזונים במידה ניכרת מפרי מתותיהם של חוקרים ואנשי מדע יהודיים, בפרט בתחומי מדעי הפיסיקה והמאתמטיקה, ואין כל ספק שאנשי המחקר המדעי בישראל יוכלו לתרום תרומה רבת ערך נוספת בתחום, שכל המרבה לחדש ולשכלל בו — הרי זה משוכח. היה זמן שנמנענו מלדבר על חלקם הנכבד של החוקרים היהודים בחקר האטומי, משום עינא בישא ומשום קטרוגים אפשריים מצד צוררי-

השמועה הרווחת ברומא היא, כי "המיסמך היהודי" כולל עתה גם את האיטלם, או בלשון המיסמך המתוקנת את "דתות ספר'הספרים", כדי לפייס את ארצות ערב וכיו"ב מדינות מוסל' מיות. הרב אליהו טואף, רבה הראשי של קהילת רומא, גילה, כי "הנוסח המקורי של ה"מיסמך היהודי" העמיד את היהודים על רמה אחרת והזכיר במפורש את שליחותם בעולם (כמפיצי המונותאיזם) וכן נאמר בו, כי הכנסייה הקתולית, שגתה בעבר בהפגינה דעה מוקדמת כלפי היהדות".

ברור שכל השמטה מן הנוסח המקורי שלא תכלול את הפיסקאות הנ"ל תפחית מחשיבותו של המיסמך ותחזיר לקדמותו את היחס, השללי ביסודו, של הכנסייה הקתולית, ליהדות, ו" ממילא גם ליהודים, גם אם הכנסייה תשלם מס'שפתיים, בצורת גיבוי סתמי של האנטישמיות בתורת תופעה בלתי-רצויה.

מה בין יוחנן לפאול

אין ספק, שאילו היה האפיפיור יוחנן הכ"ג, בחיים — היו פני זדברים שונים לגמרי, עם שאין לכפור בקשיי המאבק או בגודל הלחץ של הצד שכנגד. אולם, לצערנו גובר הרושם, כי לא הרי פאול הששי כהרי יוחנן הכ"ג, יוחנן הכ"ג היה קובע מסמרות ואילו פאול הששי הוא מנסח ניסוחים כשראינו שהאפיפיור הנוכחי יוצא להגן על פיוס הי"ב בכל ההחלטיות מפני האשמותיו הבוטות של רולף הוכהוט ב"ממלא המקום" היו הדברים נהירים ומוסברים לנו כעניין שבדרך הטבע, סוף סוף, פאול הששי היה בשעתו מקורב לפיוס הי"ב ויצק מים על ידיו, בשמשו כמזכיר-המדינה בימי כהונתו של זה, זאת ואף זאת. אפילו אם נניח, שכל כוונותיו של הוכהוט כשרות היו, הרי בעצם העובדה שהוא פרוטסטאנט, ושהוא משמיע דברים ה" נעימים לאוזנם של שונאי הכנסייה הקתולית בגרמניה, ומטיל את כובד האחריות לא על העם הגרמני, כי אם על האב הקדוש היושב ברומא, יש משום הסחת הדעת והרגשת "רווחה מוסרית" לכל אלה שהעלו לשלטון את היטלר וחבר מרצחיו וגם ראו אוזן בגרמניה והחרישו. בין כך ובין כך, בני העם הנרצח, הסבורים שאין לנקות את האפיפיור פיוס הי"ב מעוון השתיקה בעניין השמדת היהודים אינם

שפלה, שמקורה בחוליה הנפש ששמו שנתת ישראל, ובלשונו של נאצר: "מלחמה עד חרמה נגד הציונות הבינ-לאומית בלבד".

"המיסמך היהודי" וגורלו

לפי ידיעות מהימנות המגיעות מ" רומא, הן לאמריקה והן לישראל, נתן האפיפיור פאול הששי הוראות לקצץ ולקצר במיסמכים ובהצהרות השונות, שיובאו לפני המועצה האבוקומנית ה" שלישית, שתתכנס בעוד כשלושה חודשים. קיצוצים וקיצורים אלה יחולו, לפי שמועה מבוססת, גם על "המיסמך היהודי" ועל ההצהרה בדבר חופש הדתות, באופן שתושמט מתוך "המיסמך היהודי" הפיסקה המפורשת הפוטרת את העם העם היהודי מן האשמה ה" קיבוצית של "רצח אל" ותולה אשמה זו באנושות כולה, במידה שווה. יתר על כן, מאוד ייתכן שההצהרה נגד אנטישמיות תיכלל בתוך סעיף 4 ותיתפרש כהמשך למגמה הנוצרית העתיקה של "החזרת היהודים למוטב" ולחיקה-הנצרות, בבחינת "שובו בנים שובבים". גישה כזאת יש בה, כמוכח, מן הנזק לא פחות מגישה אנטישמית, שכן היא מחייבת טיפול ביהודים בדרך המיסיון ובשאר דרכים שאינן מועילות לשיפור היחס לגבי אותם היהודים שהם נאמנים לדת אבותיהם ו"מעכבים את הגאולה הנוצרית השלמה" ברוח הנ"ל.

כאן ראוי להזכיר, כי האפיפיור, בראיון שנתן לראש "הוועד היהודי האמריקני", מר מוריס אברם, לא הזכיר שום מיסמך הדן ביהודים (רק ב"17 באפריל דיבר על הכרזה ש" תנוסח לפי המקווה על ידי המועצה ושתדון בחופש הדתות ושהכרזה זו "תהא בעלת חשיבות יתרה"). עצם הסודיות האופפת את ה"מיסמך ה" יהודי" מלמדת, לכאורה, על כך, שה" מאבק בין מתנגדי התביעה לפטור את היהודים מהאשמת "רצח אל" ובין אלה המצדדים בזכות הצהרה הפוטרת אותם מאשמה זו, עם החשמן ביא בראשם, עודנו בעיצומו, כשהחוגים השמרניים והחולשים על ה"קוריות" טוענים להמשכת "הקו המסורתי". בין שהגורם לכך היא שמרנות נוקשה, או איבה מושרשת, ובין שהגורם לכך הוא לחץ של הגמונים קאתוליים מ" ארצות ערב, ובפרט מארץ מצריים — התוצאה אחת היא.

ש"נתכוון, כמוכן, לפולנים וליהודים" וההימנעות מכל קריאה לבוא לעזרתם בצר להם ולהצילם מידי רודפיהם, כחובה למאמינים באלוהי הרחמים והסליחות — מזכירים לנו את הא-טימות והאדישות המוסרית ואת שמי העופרת שכיסו את עין השמש ב"אירופה באותן השנים השחורות משחור, ואף את שיטת ה"אלמוניות" הידועה, ששליטי מוסקבה דוגלים בה עד היום הזה (ראה שירו של יבטושנקו "באבי יאר" בנוסחו הראשון והבלתי-מתוקן). ההבדל הוא אולי בזה, שאין כרושצ'וב יכול להחיות את המתים גם אילו היה מתיר הצבת מצביה ליהודי קיוב הטבוחים, ואילו פיוס הי"ב יכול היה להציל ולגונן — ובחר בדרך השתיקה... עדיין אנו רוצים לקוות, כי למרות מה שהאפיפיור הנוכחי מלמד סניגוריה על רבו, היה נוהג כיוחנן הכ"ג ולא כפיוס הי"ב אילו עמד בראש הכנסייה בימי טבח אדם רב. מכל מקום, טוב היה אילו עסקני הארגונים היהודיים, עם "הועד היהודי האמריקני" בראשם היו נמנעים, מכאן ועד לאחר מושב המועצה האבקומנית השלישית, מכל בקשת ראינות נוספים עם ראש הכנסייה הנכבד, כל עוד לא קיבל העולם היהודי תשובה ברורה לשאלה: בדרכי מי ילך פאול הששי? — בדרכי יוחנן הכ"ג או בדרכי פיוס הי"ב? היעצור האפיפיור כוח רוחני להתגבר על התנגדות ה"קוריות", או יותר להן מתוך ההנחה, שהאחדות בשורות ראשי הכנסייה חשובה מהב"שורה שהיא נושאת לקאתוליים בני זמננו?

אמנם, שאלת "רצח אל" היא שאלה תיאולוגית-נוצרית טהורה ולא לנו להתערב בדיון עליה או לחרוץ עליה משפט (בין גדולי היהדות לא היתה מעולם מחלוקת בנידון העובדה, כי היהודים לא שפכו את הדם הזה). אולם מן ההיסטוריה אנו נמצאים למדים, כי האישיות המנחה קובעת לא פחות מעיקרי דת ומדיניות, הרגלים ומשפטים קדומים. כל עוד לא קיבלנו תשובה לשאלה, אם אמנם היתה רוח אחרת בואתיקן — מוטב שעסקני הארגונים היהודיים יוקירו רגליהם מאולם הראיונות של ראש הכנסייה.

יצחק עברי

רשאים להסיק מכאן, כי דעותיו של פאול הששי תואמות בדיוק נמרץ לדעות פיוס הי"ב, או שהיה נוהג כמותו אילו הגיע למקומו בשנות ה-70 שואה, אולם, צרור תעודות שנתפרסם בוואשינגטון מטעם מזכירות המדינה, ובהן אחת על שיחת הרולד טיטמאן, ציר ארה"ב בברן וסגנו של מיירון טיילור (נציגו האישי של רוזבלט אצל האפיפיור) יש בהן כדי לשכנע אותנו בנידון מהות עמדתו של פיוס ומניעה הרבה יותר ממחזהו של הוכחות. התעודה פורסמה בעתונות ולא נחזור על תוכנה כאן, אבל נציין שהיא מוכיחה, ללא צל של ספק, ניי מחמת האביה ל"בולשביקים" ראה פיוס הי"ב בנאצים את "הרע במיעוטו", מבחינת טובת ענייניה של הכנסייה הקאתולית ושל אירופה הנוצרית; כי גישתו ל"שואה התבססה בעיקר על שיקולי ריווח והפסד מדיני ולא על צו המצפון האנושי והחובה כלפי כל הנכבד ב"צלם; ושאהדתו לגרמנים מימי היותו גונציוס בברלין (כחשמן פאצ'ילי) וקשריו האמיצים לאצולה האיטלקית-הפאשיסטית גרמו לו שיראה בעובדות על השמדת היהודים "מעשי הפרוה תעמולתיים" של בעלי הברית, גם אם "קצתן נתאמתו לדאבון הלב" — לדבריו.

רוח אחרת?

אם לפני כמה חדשים הצענו במקום זה את ספקותינו לגבי המשפעה של "ממלא המקום" ולגבי הפירושים שיתנו למחזה זה בגרמניה של עכשיו, הרי אין כל מקום לספקות בנוגע למסקנות לגבי פיוס הי"ב, שהעלינו לעיל על יסוד הדו"ח של הציר ה. טיטמאן. אופיינית היא תמיהתו של פיוס הי"ב על כך, שחוגים מסויימים באמריקה לא היו מרוצים מברכת חג-המולד שלו, שבה קבע, כי "מאות אלפים נרצחו ועונו על לא עוול בכפם". הוא היה בטוח, שבלשון דיפלומטית-סתמית זו כבר יצא ידי חובת הגיבוי גם לגבי מעשי האכזריות הנאציים, (שהרי, אילו הזכיר את הנאצים במפורש, היה מוכרח להזכיר גם את ה"בולשביקים", וזה "לא היה מוצא זון בעיני בעלי-הברית במערב"). אף הבלעט היהודים בתוך "מאות האלפים" האלמוניים (לה) טיטמאן אמר,

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

כרך חדש של „תלפיות“

עם הופעת החוברת האחרונה של „תלפיות“* גמר העורך מחזור ראשון של עשרים שנות הופעתו. בחוברת הראשונה היה הד"ר שמואל זאר ז"ל, דיקן התלמידיים בישיבת רבנו יצחק אלחנן, עורך עזר, וחוברת זו מוקדשת לזכרו. כמו בכל הוצאה קודמת ראיים גם המאמרים בכרך האחרון לשבח על טוב טעמים, ערכם הספרותי והמניחים.

חתנו של המנוח, הרב אברהם נ. זורוף, פותח את הכרך במאמר קצר שבו ניתנים „קווים לדמותו“. ד"ר זאר הקדיש לישיבה את רוב שנות חייו, למעלה מארבעים ושלוש שנים, והוציא את נשמתו בין כתליה, בהציגו את ראש הישיבה, הרב ד"ר שמואל בלקין שליט"א, לפני קהל הנאספים בחגיגת חג הסמיכה השנתי, ביי"ט בסיון, תשכ"ב. ד"ר זאר סבל ממחלת הלב במשך שתי שנים רצופות אף-על-פי-כן סירב להקל מעליו את עבודת הציבור. מלבד תפקידו כדיקן הישיבה השתתף גם בדיונים בענייני ה„דשיונטי“, „המזרחי“ וה„מגבית המאוחדת“.

הרב זורוף מוסר בקווים בולטים ובקיצור גמרץ את תכנית חייו ותכונות נפשו של אדם פעיל זה, שהיה מחובב על הציבור הדתי בארצות הברית ובא"י. כמורה בחסד, מנהיג הציונות הדתית ועסקן ציבורי למופת, היה הד"ר זאר ידוע ומכובד בין חוגים רחבים של יהדות אמריקה ונערץ על תלמידיו.

מקור הערצה זו יש למצוא בדברי חתנו: „התודש האחרון של ימי חייו שימש כעין אספקלריא שבה השתקף אורח חייו. בפנקסו מצאתי רשימה של שלשים וחמש פגישות, אסיפות, ותחונות של בני הישיבה, שבהן השתתף באופן פעיל ולמרות חולשת בריאותו“.

ראש המשתתפים בכרך-זכרון זה הוא

עשרים שנה מהות תקופה די ארוכה כחיי רבעון המוקדש לבירור שאלות „הלכה, אגדה ומוסר היהדות“. עם הופעת החוברת הראשונה של ירחון או רבעון חדש קובע הציבור הרחב את יחסו אליו לשבט או לחסד.

לרבעון „תלפיות“ יצאו מוגיטין בעולמנו עם הופעת הכרך הראשון לפני עשרים שנה, בחודש תשרי, תש"ד. השתתפו בו טובי חכמינו בארץ ובגולה בהלכה, אגדה, פילוסופיה והיסטוריה. לקוראים ולמשתתפים כאחד נעשה הרבעון לתל שכל הפיות שונים אליו.

השבח להחכם הכולל הרב ד"ר שמואל קלמן מירסקי, שהוא היוזם, המתכנן והעורך של „תלפיות“ הוא ממשיך עד היום בעבודה הפוריה ורבתי-האחריות הזאת. הדסת כל חוברת כרוכה במאמצים רבים. אך אין העורך נרתע מכל תפקיד העומד לפניו, בשאפו לשכלל ולשפר את הרבעון כדי לתת לקורא ולמעין דבר מתוקן הראוי להתכבד בו. בכל הוצאה נמצא לכל הפחות מאמר אחד של העורך, ולפעמים שנים או שלשה, במקצועות שונים בשדה הספרות התלמודית.

העורך הצליח לרכו מסביב ל„תלפיות“ לא רק את הוותיקים שבחכמי עמנו, אלא גם כוחות חדשים וסופרים צעירים. פרי עבודתם מתקבל תמיד ברצון על-ידי מערכת „תלפיות“. העורך מעודד ומזקק את ידי הצעירים האלו ומדריכם בשבילי חכמת ישראל.

* תלפיות, רבעון לענייני הלכה, אגדה ומוסר היהדות בעריכת שמואל ק. מירסקי. עורך משנה. מאיר חבצלת. הוצאת סורא ישיבה אוניברסיטה, ניו-יורק. כרך ח', חוב' ג"ד. ניסן, תשכ"ג. ניו-יורק.

גסים גאון. כמה מן התשובות כבר נדטסו ע"י הרב ש. אסף ז"ל.

ד"ר דב ירדן עומד במאמרו על "פתרוני סתומות בדיואן רבי שמואל הנגיד". בו הוא ממשיך את עבודתו במאמרים שונים בפיענוח נעלמות ובהצעת פתרונות לסתומות, בנוסח ובהוראה, בשירתו של הנגיד.

הרב אהרן חיטריק מגיש לקורא תוספות רי"ד על מסכת מכות מכ"י. והרב יעקב י. דושינסקי משחה את הלכות שמחות בט' שבלי הלקט ובס' תניא רבתי, ומוסיף הערות קולעות משלו.

המדור מסתיים במאמר שני לעורך ה"תלפיות" על "ביאורי ר' יצחק אייזיק שטיין על הסמ"ג מכ"י".

"תעודות ומחקרים" הוא ציון המדור השני המתחיל במאמרו של אברהם יערי על "קדושי קראקא" (תקמ"ד-ת"ר), שהוא המשך מה"תלפיות" הקודם. הד"ר אברהם יצחק כ"ץ כותב על "הפולמוס סביב אמירת פיוטים וקנינות אצל משכילי רוסיה", על פי כ"י מאוסף מ. א. פרידלאנר, הנמצא באוסף המיקרופילם בספרייה העברית של אוניברסיטת ניו-יורק. יהודה דביר מברר את "מהותו של השם רחב במקרא"; וד"ר מאיר הלל בן-שמאי ממשיך במאמרו מה"תלפיות" הקודם על "עיון בדרכי ההבעה האלגית של שירת החכמה בישראל". הרב ד"ר מנחם ברייאר דן במאמרו על "התרגומים הארמיים לתורה ובעית הרחוקת ההגשמה". שבתי בן-דוב ממשיך בדיונו בנושא "דינא דמלכותא דינא". ד"ר מאיר תבצלת, עורך המשנה של "תלפיות", מסיים את המדור במאמרו המאלף "השתלשלות מנהג טהרת בעלי קרי בהשפעת גורמי זמן ומקום".

במדור השלישי "אישים והגיונות" משתתף הרב ניסן חזקסמאן בביוגרפיה מקיפה של חיי הרב אברהם יעקב ניימארק ז"ל, שהיה חבר הרבנות הראשית בתל-אביב. כמו כן ניתן לפני הקורא דבר תורה מאת הגפטר הנ"ל על ענין "יוהכ"פ שחל בשבת". הרב ראובן חיים רבינוביץ מפרסם שני מכתבים מעניינים "מהרב הכולל בניו-יורק, ר' יעקב יוסף חריק" ז"ל, המפיצים (סוף בעמוד 137)

החכם הנודע, הרב ד"ר שמואל בלקין, נשיא ישיבה אוניברסיטה. מאמרו "מנין השנים ושנת המבול" פותח את המדור הראשון הנקרא "מבארות קדומים". בו במאמר הוא ממשיך לחקור בפרי עבודתו של פילון האלכסנדרוני, ומעלה קושיה עצומה במחלוקת חז"ל (ר"ה י"א ע"ב) בענין איזה חודש ושנה ירד המבול. והלא התורה מדגישה בפירוש את השנה והחודש "לחיי נח", ואם כן אין הדבר תלוי בבריאת העולם, וכן אין הדבר תלוי אם יום אחד בשנה חשוב שנה או לא? לדעתו של הד"ר בלקין מובנים דברי חכמינו על-פי מדרשי פילון, שהיו לו שתי שיטות על אודות זמן לידת נח והן מקבילות למסורת חז"ל בענין לידת האבות ובריאת העולם. פסוקי התורה מייחסים את לידתו של נח לזמן ירדת המבול ולא אל בריאת העולם, כמו שמקשרים חז"ל את לידת האבות, מפני שנת היה במדרגה נמוכה מהאבות. "ולפיכך נחלקו על זמן ירדת המבול התלוי בתקופה שבה נולד נח".

עורך ה"תלפיות", הרב ד"ר ש. ק. מירסקי, מגיש לקורא את ספר הפוסק החשוב "שבלי הלקט" לר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, שמוציאו לאור "בפעם הראשונה מכ"י שנכתב בחיי המחבר", ובהוספת הערות והארות חשובות, כדרכו תמיד, המבררות מקומות רבים בספר שהיו סתומים לפני כן.

במדור זה של "מבארות קדומים" משתתפים גם: הד"ר מרדכי מרגליות המציג לפנינו ארבעה דפים מ"הלכות טריפות של בני ארץ ישראל", שנתגלו בכ"י באוסף הגניזה שבספרייה האוניברסיטה בקמברידג', והם "מאפשרים לנו להכיר את מהותו של הספר ולעמוד על אפיו ועניינו יותר מכפי שיכלנו לעשות על פי השרידים שעמדו לרשותנו עד כה".

מהרב יוסף קאפח בא המשך מאמרו מהכרך הקודם על "גרדומי פנינים מספר בכ"י תימני קדום". מעניין המכתב שמצרף המחבר אל מאמר זה שבו הוא מביע את דעתם של מלומדים רבים, שהכ"י שהוא מפרסם שייך למגילת סתרים של רב

מורסייל ועד סואץ

אך מלבד העמדת הפנים — היו גם חילוקי דעות יסודיים בשאלות אסטרטגיה והיו גם הבדלי אינטרסים בין אמריקה ואנגליה, שמנעו בעד המנהיגים והמצבאים של שתי האומות-האחיות מלישב תמיד שבת אחים. עם זאת נוטה המחבר לתלות את הקולר בצד האמריקני של השותפות האנגלו-סאכסית ומנמק זאת באידיעה העניינים באירופה, בזלזול בסכנה הרוסית ובנטייה לחשוד בבריטים ובמגמותיהם הקולוניאליות. את הטלת הפצצה האטומית הראשונה והשנייה על הירושימה ונאגאסקי רואה קולייר כ־משגה וגורס את ההחלטה שנתקבלה לא כצעד הכרחי לקיצור המלחמה עם יאפאן, כי אם כאיום ואזהרה לרוסיה הסובייטית, בבחינת „ירייה ראשונה במלחמה הקרה“. בכלל הוא רואה את מקור הרעה של המדיניות והדיפלומטיה הבינלאומית בחמישים השנים האחרונות — בחילוקי הדעות ובהבדלי הגישות של שתי האומות האנגלו-סאכסיות, שאילו היתה הבנה מלאה ביניהן, לא היה העולם מגיע למצב שהוא נתון בו כעת.

כשהוא דן בפרשת קוריאה והחזרתו של גנרל דוגלאס מקארטור מהמזרח הרחוק על ידי הנשיא טרומאן, הריהו מקבל צעד זה כדבר המובן מאליו ואינו מוכיר, אגב כך, שהבריטים מילאו תפקיד נכבד במניעת התפשטותה של המלחמה במזרח הרחוק והרי זוהי עובדה, גם אם לא נקבל את גירסתו של מקארטור, שנתפרסמה אחר מותו, ושלפיה הבריטים היו הגורם העיקרי להחלטה זו ושהם „בגדו באמריקה“. גם דחיית עצתו של אדמירל ראדפורד להשתמש בנשק אטומי טאקטי בהודו-סין, כדי להציל את הצרפתים מצרה, ודאי באה בהשפעת הבריטים, ואם גם לא הבריטים הם שהכריעו את הכף. אך טעות גמורה היא מצדו של קולייר לומר, כי „בו בזמן שדעת הקהל בעולם המערבי קיבלה רובה בחמימות את ציון התלהבותם היתרה של הללו, התבלט ביותר הניגוד שבין ההחלטה של המערב שלא להסתבך אלא במלחמות מוגבלות במזרח הרחוק אך להתכונן למלחמת-השמד

ספרי היסטוריה של התקופה החדשה דנים לעתים באותה תקלה מרה של מלחמות שאינן מצמיחות פירות ואינן מביאות שלום לעולם. אחד ההיסטוריונים הצבאיים והמדיניים המהוללים של אנגליה, באזיל קולייר הגדיל לעשות בתחום זה בספרו *) על „נצחונות שלא נשאו פירות“ שבו סקר את תקופת 1918-1956 ואת התוהו ובוהו שירד לעולם אחרי המלחמות. קולייר רואה את עיקר הסיבה לכך בכשלונם של בעלי הברית המערביים ובפרט בהעדר האחדות של המגמות והפעולות מצד שני בעלי הברית האנגלו-סאכסיים, אמריקה ואנגליה. טענתו היא, שמחוסר מנהיגות עקיבה ונבונה לא נתקיימו בידי אמריקה ואנגליה ההישגים שהשיגו עם נצחונם במלחמת העולם הראשונה וגם במלחמת העולם השנייה, אחרי קרבנות כה רבים ומאמצים כה קשים.

לפי דעתו של קולייר קיפח קול. האזו בימי מלחמת העולם הראשונה את סיכויי השלום, בעמדו על תביעתו של נשיא ארה"ב וילסון, שיקבלו את "ד הסעיפים שלו כיסוד לכל הסכם של שלום. תוך התעלמות מן התנאים המיוחדים ששררו באירופה. וילסון ואחריו רוזולט לא היו מחסידי מאזן-הכוחות, תיאוריה שהאמינו בה הבריטים ושבאמצעותה השליטו סדר בחלק גדול של העולם והאימפריה בכותות מועטים. יתר על כן, האמריקנים היו כרוכים אחרי השקפות אנטי-קולוניאליות עד כדי הפרזה והתעלמות מן הטוב והתועלת שהביאה הקיסרות הבריטית לנתיניה.

בימי מלחמת העולם השנייה היה רוזולט סבור, כי יעשה מתכמה אם יעמיד פנים בנוכחותו של סטלין, שאין דעתו נוחה מן הבריטים בכלל ומצ'רצ'יל בפרט וירכוש בדרך זו את אמונו של הדיקטטור הרוסי. כך נהג בפגישת השלושה בקאהיר, בנובמבר 1943, וכך נהג גם בהזדמנויות אחרות.

*) Barren Victories, Versailles to Suez, by Basil Collier, Doubleday & Co., New York, 1964.

של סואץ ומסע סיני (ובכללם ראיון עם מר דויד בן גוריון) הוא מלא עניין והוא מהווה כתב-האשמה חמור ביותר נגד ג'ון פוסטר דאליס ומדיניותו, שגרמה לחזירתה של ברית המועצות למזרח התיכון.

התחרוּת כביטוי למרי ולמחאה

בין ספרי האמנות המציפים את שוק הספרים בעת האחרונה ראוי לציון מיוחד ספרם של פראנק ודורותי גטליין (***) שהוא מיכּוּר של 290 תחריטי עץ ומתכת ליטוגרפים והדפסים, שנושאים הכללי הוא לעג וסאטירה בתחום אמנות זה.

טובי וגדולי האמנים שבחמש השנים האחרונות בחרו משוּמֵמָה בתחריט ובהדפס האבן והמתכת כאמצעי-הביטוי ההולם ביותר לבטא את המחאה נגד קיפוח האדם והחברה נגד העריצות והרשע, השקר והזיוף שבמוסדות דת ומדינה. כללו של דבר, התחריט הוא הביטוי הנאמן ביותר לביקורתו של הצייר האמן, כלי מחוקק ברכה מבחינת כושר-התגובה הביקורתית וחריפותה כאחת. הקיים החדים, צמצום ההבעה בשחור-לבן בלבד ומשחק האור והצל נראו לאמני אירופה במאות קודמות ולאמני אמריקה כיום כדרך הישירה המוליכה למטרה — קטילת השלילי באיזמל הסאטירה והאירוניה. צא וראה שאפילו צייר שמח בחלקו ובמקומו בחברה, „צייר-חצר“ לכל דבר כפראנציסקו גויא, שהיה מרבה לצייר פורטרטים של נסיכים ספרדיים ואנשי מרומי החברה והמלוכה, לא מצא לו כלי מתאים יותר לתיאור מראות-המלחמה מאשר תחריטי המתכת, וסידרת תחריטיו אלה, „אסונות המלחמה“, נעשו אחר כך שמדבר בתולדות האמנות.

הספר מחולק ל־12 פרקים והוא דן תחילה בראשוני התחריטאים של המאה ה־19 ומסיים באמנות התחריט בימינו אלה. בין האמנים המיוצגים ע"י תחריטים רבים יש להזכיר את דומייה, רמבראנט, ואַרְגוֹן, רואו, קאיו,

אטומית עם רוסיה הסובייטית, שבה יהיו הקרבנות עשרות מיליוני בני-אדם ואולי גם מאות מיליונים. אנו יודעים עכשיו, כי צבירת הנשק האטומי בארצות הברית לא באה לשם מלחמה, כי אם לשם הרתעה בלבד, אמנם הנשק המרתיע יש בו סכנה כשלעצמו ויש שהוא מביא לידי מצב של קסאון, בפרט כששני הצדדים משתווים זה לזה בכוחם. אבל העובדה במקומה עומדת, שאמריקה לא ניצלה למטרות מלחמה את הנשק האטומי אף בשעה שהיתה זה זכות מונופולין על נשק זה.

אפשר שהפרק המוצלח ביותר בספרו של קולייר הוא הפרק על סואץ ועל משגהו הקשה של ג'ון פוסטר דאליס. הוא מעיר בצדק, כי לא ייתכן כלל שנעלמו מציגי האינטליגנציה האמריקני ומציגי נציגיה של מזכירות המדינה, כי אנגליה, צרפת וישראל מתכוננות לסעולה מתואמת. גם דאליס עצמו התבטא אי פעם, שאם נאצר לא יוציא טרפו מפיו — יצטרכו להשתמש נגדו בכוח, כדי לקיים את חופש השיט בתעלת סואץ. אולם כשהגיעו הדברים לידי הכרעה — לא זו בלבד שפנה עורף לבעלי בריתו אלא שיצא בגלוי נגדם, בשותפות מזורה עם מוסקבה.

אמנם, בגידון זה נותן היסטוריון אחר, הרמאן פיינר משיקאגו הסבר המתקבל ביותר על הדעת (**). דאליס, ששיחק את משחק „הצעידיה על עברי פי תהום של המלחמה“ („ברינוקמנשיפ“ בלע"ז) גפל בעצמו קרבן לה, בהיכנעו לאיום הסובייטי שהרוסים ישתמשו בטילים להגנת נאצר. על איום זה חזרו אחר כך הרוסים כמה פעמים, עד קובה ועד בכלל. הנשיא ג'ון פ. קנדי המגות היה האיש ששם קץ לסתנות זו על ידי הכרות ההסגר הימי על קובה, שהיה מעין הזמנה לא-פרובוקטיבית לרוסים: לצאת למלחמה או להיסוג. כרושצ'וב למד אז את לקחו. ספר מדעי זה של פרופ. פיינר, שחובר על יסוד תעודות שלא פורסמו עדיין ועל יסוד ראיונו עם ראשי העושים באותו משבר

***) The Bite of Print, by Frank and Dorothy Getlein, Clarkson N. Potter, Inc., Publisher. New York, 1964, 277 pp.

***) Dulles Over Suez, by Herman Finer, Quadrangle Books, Chicago, 1964.

ופרקי ההסבר של הטכניקה והנושאים כתובים בכשרון וביד אמונים, כשהרעיון המרכזי של האוסף הוא נר לרגלי מתבריו, המגלים בקיאות רבה וטוב־טעם כאחד. זהו ספר הראוי להימצא בספרייתו של כל חובב אמנות. **י. מישאל**

דירה, הגארט, ה. הולביין, גויא, ואן־ליידן כתה קולוויטץ, גרוש וגולדא. בין האמנים האמריקנים הצעירים מיוצגים בתחריטים רבי־רושם: מוריציזו לאזאנסקי, מיש קוהן, גרסון לייבר ולינארד באסקין. העתקי התחריטים וההדפסים הם מצויינים

כרך חדש של „תלפיות“

(המשך מעמוד 135)

הרב ד"ר אשר זיו על „המשנה בבבלי ובירושלמי“ מאת הרב ד"ר אלימלך שכתר, פרופיסור מאיר חבצלת סוקר שלשה ספרים: „מסות על ספרות“ מאת משה וויטיעס בתרגומו של שלמה שנהוד; „קהילות יהודי כורדיסטאן“ מאת אברהם בן יעקב; ו„אוצר יהודי המזרח“ בעריכתו של יצחק ד. מולכו. הרב ד"ר שמואל ק. מירסקי, נותן סקירה מעניינת ומאלפת על הספר שו"ת „שרידי אש“ מאת הרב יחיאל יעקב וויינברג, לפניו ראש ביהמ"ד לרבנים בברלין ועכשיו בשווייצריה.

„בשולי הספר“ כותב זאב פעדער על הנושא „הרעות השונות בענין מצות לא תוסיפו ולא תגרעו“. ואלימלך אהרן פדר מסיים את הכרך במאמר קצר „בענין ברכת השחינו“.

אף סקירה קצרה מראה שהכרך האחרון של „תלפיות“, בעל 652 העמודים מהנה חוליא חדשה ויקרה בשלשלת הוהב של הרבעון. נאחל לרבעון ולעורכו החשוב אריכות ימים, להגדיל תורה ותכמה ולהאדירן.

אשר זיו

אור על חיי היהודים במטרופולין בימים ההם. עוד משתתפים במדור זה: הרב ת. י. ברל, „ר יצחק מקאמארגא“ ד"ר אלכסנדר ברוידא, „נבוכי כוללות הידיעה“; ד"ר גימה אדלרבלום, „זכרונות והגיונות“; הרב חיים מאיר קריסטאהל ז"ל במאמר „חקר דבר“.

את המדור „דביר“ פותח ד"ר ש. ב. אולמן ב„מושג האלוקות במדע, ובפילוסוף פיה“; והרב נתן גטע זובער כותב „בענין שמות“.

הד"ר צבי הרבני ממשיך במדור „קרית ספר“ עם „הערות ומראי מקומות על תיקוני הזוהר להרב אליעזר הרבני (סופר) ז"ל מכו"י“. הרב ישעיהו אפשטיין ממשיך אף הוא במאמרו „תיקון סופרים“, ושלמה בק נותן את החלק האחרון של מאמרו „רבי נתן קורנול“. עקיבא בן־עזרא מביא „ביבליוגרפיה של כתבי ד"ר שלמה רובין“, והרב ירוחם לייגר מראזין כותב על „הערות בענינים שונים“.

בסוף הכרך העשיר והמגוון באות סקירות ורשימות על ספרים חשובים. הרב ד"ר גרשון אפפעל כותב על „מורשת משה“ מאת הרב חיים מאיר אהרן הלוי ראזענפעלד;

זאב ז'בוטינסקי — בין הספר והסייף

(להעלאת עצמותיו מזה)

אותו גדוד הנתון בחוקת סכנה. משל אחר : בשוויצאריה נמצא הרגעש, הפולט לבת-אש. למרגלותיו שוכן כפר והכפר נתון בסכנה בגלל הלבנה המתפרצת. לפיכך מחליטה הממשלה מרצונה ולטובת האוכלוסיה שלה לסנות אותו כפר, לעקור את תושביו ממקומם.

„אף אני, בהכריזנו על תכנית האיבא-קואציה — עושים זאת מתוך הרגשת עצמאותנו הלאומית, שהרי רוצים אנו בכך וכדאי לנו הדבר. כי רוצים אנו להציל את היהדות מפני הלבנה המתקרבת — ורבותי, היוכל אחד מכם להכחיש שלבה זו קיימת, שהיא הולכת וקרבה אלינו, ועלינו לבקש אמצעים כנגדה ?”

ראייה בהירה של חווה היא זאת, שלצערנו לקה גם בקנאות ללא פשרה. לא זכינו ונתפלגו הלבבות וזעקת-האזהרה שלו לא בלבד שלא מצאה לה הר, אלא רבו מתנגדיה, אם מתוך עיוורון מפלגתי, או אוישות קיצרת-ראות. וכך היה דרכו תמיד בנאום : לשון שופעת ציוריות, דימויים ומראות. את כח היצירה שלו, זיקתו לאמנות, געגועיו ליופי וצמאונו לאמת החזון השקיע בעבודתו הפוליטית — בהצלת העם מקושי השיעבוד וסלילת הדרך לגאולה — לפי תפיסתו, השקפתו ובינתו המדינית. ובמידות האמנות והיופי נקט גם בעבודתו האירגונית. על תנועת בית"ר הטיל את צו „ההדר” : הופעה חיצונית נאה, נימוסים יפים וגיגונים אציליים. „חוקה מכל הטפה דוגמה חייה” — משפט זה שמפליט אחת הדמויות ברשימתו „עשרת הספרים”, היה לז'בוטינסקי לקו ביחסיו אל הבריות. הוא שימש „דוגמה חייה” של אדיבות, עדינות ואצילות-חן.

מעטים מבין האישים המחוננים המתגלים בכל גודל כשרונם בספרות כבחיים. ז'בוטינסקי היה אחד מן המעטים האלה, שגם דבריו שבעל פה, כדבריו שבכתב היו טבועים בחותם של שארירות. נפשו

זאב ז'בוטינסקי חיי בינתיים ומת בדרך למדינה יהודית, רחוק מהמוני בני ישראל שאת סבלם נשא והיה לפה ליסוריהם ותקוותיהם, יהדות מזרח אירופה שעמדה על סף הכלייה. אפשר שרק תכנית אחת יכלה להצילם שעה אחת קודם : תכנית היציאה, או „הפינוי” שיומה ז'בוטינסקי — עקירה מאורגנת ומתוכננת של יהדות פולין והעפלתה, העפלה כבירת-אונים ואדירת-מעש, השוטפת ופורצת גבולות וקורעת בשיטפה גיירות וזון עד שהיא מגיעה לארץ היעוד. האם חזיון-מדווחים היה כאן של אדם שוגה בדמיונות ושקוע בהזיות ומסיח דעתו מן המציאות, מן התנאים המגבילים ומקצצים את כנפי השאיפות הרמות ?

אמנם כזו היתה תפיסתו הריאלית של ז'בוטינסקי — היה בה מיסוד הדמיון, מן ההפלגה והראייה הבהירה החושפת הלוט מעל פני העתיד ומתעלמת מ„קטנות” ההווה, מן המכשולים והמעצורים הדרך אל המטרה שחתר אליה המרון קשה-העורף בכל מאורו, בכל כוסף נפשו ולהט גשמתו.

כי גם בפוליטיקה, בפעולתו הצינית המדינית התגלה בז'בוטינסקי מזג-אמן שבו על כל גזוני החן והעיקשות הקאפריסית שלו... והאמן שבו צץ ונתגלה בכל מאמר סולמוסי שכתב ובכל נאום מפלגתי שנשא : בניב הנמרץ-הנמלק, בפיתגם הקולע והחריף, בציור החי והמבריק ובמשל החותך ומפתיע בהוכחתו החותכת, ה„ברזילית”.

בנאומו במועדון הרופאים והאינג'נים בחארשה בסוף שנת 1936, בדברו על תכנית ה„אבאקואציה” סיפר :

„... כאשר הוצאתי מפי את המלה „אבאקואציה”, מה ראיתי לנגד עיני ? ראיתי — גנרל המשקיף על צבאותיו מעל הר גבוה ורואה שאחד מגדודיו מופקר לאש אויב. והנה מחליט הגנרל (הוא, ולא האויב, המבכר להוסיף להמטיר את האש), מרצונו הוא מחליט ולטובת צבאו, להוציא

שנתנו אידיאל ורצון משותף וארגון לעם מפוזר... .

ואמנם באותם הימים שכתב ז'בוטינסקי את מאמרי הפולמוס החריפים והמרירים שלו, מסוגם של "כן לשבור!" התנגן גם "על מיתרים דקים ועדינים ביותר" בפיליטונים כ"הגדודאי לובאגולה", "שעה במדאירה", "לולו ידידי", "הרהורים של קרתן", "מסכת שוטים" ועוד, שהקלות המשעשעת והלך-הנפש המעודן עולים בהם בקנה אחד. וביותר הודהו כשרונותיו כמספר-אמן ב"שמשון" וב"חמשתם". בשני הסיפורים הגיע ז'בוטינסקי לכלל הסתכלות עמוקה וחודרת בנוש האדם מבלי להיזקק לפסיכולוגיזמים יתרים והוא ממצה בהם הילכי נפש ללא כובד נפשי ורעיוני וללא סירבולי לשון ומחשבה. אולם ה"קלות" האמנותית של ז'בוטינסקי היא מדומה. מאחוריה "מסתתר" כשרון יוצר מזהיר שמתיר חבלי לשון וחבלי יצירה. בכח כשרון זה נתן לנו תרגום שירי ביאליק לרוסית והתרגומים העברים של "העורב" ו"אנבל-לי" לאדגאר אלן פוא, "אספרתקוס" לגיובאניולי וחלקים מן "התופת" לדאנטי, ללשון ז'בוטינסקי למדה על בורייה כשהגיע לשיא פירסומו בלשון הרוסית — ללשון העברית שאימץ אותה כלשון יצירה וכלי לאומי והעניק לה חלק מאונו האמנותי.

ח. לוף

היתה שהמערכה בין האמן שבו לבין יצר המנהיגות שלו, שניזון מהרגשת יעוד ונטל אחריות להחיש פדות לעמו הנדכא ולהשיב לו את כבודו מימי קדם. המאבק הזה הוכרע עוד קודם, על סף מלחמת העולם הראשונה, כשכבש את יצר היצירה שלו והשקיע את כוחות נפשו הגדולים במלחמה למען הגשמת החזון הלאומי ללא פשרות וזיתורים. דרכו בציונות אינו ענין להערכה כאן, אך ספק הוא אם מדיניות הפירוד וריב האחים הועילו לתקנתה של ה"ציונות ההרצלית".

פעילותו הלאומית של ז'בוטינסקי הגבילה וצמצמה את האמן שבו, אך לא כבלה את רוחו היוצרת. דמיון רב בינו, בנידון זה, לבין יוצרה של הציונות המדינית, שז'בוטינסקי העריכו בדברים שהם יפים לגבי עצמו :

"... בתור עתונאי היה (=הרצל) אמן מאין כמוהו בתמונות זעיר-אנפין, היה מגן חרש על מיתרים דקים ועדינים ביותר, ידע לדבר בחצאי קולות לצייר חצאי-גוונים וחצאי-צילילים. כשקורא אדם בספורי זעיר-אנפין אלה... תמה (הוא) לכשרונו של האמן, שידע לכנס את כל זה וכל כך ללטוש ולפתוך בחליפי-גוונים כה מקסימים. קשה אז להאמין כי עשו זאת אותן הידים,

ידיעות

ספר המושגים ביהדות ד"ר פלטיאל בירנבוים

ד"ר פלטיאל בירנבוים התמחה בתרגום ספרי יסוד מעברית לאנגלית: סידור התפילות, המחזור, משנה תורה לרמב"ם ועוד. אולם לא מלאכת-תרגום פשוטה עשה ד"ר בירנבוים, כי אם ליווה את התרגומים, הערות מדעיות מאלפות המפיצות אור רב ובהיר על הטכסטים הכלולים בספרים המתורגמים. אף בספר החדש, ספר המושגים ביהדות, שהופיע זה לא כבר, הגדיל והשכיל לעשות. בספר אחד בן 737 עמודים כלל כאלף ושש

מאות מושגים וערכים, מהם מיסודות היהדות ומהם גופי מנהגים, מסורות, עניינים היסטוריים, תנועות, כיתות וזרמים בחיי ישראל. הערכים באים בסדר האלף-בית העברי. המושג העברי מופיע בצורתו המקורית, כשהוא מנוקד ניקוד מלא ותרגומו בצידו.

עמל רב וידיעה רבה השקיע ד"ר בירנבוים בחיבורו, שהוא מכון בעיקר לקורא שאינו מצוי אצל המקורות. אולם כל תלמיד וכל קורא ומעיין יפיק תועלת רבה מן הספר, המגיש בקנה, בשפה ברורה, בהרצאה נאה

אוניברסיטה, עורך "תלפיות" ו"סורא", נשיא האקדמיה העברית ויו"ר ההנהלה של הסתדרות באמריקה.

נפטרים

לואי פינאל ע"ה —

בגיל ע' נפטר אחד מראשי המנהיגים של ציון העובדת, לואי (אריה לייב) סיגאל, המזכיר הכללי של אפע"ל ("פארבאנד") וחבר הסוכנות היהודית. המנוח היה פעיל במסדות חינוך ותרבות ולחם כל ימיו למען הגשמת החזון הציוני.

מאיר גרוסמאן ע"ה —

בת"א נפטר העתונאי הידוע, מייסדה ומנהיגה של הסתדרות "מדינת ישראל" באמריקה ובארץ ישראל, מאיר גרוסמאן ע"ה. בשנת 1919 היה בין המייסדים של יט"א — הסוכנות הטלגרפית היהודית. במשך מ"ה השנים האחרונות ביקר כל קונגרס ציוני, היה חבר ועד הפועל הציוני ויו"ר המחלקה לכלכלה. בן 76 היה במותו.

ד"ר חיים שושקס ע"ה —

בגיל ע"ג נפטר בניו יורק הסופר והנוסע הנודע ד"ר חיים שושקס. ד"ר שושקס הירבה להשתתף בעתונות האידית כמעט עד יומו האחרון, עד 1939 בפולין ומשנה זו ואילך באמריקה. בשנים האחרונות ביקר כמה מארצות ערב והמדינות מאחורי מסך הברזל. בן ביאליסטוק למד באוניברסיטת בתארקוב ובבלגיה.

יום האזכרה השלישי

להלל בבלי ז"ל

בכ"ב תמוז נערכה הזכרה למשורר הדגול בבית הכנסת של ספריית הסמינר למלאות שלוש שנים למותו. ד"ר אברהם הלקין נשא דברי הערכה על המנוח. אסיפות אזכרה "ערכו גם במחנות "רמה" ובהן יקראו תלמידים משיריו.

משה סתוי (סמבסקי) ז"ל

עם נעילת הגליון הגיעה הידיעה על מותו של המספר והבלשן, משה סתוי בגיל פ"א. הערכה עליו תבוא בחוברת הבאה.

ובצורה תמציתית, מועט המחזיק את המרובה, מושגי־יסוד ביהדות. ליהודי שזוקק בעיקר ללשון המדינה הספר הוא אוצר בלום של דעת עמנו, ספרותו, תרבותו, עברו, וביחוד — החייתו הרוחנית, שקבעה דרך חייו מאז ועד היום הזה.

פרס ישראל ובלהה ניומן לדב סדן

הסופר והמבקר הידוע, דב סדן, זכה בפרס ישראל ובלהה ניומן לשנת תשכ"ד על ספרו "בין דין לחשבון", אוסף מסות בביקורת הספרות. הפרס על סך של אלף דולר, ניתן על־ידי המכון ללימודים עבריים של אוניברסיטת ניו־יורק. פרופ' אברהם י. כ"ץ הוא ראש המכון.

אגרות רב צעיר ז"ל ב"גנוזים"

בחוברת ניסן־אייר של ידיעות לידידי "גנוזים" נתפרסמו בין יתר ההומר בחוברת, שני מכתבים מאת פרופ' חיים טשרנוביץ ז"ל, אחד למנחם ולאסקין מפורים תרע"ו והשני למר חיים ויינר, משנת 1947. האגרות ותמונתו של רב צעיר ז"ל נתפרסמו למלאת 15 שנה לפטירתו; ט"ו באייר, תש"ט.

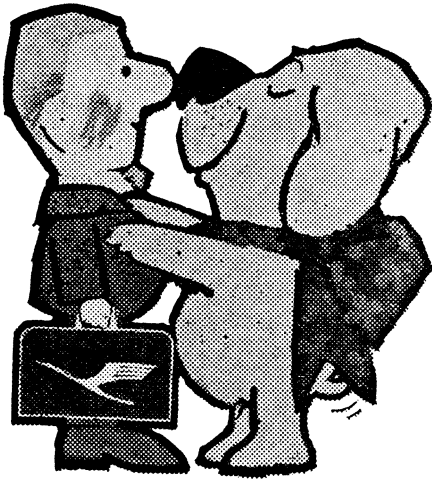
"גנוזים", כידוע, הוא המכון הביבליוגרפי שעל־ידי אגודת הסופרים העבריים בישראל על שם אשר ברש. מר שמואל שיחור הוא מנהל המכון.

הרב ד"ר שמואל ק. מירסקי אורחו של נשיא ישראל

נשיא ישראל, מר זלמן שזר, הזמין את הרב ד"ר שמואל ק. מירסקי להיות אורחו בירושלים בקיץ הזה. במכתב אל פרופ' מירסקי בל"ג בעומר, ש.ז., כתב מר שזר: "שמחתי לקבל מידך את ספר "שאלחות דרב אחאי גאון", חלק שלישי, שהשכלת להוציא עם ביאוריך המאירים, לשמחת כל שוחרי ספרותנו העתיקה. ויקרה לי השמועה, כי גם החלק האחרון מוכן אתך בכתובים ואילו יכולת לשבת כאן כשלושה חדשים, היית יכול להכינו לדפוס".

הרב ד"ר ש. ק. מירסקי הוא פרופ' לספרות רבנות בבית הספר העליון של ישיבה

ידידות
פירוש
הדבר
מיסה
בלופטהאנזא

... יש כאן קורת-רוח יותר מאשר ברוב
קווי-הטיסה — זוהי עובדה! השירות
האדיב והיעיל שלנו דאג תמיד להכניח
לנוסעינו כל צורה של סיפוק שאפשר
היה להעלותו על דעתנו. איך אחרת
אפשר היה לנו להגיע לדרגת אחד
מארבעת קווי-הטיסה הראשונים במעלה
המפליגים לאירופה? שאל את מוכן-
הנסיעות שלך בדבר מחירי הטיסה
הנמוכים שלנו ותכניות-התיוור ברחבי
תבל. תתרשם מן לופטהאנזא.

 LUFTHANSA
GERMAN AIRLINES

680 Fifth Avenue • 52 Broadway
East Side Airlines Terminal
PLaza 9-3300

השכונה הציונית

מספר 15, ברוקלין, נ. י.

מברכת את
מדינת ישראל
בשנות אושר

אהרן שכנאי, נשיא
מרים רוזנבלום, מזכירה
שמואל קפלן, מזכיר

השכונה הציונית

מאטאפאן - דורצ'סטר - רוקסברי
מאסס.

מברכת את
מדינת ישראל
ביום חג העצמאות הט"ז

השכונה הציונית

של מזרים נחמיאס
דזשאמיקא, נ. י.

שולחת שפע ברכות ואיחולים
למדינת ישראל
ליום העצמאות הט"ז

**THE MANHATTAN
GENERAL HOSPITAL**

Second Avenue at 17th Street
New York City

•
Rendering a Vital Service to the
Community in Every Branch of
Medical Service

Extend Greetings to the
HOUSE OF ISRAEL EVERYWHERE!

THE ROCKAWAY PARK DISTRICT of the Z. O. A.

Extends its best wishes to

THE STATE OF ISRAEL

on the Sixteenth year of its rebirth
and to the

BITZARON

on its 25th Anniversary

IRVING GAMEROV, President

Sol E. Slatin, Max H. Storch, Chas. Bruckner
Past Presidents

Greetings and best wishes to the

STATE OF ISRAEL

and to

BITZARON

From the OFFICERS and MEMBERS of the

HILLCREST HOLLIS HILLS ZIONIST DISTRICT

Samuel Palley, President — **Maurice Bien**, Memb. Ch.
Abraham Albert, Life Memb. Ch. — **Murray Lefcourt**, Ch. AZA Fund

FOREST HILLS ZIONIST DISTRICT

Samuel Epstein, Pres. — **Dr. Leon Lantz**, V. Pres.
Jesse I. Fuchs, Sec'y — **Reuben Barkow**, V. Pres.

Best wishes to

BITZARON

and to the

STATE OF ISRAEL

MAY THEY CONTINUE IN PERPETUITY!

Greetings and Compliments to

The STATE OF ISRAEL and the BITZARON
HEMPSTEAD ZIONIST DISTRICT

Solomon Stein, President

B N A I Z I O N

The American Fraternal Zionist Organization

Extends its Best Wishes to the

B I T Z A R O N

for continued good work in

PROMOTING THE HEBREW LANGUAGE

on the American scene

HERMAN Z. QUITTMAN
National Secretary

NORMAN G. LEVINE
National President

B N A I Z I O N

50 West 57th Street
New York, N. Y. 10019

Heartiest Greetings to the

STATE OF ISRAEL

from the officers and members of

ZIONIST DISTRICT NO. 23, B'KLYN

George Fried, Sec.

Nathan Kahn, Treas.

SALT LAKE ZIONIST DISTRICT
SALT LAKE CITY, UTAH

extends good wishes to the

STATE OF ISRAEL

on its 16th Anniversary

Dr. Louis C. Zucker, President

Ben M. Roe, Vice-President

Abe Cline, Treasurer

David Alder, Secretary

ברכת שלום, בנין וקיבוץ גלויות למדינת ישראל — לחג העצמאות המ"ז
Greetings and good wishes to the STATE OF ISRAEL on
its Sixteenth Anniversary and to BITZARON on its 25th.

LOUIS D. BRANDEIS
ZIONIST DISTRICT No. 27

Hyman Silberberg, Pres.

STATEN ISLAND
ZIONIST DISTRICT No. 22

Max Levy, Pres.
Samuel Gellman, Sec'y

PROSPECT PARK
ZIONIST DISTRICT No. 54
Brooklyn

ZIONIST DISTRICT No. 124

Max Axelrod, President
Morris Putter, Treas.

BEER ZIONIST CIRCLE
DISTRICT No. 60
Philip Beer, Pres.

Z.O.A. BRIGHTON BEACH
DISTRICT No. 28

Rabbi Martin Baum, Pres.

ZIONIST DISTRICT No. 36
Brooklyn, N. Y.

Samuel Plotkin, Pres.
Sol Cohen, Vice-Pres.
Jack Concool, Treas.
Abraham Hornestay, Sec.

HOMECREST
ZIONIST DISTRICT No. 96
Julius A. Levine, Pres.
Max Flax, Treas.

ברכות שלום ושיגשוג למדינת ישראל
השכונת הציונית מספר 2, ניו-יורק, נ.י.
אברהם שפירא, נשיא
בוריס שטיינשלייפר, נשיא-כבוד

THEODOR HERZL SOCIETY
DISTRICT No. 81
Mrs. Luzia Fluss, Treas. V. Pres.

Our OFFICERS and MEMBERS extend best wishes to the

STATE OF ISRAEL

upon its Sixteenth Anniversary
and to the

BITZARON

on its Twenty-Fifth Anniversary

YORKVILLE ZIONIST DISTRICT No. 6

Fred H. Diamond, President

Greetings and best wishes to the

**STATE OF ISRAEL and the BITZARON
BORO PARK ZIONIST ORG. DISTRICT No. 17**

1223 — 45th St. Brooklyn, N. Y.

Rabbi B. Silverstein, Hyman Bedrick, Hon. Presidents

Isidore W. Timoner, Pres.

J. Mauer, J. Davidson, Vice-Pres.

Louis Stern, Treas.

Benj. Guttman, Corr. Sec.

Gustave Eisenstadt, Record. Sec. & J. N. F. Chairman

Ben Zion Pecker, Chairman Public Relations

Israel Hecht, Chairman Housing Comm.

Our Felicitations to the

STATE OF ISRAEL

and to the

BITZARON

SEAGATE ZIONIST DISTRICT No. 29

Mr. Harry S. Duke, President

BENSONHURST ZIONIST DISTRICT No. 19

Extends best wishes to the

STATE OF ISRAEL

and to the

BITZARON

Isidor Rosenblum, President

We salute the
STATE OF ISRAEL

and the
BITZARON

NEW YORK STATE ZIONIST REGION

A. J. Elish, President

Albany
Glen Falls
Elmira
Buffalo

Syracuse
Rochester
Niagra Falls
Middletown
Ellenville

Spring Valley
South Fallsburg
Poughkeepsie
Schenectady

The OFFICERS and MEMBERS of
ROCKVILLE CENTRE ZIONIST DISTRICT

David Frey, President

salute the
STATE OF ISRAEL

on its 16th Anniversary

and the
BITZARON

on its 25th Anniversary

May They Continue To Go From Strength To Strength!

**FED. HUNGARIAN
ZIONIST DISTRICT No. 43**

Max Lobl, Pres.

**FAR ROCKAWAY
ZIONIST DISTRICT**

Commander Benj. Halpern

**NEW ROCHELLE
ZIONIST DISTRICT No. 71**
Morton Richmond, Pres.

**FORT INDEPENDENCE
ZIONIST DISTRICT No. 67**

**MR. DAVID JONTOW, his committee and executive board wish
success to the incoming President, MR. BEN SHAPIRO of
LIBERATION DISTRICT No. 69, BRONX.**

ברכת שלום, בנין וקיבוץ גלויות למדינת ישראל — לשנת העצמאות ה"ז

בית הכנסת בית אל

222 שדרות אוירווינגטון
סאוט אריינג' ג. י.
הרב ד"ר תיאודור פרידמאן
הנשיא לואיס מצגר

הקהילה היהודית של ווירונה

56 שדרות גרוב, ווירונה ג. א.
אלתר קריגל, רב
שרמן קוניג, נשיא

היכל בית שלום

רוזלין ראוד על יד נורטרן סטייט פרקוויי
רוזלין הייטס, ל. א.
לואיס ב. רזניק, נשיא
אריה פ. היימס, רב

קהילת „שערי צדק“

רחוב איסט בארקליי, היקסוויל, ל. א.
אליהו ד. סקייפמ, רב
יוסף סטויאר, נשיא

היכל טרימונט

בית הכנסת „שערי רחמים“
הרב ד"ר משה יהושע בלום

GLORY OF ISRAEL

Hebrew Institute
363 Pennsylvania Ave.
Brooklyn, N. Y.
Rabbi Benj. Jungreiss
Pres. Abraham Terper

המכון העברי של וייט פליינס

ווייט פליינס, ג. י.
הרב משה גראויר
מר פלאבסקי, נשיא

ברכת מזל טוב לט"ז שנות עצמאות ישראל

הרב בן דוד הלוי לוויין ורעיתו

הרב דוד הולאנדר

המרכז היהודי של מאונט אידן, ברונקס
מכרך את מדינת ישראל

ברכת כל טוב למדינת ישראל ביום חגה

תוסף ללכת מחיל אל חיל
ק"ק בני ישראל דאלמונט
דרך אלמונט ושדרת בייליס, אלמונט, ל. א.
א. מ. סוקובין, רב
ה. יוס, נשיא

מיטב הברכות

למדינת ישראל

לחג עצמאותה ה"ז
ינו השלום והאושר בארץ כל הימים!
יעקב הופמאן ורעיתו

מיטב הברכות למדינת ישראל,

לשנת ה"ז לעצמאותה
כנסת ישראל של סי גייט
סי גייט ושדרת נאוטילוס
עזרא גלמן, רב
איזידור גראוליק, נשיא

מנחם כהן וב"ב

מגישים את ברכותיהם

למדינת ישראל

לרגל שנת עצמאותה ה"ז
נזכה לחוג את חגיגה עוד רבות בשנים!

בית התלמוד תורה דמורד העיר מכרך את

מדינת ישראל בעליה, פריחה ושגשוג
הרב אליעזר פילברמאן, מנהל

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

Kingsbridge Heights Jewish Center Rabbi Israel Miller	Queensboro Hill Jewish Center Rabbi Albert Thaler	Temple Emanuel, Passaic Dr. Max Zucker, Rabbi Pres. J. B. Saltzman
Rabbi and Mrs. Murray Kohn Staten Island, N. Y.	Rockwood Park Jewish Center Howard Beach, L. I.	Temple Israel Community Center Cliff Side Park, N. J.
Rabbi & Mrs. Marcus-Kramer Staten Island, N. Y.	Dr. Hyman J. Routtenberg, Rabbi Nanuet Hebrew Center	Temple Sholom of Flatbush Rabbi Murray Levine
Lake Hiawatha Jewish Center Rabbi Abraham Zdanowitz	Rabbi Herman W. Saville Bronx, N. Y.	Rabbi Morris M. Tosk Semple Beth Am Bayone, N. J.
Little Synagogue, N. Y. Rabbi Jos. Gelberman	Dr. Max Schenk, Rabbi Cong. Shaare Zedek, Bklyn	Rabbi & Mrs. Solomon Weinberger, Passaic, N. J.
Manhattan Beach Jewish Center Rabbi Dr. Jos. Singer	Rabbi Shai Shacknai Wayne, N. J.	Dr. Joseph I. Weiss Rabbi Neposist, L. I.
Dr. Israel R. Margolies, Rabbi Beth Am, The Peoples Temple	Seaview Jewish Center, Bklyn Rabbi Norman J. Strizover	Rabbi & Mrs. Louis Weller Newark, N. J.
Marine Park Jewish Center Rabbi Abraham R. Besdin	Talmud Torah Tifereth Israel of W. Flatbush Rabbi Jacob D. Lieff	Rabbi & Mrs. J. Wendroff Queens Jewish Center Queen Village, N. Y.
Rabbi Ronald Millstein Temple Beth El Laurelton, L. I.	Temple Beth Abraham Tarrytown, N. Y. Rabbi Paul R. Siegel	Rabbi Jos. H. Wise Whitestone Hebrew Center
Mosholu Jewish Center Rabbi Herschel Schachter	Temple Beth El of North Bergen Rabbi Sidney Nissenbaum	Rabbi Benj. B. Wykansky Staten Island, N. Y.
Nassau Community Temple West Hempstead, L. I.	Temple Beth El, Paterson Rabbi Reuben Kaufman	Young Israel of Bx. Gardens Rabbi Solomon I. Berl
New Hyde Park Jewish Community Center Rabbi David Moseson	Temple Bnai Israel Irvington N. J. Rabbi B. H. Englander	Young Israel of Brooklyn Rabbi Bernard Weinberger
New Milford Jewish Comm. Center Rabbi Harold R. Halpern	Temple Bnai Israel Nutley N. J. Rabbi Hyman Danzig	Young Israel of Forest Hills Rabbi Marvin Luban
Rabbi Jacob Novogrodsky Cong. Beth Jacob of Astoria	Temple Emanuel of Boro Park Rabbi Baruch Silverstein	Young Israel of Jackson Hts. Rabbi Y. Pollak
Ocean View Jewish Center Rabbi Irving Filler	Temple Emanu-El of Lynbrook Rabbi Harold I. Saperstein	Young Israel of Kew Gardens Hills Rabbi Fabian Schonfeld
Pelham Parkway Jewish Center Rabbi Benjamin I. Brilliant	Temple Emanuel of Parkchester 2000 Benedict Ave., Bx, N. Y. Rabbi Benj. H. Tumin	Young Israel of Kingsbridge Rabbi & Mrs. Jacob Adler
Progressive Synagogue Brooklyn, N. Y.		Young Israel of Mosholu Pkway, Rabbi Z. Charlop
Prospect Park Jewish Center Rabbi Abraham Kalman		Young Israel of New Hyde Park, Rabbi Meyer, Bilitzky
		Young Israel of Oceanside Rabbi Benjamin Blech

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

Ave. O Jewish Center Rabbi Philip H. Singer	Cong. Bnai Israel Bklyn Rabbi Meir S. Ostrinsky	Garden Jewish Center of Flushing Rabbi Martin L. Applbaum
Ave. Z Jewish Comm. Center Dr. Jack Tauber, Rabbi	Cong. Bnai Israel Rabbi Stanley Bramnick Fair Lawn, N.J.	Garment Center Cong. 461-7 Ave. N. Y.
Baldwin Jewish Center Rabbi Stanley M. Wagner	Cong. B'nai Israel Freeport, L. I.	Glenwood Jewish Center Rabbi S. E. Drillman
Rabbi & Mrs. Rubin H. Bendelstein Bayonne, N.J.	Cong. Bnai Jacob Hebrew School of Flatbush Rabbi Irving Weitzman	Rabbi Emanuel Green Syosset, L. I.
Bergenfeld-Dumont Jewish Center, N. Y. Rabbi Jerome H. Blass	Cong. Emunath Israel Rabbi Myer Leifer	Rabbi Israel Goldblum E. Orange, N. J.
Beth El Jewish Center of Flatbush Rabbi Philip Listokin	Cong. Ohab Zedek Yonkers, N. Y.	Compliments of Hackensack Hebrew Institute
Rabbi Morrison David Bial Summitt, N. J.	Cong. Pri-Eitz Chaim, Bklyn Rabbi Seymour Turk	Jericho Jewish Center Rabbi Stanley Steinhart
Bnai Israel Jewish Center of East Flatbush, Bklyn Dr. Noah Rosenbloom, Rabbi	Cong. Rodeph Sholom Rabbi Louis I. Newman	Jewish Center Bayside Hills, Bayside
Briarwood Jewish Center, L. I. Rabbi J. Melber	Cong. Shaare Hatikvah, N. Y. Dr. Abraham D. Krauss, Rabbi	Jewish Center of Bayside Oaks Rabbi Joshua Hertzberg
Clifton Jewish Center Clifton, N. J.	Cong. Sons of Israel, Suffern Rabbi Paul E. Schuchalter	Jewish Center of Pompton, Lakes, L. I. Rabbi Bernard Schecter
Community Synagogue Center of Manhattan Rabbi Abraham N. Hartstein	Cong. Tifereth Israel of Mapleton Park Dr. Kurt Klappholz, Rabbi	Jewish Center of Wakefield & Edenwald Rabbi Dr. Benj. Helfgott
Concourse Center of Israel Rabbi Morris Berman	Darchei-Zedek Jewish Comm. Center Rabbi E. Michael Scholar	Jewish Community Center of Fort Lee Rabbi Solomon Rothstein
Cong. Ahavath Israel & Talmud Torah of E. Midwood Dr. Bernard L. Berzon, Rabbi	Rabbi Julius Eidenbaum Newark, N. J.	Judea Center Synagogue Dr. Meir Feldman, Rabbi
Cong. Ahavath Torah The Englewood Synagogue Rabbi Isaac Swift	Rabbi & Mrs. Samuel Epstein Scotch Plains, N. J.	Rabbi Charles Kahane Brooklyn, N. Y.
Cong. Beth El of Astoria Rabbi Ephraim Shimoff	Rabbi Abraham Feldbin Shelter Rock Jewish Comm. Center, L. I.	Rabbi Morton M. Kanter Bay Shore, L. I.
Cong. Beth Israel of Bklyn Rabbi & Mrs. Jos. Levinson	Rabbi Seymour Fenichel Brooklyn, N. Y.	Rabbi Meyer Karlin Cong. & Talmud Torah Ahavath Achim, Bklyn
Cong. Beth Sholom Iselin, N. J. Rabbi Norman Kleinman	First Hebrew Cong. Peekskill Rabbi Immanuel Lubliner	Kew Gardens Anshe Sholom Jewish Center Dr. Salomon Faber, Rabbi
Cong. Beth Torah Orange, N. J.	Forest Park Jewish Center, L. I. Rabbi Yitzchak A. Sladowsky	
	Rabbi Louis Frishman Spring Valley, N. Y.	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

<p>United Community Center and Temple Beth El Bway & Locust Ave. Cedarhurst, L. I. Dr. Edward I. Sandrow, Rabbi</p>	<p>Westchester Jewish Center Rockland & Palmer Ave. Mamaroneck, N. Y. Rabbi Irving Koslowe Pres. Gordon V. Lyons</p>	<p>Young Israel of E. Pkway 935 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. Rabbi Harold Kanatopsky Pres. Jos. Robinson</p>
<p>Utopia Jewish Center 64-41 Utopia Pkway Flushing, L. I. Rabbi Solomon Goldman Pres. Harry Schwatt</p>	<p>Westchester Reform Temple 255 Mamaroneck Road Scarsdale, N. Y. Rabbi Jack Stern, Jr.</p>	<p>Young Israel of Flatbush 1012 Avenue I Brooklyn, N. Y. Rabbi Solomon J. Sharfman Pres. Sol Birnbaum</p>
<p>Van Cortland Jewish Center 3997 Gouverneur Ave. Bronx, N. Y. Dr. Jacob Soden, Rabbi Pres. Samuel Grossman</p>	<p>Young Israel of Ave. U 2119 Homecrest Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Zev C. Minkovitz Pres. Joseph Brickman</p>	<p>Young Israel of Hillcrest 169-07 Jewel Avenue Flushing, L. I. Rabbi Sholem B. Kowalsky Pres. Simon Laufer</p>
<p>Washington Heights Cong. 500 West 161 St. New York Rabbi I. N. Weinberg Julius Hirsch, Pres.</p>	<p>Young Israel of Boro Park 1349-50 St. Brooklyn, N. Y. Dr. Samuel K. Mirsky, Rabbi Martin Elefant, Pres.</p>	<p>Young Israel of Windsor Park 67-45 215 St., Bayside, L. I. Rabbi Louis Bernstein Pres. Melvin Metzger</p>
<p>Westbury Hebrew Cong. Old Westbury Rd. Westbury, L. I. Rabbi Melvin Kieffer Pres. Arthur Bell</p>	<p>Young Israel of Concourse Grand Concourse & 165 St. Bronx, N. Y. Rabbi Max Hoch Pres. Jerry Rothman</p>	<p>Cong. Ezrath Israel Actors Temple 339 W. 47 St., N. Y. C. Rabbi Moshay P. Mann Pres. Jack W. Zucker</p>

<p>Young Israel of Ocean Pkway Rabbi Herbert W. Bomzer</p>	<p>South Side Hebrew Cong. 7401 S. Chapel Ave. Chicago, Illinois</p>	<p>Jewish Comm. Center Union Ave., Harrison, N. Y.</p>
<p>Young Israel of Sunnyside Rabbi Chaim J. Meskin</p>	<p>Temple Emanu-El of E. Meadow 123 Merrick Ave. Rabbi Lewis Satlow Pres. H. C. Pinzler</p>	<p>Rabbi Aaron Singer Pres. Samuel Nass</p>
<p>Jewish Comm. Center of Spring Valley 250 N. Main St. Spring Valley, N. Y. Rabbi Seymour Friedman</p>	<p>אגודת אחים, יונקרט הרב שלמה א. וואלדנברג</p>	<p>Rabbi Paul R. Siegel Tarrytown, N. Y.</p> <p>Holliswood Jewish Center Rabbi Pynchas Brener</p>

הגליל הציוני של לונג-איילאנד
ניו-יורק

שולח את ברכותיו
למדינת ישראל
לרגל שנת העצמאות ה"ז

אליעזר פיגל, מנהל

בנימין פורמן, נשיא

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

Temple Emeth

Bergen Co. Reform Temple
1666 Windsor Road
Tecanec, N. J.
Rabbi Louis J. Sigel
Pres. Robert Oksner

Temple Gates of Prayer

38-20 Parsons Blvd.
Flushing, L. I.
Rabbi Samuel Schafler
Pres. Dr. Harry Schneider

Temple Gates of Zion

322 N. Corona Ave.
Valley Stream, L. I.
Rabbi Simon Resnikoff
Pres. Mac Dolich

Temple Isaiah

75-24 Grand Central Pkwy
Forest Hills, N. Y.
Rabbi Jacob Polish
Louis Katz, Pres.

Temple Israel

Rabbi Mordecai Waxman
108 Old Mill Road
Great Neck, L. I.

Temple Israel Center

280 Old Mamaroneck Road
White Plains, N. Y.
Rabbi Max Gelb
Pres. I. Robert Schlanger

Temple Israel of Hollywood

Dr. Max Nussbaum, Rabbi
William Kramer, Rabbi

Temple Israel of Lawrence

140 Central Avenue
Lawrence, L. I.
Rabbi Joel Y. Zion
Pres. Millard Cohen

Temple Israel

456 Webster Avenue
New Rochelle, N. Y.
Rabbi Jacob K. Shankman
Assoc.
Rabbi Charles A. Annes
Pres. J. M. Eppinger

Temple Israel

Jewish Community Center
475 Grove St. Ridgewood, N.J.
Rabbi Matthew Kanig
Pres. Daniel Oliff

Temple Israel

of Northern Westchester
Croton-on-Hudson, N. Y.
M. A. Robinson, Rabbi
Pres. Ted Stone

**Temple Israel of the
Oranges & Maplewood**

432 Scotland Road
South Orange, N. J.
Rabbi Herbert Weiner
Pres. Bertram P. Ames

**Temple Israel
of Union, N. J.**

Rabbi Michael Korman
Pres. Abe Cohen

Temple North Country Reform

Glen Cove, L. I.
Rabbi A. M. Winters
Pres. Sidney Rothstein

Temple Sharey Shalom

S. Springfield Ave. &
Shunpike Rd.
Springfield, N. J.
Rabbi Israel S. Dresner

Temple Sharey Tefilo

57 Prospect St. E. Orange, N.J.
Rabbi Avraham Soltes
Pres. Leo Sher

Temple Share Zion

2030 Ocean Parkway
Brooklyn 30, N. Y.
Rabbi Dr. Abraham B. Hecht
Pres. Mordecai Labaton

Temple Sholom

Cedar Grove, N. J.
Rabbi Harold Spivack
Pres. Leo Doobin

Temple Sholom

300 E. Putnom Ave.
Greenwich, Conn.
Rabbi M. Davidowitz
Pes. Dr. Ralph Rosen

Temple Sholom

Plumtree Drive &
Brookside Crt.
Westbury, L. I.
Rabbi M. Aranov
Pres. J. S. Feuer

**Temple Sholom
Religious School**

263-10 Union Turnpike
Floral Park, L. I.
Dr. S. Teitelbaum Rabbi
Victor Fiddler, Pres.

Temple Shomrei Emunah

67 Park St.
Montclair, N. J.
Rabbi Dr. J. Schnitzer

Temple Sinai

425 Roslyn Rd.
Roslyn Hts., L. I.
Rabbi Alvan R. Rubin
Pres. Norman Lorber

Temple Sinai

Lakeside Drive
Stamford, Conn.
Rabbi Samuel M. Silver
Pres. Dr. Herbert Fufeld

Temple Sinai

of Bergen County
1 Eagle St., Tenafly, N. J.
Rabbi Irwin Blank
Pres. Milton Prigoff

Temple Sinai of B'klyn

Arlington Ave. & Bradford
Brooklyn, N. Y.
Rabbi Ralph Silverstein
Pres. A. Fredrick Meyerson

Temple Zion

62 Maryland Avenue
Long Beach, L. I.
Rabbi Samuel Horowitz
Pres. Leo Jasper

Union Reform Temple

475 N. Brookside Ave.
Freeport, L. I.
Rabbi Bernard Zlotowitz
Pres. Nathan Hausfather

<p>Temple Beth El 5 Old Mill Road Great Neck, L. I. Rabbi Jacob P. Rudin Assoc. Rabbi Max Heusen Pres. Gilbert Tilles</p>	<p>Temple Beth El of Northern Westchester Chappaqua, N. Y. Rabbi Murray Saltzman Pres. Morton Rosenthal</p>	<p>Temple B'nai Abraham 621 Clinton Ave. Newark, N. J. Rabbi Dr. Joachim Prinz Leo Brody, Pres.</p>
<p>Temple Beth El 660 Park Avenue Huntington, L. I. Rabbi Maurice H. Schatz Pres. Adrian Greenwald</p>	<p>Temple Beth El South Jackson St. Spring Valley, N. Y. Rabbi Louis Frishman Howard Schurr, Pres.</p>	<p>Temple B'nai Or 330 South St. Morristown, N. J. Rabbi David Levy</p>
<p>Temple Beth El 71 Bentley Avenue Jersey City, N. J. Rabbi Samuel A. Berman Pres. Joseph Silberberg</p>	<p>Temple Beth Elohim Mid-Island Reform Temple 926 Round Swamp Road Old Bethpage, N. Y. Rabbi Louis Stein Pres. Sidney Dickman</p>	<p>Dr. & Mrs. M. Routtenberg Temple B'nai Sholom 100 Hempstead Ave. Rockville Center, L. I.</p>
<p>Temple Beth El 45 Oak Street Patchogue, L. I. Rabbi David Schudrich Pres. Harry Stoll</p>	<p>Temple Beth Emeth of Flatbush 83 Marlborough Rd. Bklyn Rabbi Samuel D. Soskin Pres. Bernard Barr</p>	<p>Temple B'nai Zion 430 Franklin Street Bloomfield, N. J. Rabbi Sheldon Thall Julius Krulewitz, Pres.</p>
<p>Temple Beth El 88 E. Main St. Port Jervis, N. Y. Rabbi Stanley Herman Pres. David Goldman</p>	<p>Temple Beth Miriam Elberon, N. J. Dr. A. H. Lefkowitz, Rabbi</p>	<p>Temple Emanu-El 147 Tenally Road Englewood, N. J. Rabbi Arthur Hertzberg H. Liebergall, Pres.</p>
<p>Temple Beth El of NORTHERN VALLEY Closter, N. J. Rabbi Dr. L. S. Kravitz Pres. Sy Karper</p>	<p>Temple Beth Shalom Jewish Center of the Mahopacs Rabbi Herbert Freed Pres. Al Pressman</p>	<p>Temple Emanu-El 264 W. Northfield Rd. Livingston, N. J. Rabbi Kenneth Rivkin Pres. Peter Cooper</p>
<p>Temple Beth El Lindell Blvd. & Walnut St. Long Beach, L. I. Rabbi Ephraim S. Kolatch Pres. Emanuel Storm</p>	<p>Temple Beth Shalom 171-39 No. Blvd. Flushing, L. I. Rabbi Herschel Levin Pres. Frank S. Greene</p>	<p>Temple Emanuel 3315 Hillside Avenue New Hyde Park, L. I. Rabbi Dr. Andrew J. Robins Pres. Harry Beber</p>
<p>Temple Beth El of MANHATTAN BEACH 111 West End Ave., Bklyn Rabbi Louis M. Lederman Pres. Bernard Christenfeld</p>	<p>Temple Beth Shalom Green Street Haddon Heights, N. J. Rabbi Albert L. Lewis Pres. Edward Schifreen</p>	<p>Temple Emanuel Bway & E. 33rd St. Paterson, N. J. Rabbi David H. Panitz Pres. Jack Stark</p>
<p>Temple Beth El 1373 Bellmore Road North Bellmore, L. I. Rabbi Nathan Rosenbaum Pes. Jacob Landsman</p>	<p>Temple Beth Shalom Livingston Jewish Center 193 E. Mt. Pleasant Ave. Livingston, N. J. Rabbi Samuel L. Cohen Pres. L. L. Linkov</p>	<p>Temple Emanu-El of Canarsie 1880 Rockaway Pkway Brooklyn, N. Y. Rabbi Joseph Topel Pres. David Fishman</p>

<p>Midway Jewish Community Center 330 So. Oyster Bay Syosset, L. I. Rabbi B. A. Rubenstein Pres. Victor Karpf</p>	<p>The Religious School Reform Temple of Fairlawn, N. J. 10-10 Plaza Road Rabbi Selig Salkowitz</p>	<p>South Side Jewish Center 1000 Rosedale Rd. Valley Stream, L. I. Rabbi Jacob H. Hack Pres. Selwyn Cohen</p>
<p>Millinery Center Syn. 1025 Ave. of the Americas New York City Rabbi A. J. Burnstein Pres. Moe Brillstein</p>	<p>Remsen Heights Jewish Center 1115 E. 87 St. Bklyn Rabbi Philip Blachorsky Outg. Pres. Abraham Klonsky In Pres. Robert E. Fine</p>	<p>The Suburban Temple 2900 Jerusalem Ave. Wantagh, L. I. Rabbi Dr. R. A. Raab Pres. Donald Nathan</p>
<p>Mt. Neboh Congregation 130 W. 79 St. New York Rabbi R. Schenkerman Pres. R. J. Klausher</p>	<p>Riverdale Temple W. 246 St. & Independence Riverdale, N. Y. Rabbi Chas. E. Shulman Pres. Leo Block</p>	<p>Sunnyside Jewish Center 45-46 43rd St. Sunnyside, L. I. Rabbi Irwin A. Albert Pres. Sidney Silverman Ch. of Bd. Jos. Nathanson</p>
<p>Oakland Jewish Center 61-35 220 St., Bayside, L. I. Rabbi Irwin Isaacson Sidney Rothenberg Pres.</p>	<p>Rosedale Jewish Center 247-11 Frances Lewis Blvd. Rosedale, L. I. Rabbi Ervin Birnbaum Pres. Jules Granat</p>	<p>Temple Adath Yeshurun 601 S. Crouse Ave. Syracuse, N. Y. Rabbi Irwin Hyman Pres. Sidney L. Grossman</p>
<p>Ocean Parkway Jewish Center 550 Ocean Parkway Brooklyn, N. Y. Rabbi Howard Kahn Pres. Jack Leeb</p>	<p>Jacob H. Schiff Center 2510 Valentine Ave., Bx. Rabbi Samuel Penner Pres. Harry H. Durer</p>	<p>Temple Ahavath Achim 121-139 Academy St. Belleville, N. J. Rabbi Victor Cohen Pres. David Robbins</p>
<p>Oceanside Jewish Center 2860 Brower Ave. Oceanside, L. I. Rabbi Gilbert S. Rosenthal Pres. Wally Casson</p>	<p>Sephardic Cong. Long Beach 161 Lafayette Blvd. Rabbi Asher H. Abittan Pres. Ely Pappo</p>	<p>Temple Ahavath Sholem of Flatbush Ave. R at E. 16 St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Dr. A. Alan Steinbach Pres. Hyman W. Kottick</p>
<p>Ozone Park Jewish Center 107-17 89 St., Ozone Pk. Rabbi Samuel Landa Pres. Harold Elbaum</p>	<p>Sephardic Jewish Center 122 E. 169 St., Bronx Rabbi Asher Murciano Pres. Henry J. Perahia</p>	<p>Temple Avodah 3050 Oceanside Rd. Oceanside, L. I. Rabbi Philmore Berger Pres. Robert Goldstein</p>
<p>Plainview Jewish Center 95 Floral Drive Plainview, L. I. Rabbi Julius Goldberg Pres. Philip Kopstein</p>	<p>The Sephardic Temple Brand Blvd. Cedarhurst, L. I. Rabbi Arnold B. Marans Pres. Irving L. Rousso</p>	<p>Temple Beth Ahm 60 Baltusrol Way Springfield, N. J. Rabbi Reuben R. Levine</p>
<p>Rego Park Jewish Center 97-30 Queens Blvd. Rego Park, L. I. Rabbi Josiah Derby Pres. Irving Frankel</p>	<p>Society for the Advancement of Judaism 15 West 86 St., N. Y. Rabbi Alan W. Miller Chm. Bd. Irving Driesen</p>	<p>Temple Beth El Walnut Ave., Cranford, N. J. Rabbi Sidney D. Shanken Pres. Martin Gershman</p>
<p>RELIGIOUS SCHOOL REFORM JEWISH CONG. OF MERRICK, L. I. Merrick & Kirkwood Ave. Rabbi Sanford E. Sparstein Pres. Bernard Morris</p>	<p>South Baldwin Jewish Center 2959 Grand Ave., Baldwin L.I. Rabbi A. David Arzt Pres. Max Shamis</p>	<p>Temple Beth El 1271 Clinton Pl. Elizabeth N. J. Rabbi Irwin H. Fishbein Pres. Ionel Kahn</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

<p>Israel Community Center 3255 Hempstead Turnpike Levittown, L. I. Rabbi Nathaniel Steinberg Pres. Dr. Alfred Mark</p>	<p>Jewish Community Center of Teaneck, N. J. 70 Sterling Place Rabbi Judah I. Washer Pres. Archie Strull</p>	<p>Lincoln Park Jewish Center 311 Central Park Ave. Yonkers, N. Y. Rabbi S. W. Sternstein Pres. Gilbert Rabin</p>
<p>Jewish Center Atlantic Beach Park St. & Oneida Avenue Atlantic Beach, L. I. Rabbi Sol Roth Pres. Sam Kassoover</p>	<p>Jewish Community Center 711 Dogwood Avenue West Hempstead, L. I. Rabbi Abraham M. Moseson Pres. David Litkovsky</p>	<p>Lindenhurst Hebrew Congregation Lindenhurst, L. I. Rabbi Joshua Sodden Pres. Robert Barasch</p>
<p>Jewish Center of Hyde Park 779 E. 48 St. Brooklyn Rabbi Joseph M. Frankel Pres. Joseph J. Tracer</p>	<p>Jewish Community Center 252 Soundview Ave. White Plains, N. Y. Rabbi Dr. L. W. Schwartz Richard Sternberger Associate Rabbi Pres. George B. Lusk</p>	<p>Madison Jewish Center 2989 Nostrand Ave., Bklyn Rabbi J. Lindenberg Pres. Wallace Prince</p>
<p>Jewish Center of Kew Gardens Hills 71-25 Main Street Rabbi I. Usher Kirshblum Elliot Lipitz, Pres.</p>	<p>Jewish Comm. House of Laurelton-Springfield Laurelton, L. I. Rabbi Reuben Luckens Pres. David Reich</p>	<p>Malverne Jewish Center 1 Norwood Avenue Malverne, L. I. Rabbi Samuel Chiel Jacob Furman, Pres.</p>
<p>Jewish Center of Mt. Vernon 230 S. Columbus Ave. Mount Vernon, N. Y. Rabbi Morton L. Gordon Pres. Jules Bernstein</p>	<p>Kew Gardens Syn. Adath Yeshurun 82-17 Lefferts Blvd. Rabbi Dr. Gershon Appel Pres. Jacques Schwalbe Rev. David Hirsch</p>	<p>Marathon Jewish Community Center 245-37 60 Avenue Douglaston, L. I. Rabbi Henry Dicker Pres. Irving Schraeder</p>
<p>Jewish Center Nachlath Zion 2201 E. 23 St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Irving Ebert Pres. Marvin L. Zonis</p>	<p>Kissena Jewish Center 43-43 Bowne St., Flushing Rabbi Abraham Kupchik Pres. Abraham Spiegel</p>	<p>Massapequa Jewish Center Jerusalem at Central Ave. Massapequa, L. I. Rabbi Dr. H. I. Krantzler Pres. Mervin Zwerling</p>
<p>Jewish Center of West Orange 300 Pleasant Valley Way West Orange, N. J. Rabbi Harold Mozeson Pres. Milton M. Breitman</p>	<p>Kneses Israel of Sea Gate Sea Gate Ave. & Nautilus Brooklyn, N. Y. Rabbi Ezra Gellman Pres. Isadore Graulich</p>	<p>Merrick Jewish Center 225 Fox Bldg., Merrick L. I. Rabbi Solomon N. Lipman Outgoing Pres. Saul Bickel Incom. Pres. Hy Stein</p>
<p>Jewish Center of Williamsbridge 2910 Barnes Ave., Bronx Rabbi Akiba Predmesky Pres. Julius Herman</p>	<p>Larchmont Temple 73 Larchmont Ave. Rabbi Morris N. Kertzer Pres. R. W. Ehrenberg</p>	<p>Metropolitan Synagogue 40 East 35 St., N. Y. C. Rabbi Judah Cahn Cantor Norman Atkins</p>
<p>Jewish Community Center of Mount Kisco 60 Smith Ave. Mt. Kisco, N. Y. Rabbi Sanford H. Hahn Pres. Marvin L. Diller</p>	<p>Laurelton Jewish Center 228-02 137 Ave., Laurelton Rabbi Howard Singer Pres. Jack Berger</p>	<p>Midchester Jewish Center 236 Grandview Avenue Yonkers, N. Y. Rabbi Harry Bolensky Pres. Harry Kreiness</p>

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

<p>Cong. Sons of Jacob 37 Clove Ave. Haverstraw, N. Y. Rabbi Moshe Kranzler Pres. Leo Goldbank</p>	<p>Rabbi A. M. Feinerman Temple Emanuel Bayonne, N. J.</p>	<p>Genesis Hebrew Center Tuckahoe, N. Y. Rabbi Ludwig Nadelmann Solomon Glasthal, Pres.</p>
<p>Cong. Tifereth Israel Hill St. & Landing Road Glen Cove, L. I. Rabbi Joseph Schimelman Pres. Mayer Udell</p>	<p>Fifth Ave. Synagogue 5 East 62nd St., N. Y. C. Rabbi Immanuel Jakobovitz</p>	<p>Greenburgh Hebrew Center 515 Broadway Dobbs Ferry, N. Y. Rabbi Mordecai L. Brill Pres. Joseph Linzer</p>
<p>Conservative Synagogue of Fifth Avenue 11 East 11th St., N. Y. Rabbi Gilbert M. Epstein Pres. Edward Edelstein</p>	<p>Flatbush Jewish Center 500 Church Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Abraham M. Heller Pres. Herbert R. Bedell</p>	<p>Gun Hill Jewish Center 3380 Reservoir Oval E. Bronx, N. Y. Rabbi Isaac K. Sachs Pres. Eli Lupatkin</p>
<p>East End Synagogue OF LONG BEACH, N. Y. Rabbi Amos Miller Pres. J. Spencer Abbett</p>	<p>Flatbush Park Jewish Center Rabbi David S. Halpern Pres. Joseph Berkower</p>	<p>Highland Park Temple & Center South 3 Avenue Highland Park, N. J. Rabbi Phillip N. Ritholtz Pres. Harry Kroll</p>
<p>East End Temple 398 Second Ave., N. Y. C. Rabbi Rav A. Soloff Leonard H. Spring, Pres.</p>	<p>Floral Park Jewish Center 26 N. Tyson Ave. Floral Park, L. I. Rabbi Maurice Lamm Pres. Bernard Flatow</p>	<p>Hebrew Institute of University Heights 1835 University Ave., Bx. Rabbi Simon G. Kramer</p>
<p>East Meadow Jewish Center 1400 Prospect Avenue East Meadow, L. I. Rabbi Israel Nobel Joseph J. Rothstein, Pres.</p>	<p>Flushing Jewish Center No. Blvd. & 171st St. Flushing, L. I. Rabbi Paul L. Hait Pres. Edward I. Seligman</p>	<p>Hillcrest Jewish Center 183-02 Union Turnpike Flushing, L. I. Rabbi I. Mowshowitz Sam Paznik, Pres.</p>
<p>East Midwood Jewish Center 1625 Ocean Ave., Bklyn Rabbi Harry Halpern Pres. Arthur Kliegman</p>	<p>Forest Hills Jewish Center 106-06 Queens Blvd. Forest Hills, N. Y. Rabbi Ben Zion Bokser Pres. Solomon Heiferman</p>	<p>Hollis Hill Jewish Center 210-10 Union Turnpike Oakland Gardens, L. I. Rabbi Max Forman Pres. Maurycy Weisberg</p>
<p>Educational Jewish Center 801 Astor Ave., Bronx Rabbi Louis A. Steinhorn Pres. Abraham Pereira</p>	<p>Free Syn. of Flushing 136 Sanford Avenue Flushing, L. I. Rabbi Chas. G. Agin Pres. Dr. Sidney Schwartz</p>	<p>Inwood Hebrew Cong. 111 Vermilyea Ave. New York City Rabbi Ascher Yager Herman Tucker, Pres.</p>
<p>Rabbi & Mrs. H. Ehrenkranz 80 3rd St., Stamford, Conn.</p>	<p>Free Synagogue of Westchester 500 N. Columbus Ave. Mt. Vernon, N. Y. Rabbi Leon Jick Pres. Saul Mesinger</p>	<p>Inwood Jewish Center 12 Ellwood St., N. Y. C. Rabbi Dr. M. E. Wohlgelemerter Pres. Wm. Gellis</p>
<p>Elmora Hebrew Center 400 West End Ave. Elizabeth, N. J. Rabbi Theo B. Halberstadter Pres. Abraham Gruber</p>	<p>Fur Center Synagogue 154 West 29th St., N. Y. C. Rabbi Samuel Blech Pres. Harry Metzger</p>	<p>Israel Center Hillcrest Manor 167-11 73 Ave., Flushing Rabbi Benjamin I. Teller David Fels, Pres.</p>
<p>Fairlawn Jewish Center RELIGIOUS SCHOOL Fairlawn, N. J. Rabbi Simon Glustrom Princ. Henry Ascher Pres. Hy Levine</p>	<p>Garden City Jewish Center 168 Nassau Blvd. Garden City, N. Y. Rabbi Ralph Kingsley</p>	

SALUTE TO ISRAEL ON ITS SIXTEENTH ANNIVERSARY

<p>Cong. Beth Torah 270 Reynolds Terrace Orange, N. J. Rabbi Arnold A. Lasker Pres. Jack Weinberg</p>	<p>Cong. Chevrah Thilim Tifereth Israel Irvington, N. J. Rabbi David Freedman Rabbi Benj. Finkelstein Pres. M. Orenberg</p>	<p>Cong. Oheb Shalom 170 Scotland Road, South Orange, N. J. Rabbi Dr. L. M. Levitsky Pres. Theodore Krohn</p>
<p>Cong. B'nai Israel Park Ave. Temple 2710 Park Ave. Bridgeport, Conn. Rabbi Dr. Sanford M. Shapero Pres. Dr. Max Alpert</p>	<p>Cong. Emanu-El 261 E. Lincoln Avenue Mt. Vernon, N. Y. Rabbi Aaron H. Blumenthal Pres. Louis Miller</p>	<p>Cong. Ramath Orah 550 W. 110th St., N. Y. Dr. H. Serebrenik, Rabbi Abe Friedman, Pres.</p>
<p>Cong. B'nai Israel 100 East Jersey Street Elizabeth, N. J. Dr. Gershon B. Chertoff Rabbi</p>	<p>Cong. Etz Chaim Hewlett E. Rockaway Jewish Center Dr. Morris Goldberg, Rabbi Harold L. Oshry, Pres.</p>	<p>Cong. Rodeph Sholom Bridgeport, Conn. Dr. Harry Nelson, Rabbi Sheldon Weltman Ass't Rabbi David J. Leon, Cantor Harry Malin, Educ. Dir.</p>
<p>Cong. B'nai Israel 160 Millburn Avenue Millburn, N. J. Rabbi Dr. M. Gruenewald</p>	<p>Cong. Habonim, Inc. 44 West 66 St., N. Y. C. Rabbi Hugo Hahn Pes. Eric Norden</p>	<p>Cong. Rodfei Zedek 5200 Hyde Park Blvd. Chicago, Illinois Rabbi Ralph Simon</p>
<p>Cong. B'nai Israel of Kearny & No. Arlington 780 Kearny Ave., Kearny, N. J. Rabbi Sidney N. Bogner</p>	<p>Cong. Hope of Israel 841 Walton Ave., Bronx Rabbi Howard Kahn Pres. Leonard Fastenberg</p>	<p>Cong. Shaare Zedek 212 West 93 St., N. Y. C. Rabbi Arthur T. Buch Pres. Jack Savitt</p>
<p>Cong. Bnai Israel of Greater Red Bank Hance & Ridge Road Rumson, N. J. Rabbi S. Katz Pres. David Ruda</p>	<p>Cong. Kesser Torah of Flatbush 2310 Cortleou Road Brooklyn, N. Y. Rabbi Israel Ben David</p>	<p>Cong. Shaari Torah of Flatbush 305 E. 21 St., Brooklyn Rabbi Dr. Joseph Miller Pres. Sol Daniel</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun 270 West 89 St., N. Y. Rabbi William Berkowitz Pres. Charles H. Silver Chairman of Board: Samuel Blumberg</p>	<p>Cong. Knesseth Israel 11-06 Namoake Street Far Rockaway, L. I. Rabbi Ralph Pelcovitz Pres. Emanuel Neustadter</p>	<p>Cong. Sons of Israel Broad Ave., & Edsell Blvd. Palisades Park, N. J. Rabbi Zelig Block Pres. Samuel Schachner</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun 17 Waverly Place Newark, N. J. Rabbi Ely E. Pilchik Pres. Harold Grotto</p>	<p>Cong. Mount Sinai 305 Schermerhorn St. Brooklyn, N. Y. Rabbi Isadore A. Aaron Pres. Paul E. Wang</p>	<p>Cong. Sons of Israel 111 Irving Pd., Woodmere, L. I. Rabbi Emer. Irving Miller Dr. Saul Teplitz, Rabbi</p>
<p>Cong. B'nai Jeshurun Nathan Barnert Mem. Temple 152 Derron Ave. Paterson, N. J. Rabbi Martin Freedman Pres. Norman Lappin</p>	<p>Cong. Mount Sinai Anshe Emet 135 Bennet Ave., N. Y. C. Rabbi Murray S. Penkower Pres. Joseph Hahn</p>	<p>Cong. Sons of Israel Pleasantville Rd. Briarcliff Manor, N. Y. Rabbi Bernard Gelbart Pres. Irving Orenstein</p>
	<p>Cong. of Moses Rabbi Myron B. Movsky 2501 Stadium Drive Kalamazoo, Mich.</p>	<p>Cong. Sons of Israel S. Broadway & Hudson Ave. Nyack, N. Y. Rabbi Abraham Krantz Pres. Samuel Ellner</p>

<p>Anshe Emeth Memorial Temple 222 Livingston Ave. New Brunswick, N. J. Rabbi Jack D. Spiro Pres. A. B. Halpern</p>	<p>Community Center of Israel 2323 Grand Concourse Bronx, N. Y. Rabbi Simon I. Konovitch Pres. Al Heller</p>	<p>Cong. Beth El 99 Jerusalem Ave. Massapequa, L. I. Rabbi Israel Orenstein Pres. Richard Israel</p>
<p>Bay Ridge Jewish Center 8025 Fourth Ave. Brooklyn N. Y. Rabbi David M. Feldman Pres. Dr. Reuben Kagel</p>	<p>Community Synagogue 200 Forest Ave., Rye, N. Y. Rabbi Samuel H. Gordon Pres. Jack Kabcenell</p>	<p>Cong. Beth El 109 East Ave. Norwalk, Conn. Rabbi Samuel Schwartz Pres. Stephen Weitz</p>
<p>Bayswater Jewish Center Cong. Darchay Noam Far Rockaway, N. Y. Rabbi A. H. Neulander Pres. Harry A. Wertlieb</p>	<p>The Community Synagogue 150 Middle Neck Rd. Port Washington, L. I. Rabbi Martin S. Rosenberg Pres. Benj. Heller</p>	<p>Cong. Beth-El Zedeck Indianapolis, Indiana</p>
<p>Beth Sholom People's Temple Bay Pkway & Benson Ave. Brooklyn, N. Y. Rabbi Emanuel Schenk Pres. Ben M. Selbst</p>	<p>Community Synagogue Beth Ohr 1010 Ocean Ave., Bklyn, N.Y. Rabbi William Kloner Pres. James Walter</p>	<p>Cong. Beth Israel Rabbi A. Plotkin Tenth Ave. at Flower St. Phoenix, Arizona</p>
<p>B'nai Jeshurun Victory Boulevard Tompkinsville, S. I. Rabbi & Mrs. Murray Kohn</p>	<p>Cong. Ahavath Achim 1571 Staffield Rd. Bridgeport, Conn. Rabbi Dr. Victor Solomon Pres. Jacob Kraut</p>	<p>Cong. Beth Israel Rabbi A. Kazis Jamesbury Drive Worcester, Mass.</p>
<p>Brooklyn Jewish Center 667 Eastern Parkway Brooklyn, N. Y. Dr. I. H. Levinthal, Rabbi Dr. Benj. Kreitman, Rabbi</p>	<p>Cong. Ahavath Achim Anshei Canarsie 9420 Glenwood Rd., Bklyn Dr. Leon J. Berle, Rabbi Pres. Louis A. Naham</p>	<p>Cong. Beth Israel 5602 — 11th Avenue Brooklyn, N. Y. Rabbi Hershel Stollman Pres. Ludwig Smilow</p>
<p>Brotherhood Synagogue Cong. Beth Achim 139 W. 13 St. New York Rabbi Irving J. Block Pres. Louis Rivkin</p>	<p>Cong. Ahavath Achim 151 Woodruff Ave., Bklyn Rabbi Samuel Langer Pres. Martin Adler</p>	<p>Cong. Beth Israel 94 Fulton St. Hempstead, L. I. Rabbi Harry E. Schwartz Pres. Morris Schwartz</p>
<p>Central Synagogue Lexington Ave., & 55th St. New York, N. Y. Dr. D. J. Seligson, Rabbi Jesse Sekoles, Pres.</p>	<p>Cong. Ahavath Sholom 75-02 113th St. Forest Hills, L. I. Rabbi Irwin Sanders Pres. Edmund Hecht</p>	<p>Cong. Beth Joseph Denver, Colorado Daniel Goldberger, Rabbi Ben Heller, Pres.</p>
<p>Central Synagogue of Nassau Co. 430 De Mott Ave. Rockville Centre, L. I. Dr. George B. Lieberman, Rabbi Walter S. Warheit, Pres. Exec. Dir. S. N. Greenberg</p>	<p>Anshe Sholom Syn. & Community Center 50 North Ave. New Rochelle, N. Y. Rabbi Philip M. Weinberger Pres. Dr. M. Kalman</p>	<p>Cong. Beth Sholom 390 Bway, Lawrence, L. I. Dr. G. Klaperman, Rabbi Pres. Meyer C. Parkoff</p>
	<p>Cong. Beth David Minyan Club 188 Vincent Ave., Lynbrook, L.I. Rabbi Morris S. Friedman Pres. David Baraban</p>	<p>Cong. Beth Sholom Rutland & Rugby St. West Englewood, N.J. Rabbi Barry Schaeffer Pres. Albert Shulman</p>
		<p>Cong. Beth Sholom Of Kings Bay 2710 Ave. X, Bklyn, N. Y. Rabbi Leon B. Fink Pres. Saul Katz</p>

ISRAEL Discount Bank Ltd.

511 FIFTH AVE. • NEW YORK 17, N. Y.
At 43rd Street • Phone: TN 7-1080

*At your Service—Around the Corner
or Around the World*

Checking and Savings Accounts... a complete
range of Domestic and International Banking Serv-
ices... Prompt processing of Commercial Loans.

*100 Branches in Israel
International Network of Affiliated Banks*

GREETINGS TO THE
STATE OF ISRAEL

TIKVA RECORDS

THE FINEST IN
YIDDISH & HEBREW
RECORDINGS

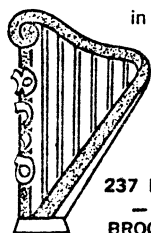
1650 B'way, Rm 301
New York 19, N. Y.

write for free catalogue
Tel.: JU 6-4934

personalized hebrew jewelry

ARTZI

JEWELRY COMPANY

in silver and gold
designed with
you in mind

EV 7-2000
MA 5-5958

237 HAVERMEYER ST
— OFF B'WAY
BROOKLYN 11, N. Y.

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy
taking. Tastes like delicious choc-
olate, and gives thorough relief
gently and comfortably. Ex-Lax
is America's biggest selling lax-
ative—used for over 50 years.

Buy the Economy 89c size
Save as much as 55c

Also available in 39c and 18c sizes
When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

לחותמי ה"בצרון", קוראנו וידידנו

ברכותיכם ותרומותיכם ותרומות
מוסדותיכם וידידיכם. שמות התור-
מים יתפרסמו בחוברת היובל.

בעוד ירחים מספר תופיע
חוברת מוגדלת ליובל הכ"ה של
ה"בצרון". נא להזדרז ולשלוח את

Published Monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except January-February, May-June, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Prof. N. Glatzer, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor; Prof. Hayim Leaf, Associate Editor. Annual Subscription, payable in advance \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N. Y. Copyright 1964, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

**WE SALUTE PREMIER LEVI ESHKOL
UPON HIS RETURN HOME FROM A
TRIUMPHANT VISIT TO THE U. S. A.**

The Genius of Israel and the Wizardry of American Technology will help to speedily implement

THE DESALINATION PACT

just entered into by President Lyndon B. Johnson and Prime-Minister of Israel Levi Eshkol.

By "sweetening" the sea with nuclear energy Prime-Minister Eshkol will conquer the deserts of the Negev and by "terracing" the mountains of Judaea, Edom and Galilee he will fulfill the millennial dream of the Jewish People of converting the Holy Land into an ever-blooming paradise.

Prime-Minister Levi Eshkol's recent visit to the U. S. A., although lasting only a few days, endeared him to the People of the United States and further augmented the respect and admiration of our country for the valiant little-Giant Israel that serves as a stabilizing factor and a beachhead of World Democracy in the turbulent lands of Arabian totalitarianism.

We hope that when Prime-Minister and Mrs. Eshkol revisit the United States in the future, they will enjoy our hospitality at the

DOWNINGTOWN MOTOR INN

Downingtown, Pennsylvania

U. S. Route 30 Phone, 296-2000 (Area Code 215)

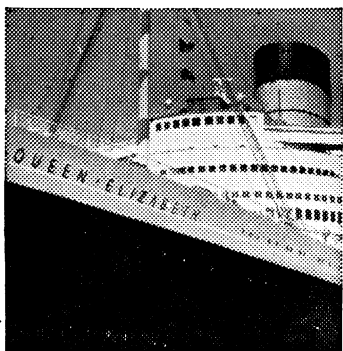
Where the Emerald Majesty of Historic Valley Forge meets the scenic splendors of Pennsylvania's fabled Amishland.

SAMUEL TABAS

CHARLES L. TABAS

DANIEL M. TABAS

הפּלַג לאירופה במלכות האדירות של קונארד

ר.מ.ס. מלכת אליעזבת, 83,673 טונות

חמשת ימי בידור בשפע תענוגות באניות הגדולות ביותר בעולם

באניות מלכת אליעזבת או מלכת מרי, תהנה מן המטבח הבינלאומי ושירות אדיב. קונארד מקדיש תשומת לב מיוחדת לכשרות ואולמות מרווחים לתפילה. באירופה תוכל לסדר בדרך נוחה את נסיעתך לישראל.

עונת מחירי-היסכון נמוכים נמשכת מ-8 באוגוסט עד 31 בדצמבר. מ-1 באוקטובר עד סוף השנה, נצל מחירי נסיעות טיול של קונארד. בדרכי היסכון אלה תוכל לערוך את נסיעתך לאירופה באחת המלכות האלה במחיר המועט של \$316 הלוך-ושוב (במחלקת תיירים).

טיולים במשך השנה כולה מ-5 עד 95 יום לנאסאו, לאיי הודו המערבית, הכף הצפוני, ים התיכון ומסביב לעולם. בחר מקונארדים גדולים אלה: קארוניה האנייה הגדולה ביותר שנבנתה אי-פעם לשם טיולים, אניות-התאומות המפוארות פראנקוניה וקארמאניה, או מלכת אליעזבת, אניית הנוסעים הגדולה ביותר בעולם.

ראה פוכן הנסיעה שלך או
Cunard Line, 25 Broadway,
New York, N. Y. 10004

לרגלי יובל הארבעים של הרב ד"ר אברהם ווייס פרופיסור לתלמוד בישיבה אוניברסיטי

אנו מציעים ספריו:

ספר היובל לאברהם ווייס

חלק העברי — 634 עמודים

חלק האנגלי — 168 עמודים

\$12.50 ניו יורק, תשכ"ד

לחקר התלמוד

6.— ניו יורק, תשט"ו

ספר הדיון

מחקרים במשפט התלמוד

5.— ניו יורק, תשי"ח

על היצירה הספרותית של האמוראים

6.— ניו יורק, תשכ"ב

התהוות התלמוד בשלמותו

6.— ניו יורק, תש"ג בעטיפה

קובץ מדעי

לזכר משה שור

בעריכת אברהם ווייס ולוי גינזבורג

4.— ניו יורק, תש"ה בעטיפה

כ"כ הדפסנו עוד הפעם הספרים הידועים:

JEWISH SELF-GOVERNMENT IN THE MIDDLE AGES

Definitive Textual Study by

Dr. Louis Finkelstein

Re-issue 418 pages

New York, 1964 \$6.75

THE TEN COMMANDMENTS IN A CHANGING WORLD

by Dr. Isaac Klein

Re-issue, Jerusalem, 1963 \$3.75

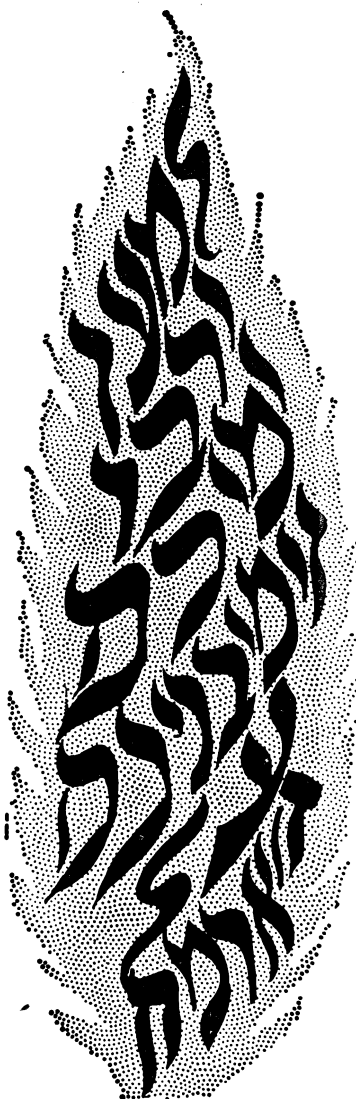
בית מסחר והוצאת ספרים

PHILIPP FELDHEIM, INC.

"The House of the Jewish Book"

96 East Broadway, N. Y., N. Y. 10002

הקרן הקיימת לישראל באמריקה

צדוד

את

שמך

בחי

נצה

היום...

בישראל

עלידי גאולת ארמת ישראל משממות
הדורות; עלידי הכשרת הקרקע
להתישבות יהודית, הקרן יוצרת את
התנאים להמשך קיומו של העם הי-
ודי ולהבטחת עתידו.

אף לך חלק בחיי נצה. בידך לקיים
את שמך לעולמי עד; אפשר לך
להקים מפעל במדינת ישראל שינ-
ציה את שמך, עתה, בחיך, עלידי
עזובן בצוואתך או העברת דמי הבי-
טוח.

THE FOUNDATION FOR THE
JEWISH NATIONAL FUND
42 E. 69th St., New York 21, N. Y.
Trafalgar 9-9300

THE FOUNDATION FOR THE
JEWISH NATIONAL FUND
42 E. 69th St., New York 21, N. Y.

Dear Sirs:

I am interested in obtaining more information on how I can establish a personal link with the land of Israel. Please mail additional data to:

NAME _____

ADDRESS _____ TELEPHONE _____

CITY _____ ZONE _____ STATE _____

כבר הופיע

A BOOK OF JEWISH CONCEPTS

(ספר המושגים היהודיים)

מאת פלטיאל בירנבוים

הספר נכתב בשביל המבקשים להכיר את מושגי היהדות הכרה נאמנה וברורה, בדרך הסברה קלה וממצה, הסברה הנותנת טעם ותוכן לדברים, שבלעדיה הם עשויים להיות מליצות שדופות לקורא הרגיל, שאינו מכיר את ספרות הדורות של עם ישראל. בכרך אחד ונוח למלמול ניתנו כאן עיקרי תורתה של היהדות. אנציקלופדי בהיקפו ותמציתי בתוכנו, קל לעיון ונוח לשימוש, נועד הספר לא רק לצורכי הרבנים, המורים והתלמידים, כי אם לכל אדם מישראל, המבקש לדעת את שליחותה של היהדות בעולם.

מכל צד מכריזים על הצורך בהפצת ידיעתם של העקרונות והמידות של היהדות בקרב בני דורנו. הכרך הזה, שבו המעשה והחזון של היהדות מוארים באספקלריה של זמננו, נתחבר מתוך נתינת דעת על חיבוטי המתיחות של ימינו ומתוך הכרה, שהשקפתה של היהדות על טעמם של החיים היא אמת העומדת לעד. בעלי-נפש התוהים על חשבוננו של עולם וחוקרים למצוא תשובות יסודיות לשאלות החיים, יפיקו תועלת רבה מהכרת תוכנו של ספר זה, שנתחבר בצורה השווה לכל נפש. הם ימצאו בו על נקלה את אשר יבקשו לדעת על המקרא, הגנוזים, המשנה, התלמוד, המדרש, הפוסקים וספרי המוסר, ומנהגי ישראל ואורחות חייו.

ס פ ר ה מ ו ש ג י מ ב י ה ד ו ת

נועד בעיקר לשימוש מניה-זכיה לשם השגת אינפורמציה מדויקת לאלתר. לפיכך נערך בצורת מלון של היהדות, שהמעיון בו ימצא את חפצו בלא יגיעה יתירה. לנוחות הקורא צמצמנו את ציוני המקורות, שהספר שאב מהם, והרצאת הדברים פשוטה וברורה ככל האפשר.

זהו ספר לכל יהודי ולכל מי שמבקש לדעת מהו יהודי ויהדות מהי. כאלף ושש-מאות מושגים וערכים, המהווים בצירופם את מהותה של היהדות לכל היקפה, נקבצו כאן ונתבארו באר היטב באנגלית רהוטה ומוכנת לכל. כמוף הספר ניתנו מפתחות בעברית ובאנגלית, שיש בהם לסייע בידו של המעיין להוסיף בירור בעניינים הנדונים בו בספר.

הספר מחזיק 737 עמודים בכריכה תרורה, ומחירו \$6.95

הנחה הגונה מן המחיר תינתן לבתי-כנסיות ובתי-ספר

HEBREW PUBLISHING COMPANY

79 DELANCEY STREET
NEW YORK, N. Y. 10002

Tel.: WA 5-3700

הגליל הציוני דמנהטן
של ההסתדרות הציונית באמריקה

מגיש את ברכותיו

למדינת ישראל

לשנת העצמאות ה"ט"ז

ישנה חילה וירומם קרנה ותזכה

להיכונן לבנין עדי-עד!

יוליוס רוסבאך, נשיא

השכונה הציונית

של מילוואקי

שולחת את מיטב איחוליה

למדינת ישראל

לרגל שנת ה"ט"ז לעצמאותה

יביאו השנים הבאות בכנפיהן גאולה
שלימה לעם ולארץ!

גב' אידה גיאר, מזכירה רושמת וכספים
הרב עמנואל ל. ליפשיץ, נשיא
סידני מנדלסון, סגן-נשיא
בן רזניק, סגן-נשיא
מרבוס שמירא, סגן-נשיא
נתן ה. כהן, גזכר

ההסתדרות הציונית

של דיטרויט, מישיגן

מצרפת את ברכותיה

למדינת ישראל

לשנת ה"ט"ז לעצמאותה

יהיו הימים הבאים ימי שלום, אושר ובנין.

השופט א. ג. קאופמן, נשיא

הגליל הציוני דברוקלין

של ההסתדרות הציונית באמריקה

מברך את

מדינת ישראל

לחג העצמאות ה"ז

בכיבושים נוספים בשדה העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ

מי יתן ויכונן השלום לעד!

חיים פלינגל, נשיא

ברכות נאמנות

פרופ' צבי שרפשטיין

בהיכנסו לשערי גבורה

כשם שתרם תרומה רבה בעבר לשדה
הספרות והחינוך העברים באמריקה כן יוסיף
להפרות את רוחנו בכשרונותיו הברוכים עוד
שנים רבות

האוניברסיטה ללמודי היהדות
בלום אנג'לס
דוד ליבר, נשיא

ועד החינוך היהודי

שולח את

מיטב ברכותיו ואיחוליו

למחנך והסופר הוותיק

שהעשיר את ספרותנו החינוכית והעמיד
תלמידים רבים

פרופ' צבי שרפשטיין

למלאת לו

שמונים שנה

יזכה להמשיך בעבודתו הפוריה והחשובה
עוד שנים רבות!

יהודה פריד, נשיא
ד"ר עזריאל אייזנברג, מנהל

כנסת המחנכים על יד בתי הכנסת
המאוחדים

מברכת את המחנך והסופר הדגול

פרופ' צבי שרפשטיין

להגיעו לגיל הגבורות

יהא רעוא שימשיך עוד הרבה שנים בעבודתו
הפוריה למען החינוך העברי השלם

ד"ר חיים ל. טפר
מזכיר-מנהל
חיים פומרניץ
נשיא

ברכה לבבית

למחנך ולסופר רב התושיה והמעש

פרופ' צבי שרפשטיין

שהטביע את חותמו העברי הנאמן על החינוך
העברי באמריקה וסלל את הדרך לספרות
חינוכית מעולה בהגיעו

לשנת השמונים

יעמוד בו טוב טעמו ורעננות רוחו עד
מאה ועשרים

לשכת החינוך העברי, טורונטו, קנדה.
ד"ר יוסף דיימונד, מנהל

ע ט ר ת ב ר כ ה

למחנך הדגול, רביהמעש והחשיגים והסופר הוותיק יקריהרוח

פרופ' צבי שרפשטיין

בהגיעו לשנות הגבורות

הננו מאחלים לך ולרעיתך, אשת נעורייך, חברתך בחיים, שושנה הסגולה, אורך ימים ושנים כהנה וכהנה, בריות גופא ונהורא מעליא, תרוו רוב נחת מצאצאיכם, יוצאי חלציכם, ותראו בעלייתו של החינוך העברי, שעמלתם וששקדתם על תקנתו כל ימי חייכם. הלוואי ובזכות תינוקות של בית רבן, שלמדתם אותם תורה ולשון, כדברי חז"ל: כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו — עוד תוסיפו להפיץ דעת ותושיה ויתקיים בימיכם דברי החזוים והבטחותיהם — וקראת ישועה חומותיך ושעריך תהילה — במילואם.

מרת רחל ניומאן (בת משפ' פושקוב הידועה)
מרת פרומה סקלאר
שאול פינקלשטיין ורעיתו
צבי ואסתר פרח
דוד וחיה פרידמאן
מנחם ג' כץ ורעיתו
מרת שרה ראסם
משה שק
יצחק שלום ורעיתו
יהושע ובתיה שתדלן

מרים וזאב אגרונוב
ישעיהו אדלר
עזריאל אללן ורעיתו
מרדכי גליק ורעיתו
אליעזר גולדברגר ורעיתו
מלך גולדשייד ורעיתו
מרת שרה גרינברג
מרת מתיחודית דיווידסון
צבי הנדלר ורעיתו
ראובן מיללר

שפע ברכות

למחנך ולסופר הדגול
פרופ' צבי שרפשטיין
לשמונים שנות חייו

ד"ר ל. ב. אולמן

טורונטו

מיטב ברכותינו

למחנך ולסופר הנעלה
פרופ' צבי שרפשטיין
ליובל השמונים

הרב אלתר פ. לאנדסמאן

מיטב האיחולים

לפרופ' צבי שרפשטיין
בהיכנסו לשער השמונים

יזכה להפיץ ממעינות חכמתו בחינוך
ובספרות עוד רבות בשנים!

פלושינג, ל. א. הרב שמואל שפיר

כוס של ברכת

לידידי היקר
פרופ' צבי שרפשטיין
בהגיעו לגבורות

תוסיף להפיץ עוד רבות בשנים ממעינות
תורתך חוצה

ד"ר שמעון גרינברג

שפע ברכות ואיחולים

לבעל היובל היקר והדגול
פרופ' צבי שרפשטיין

שיקאגו בית הכנסת אנשי אמת

לפרופ' צבי שרפשטיין

רוב ברכה והצלחה
למלאת לו שמונים שנה
יוסיף חיילים בעבודתו החינוכית והספרותית
החשובה!

תלמוד תורה דמיניאפוליס
ל. י. קייזר, מנהל

ברכות מאליפות

לפרופ' צבי שרפשטיין

מראשי מחנכי הדור ומן הסופרים
העברים המצויינים כאמריקה
בהגיעו לשנות הגבורה

ד"ר יצחק לויטאץ

ברכה
לחתן היובל הדגול
פרופ' צבי שרפשטיין

מ א ת
גריץ קולג' בפילדלפיה
א. גואלמן, דיקן ז. חומסקי, יו"ר
חבר המורים

איחולינו הלבביים

לאחד מקברניטי החינוך העברי
פרופ' צבי שרפשטיין
בהגיעו לגבורות
יחזקה ה' ויאצעה עוד שנים רבות ופוריות
הרב צבי תבורי, מנהל
המתלקה לחינוך ותרבות תורניים שליד
הסוכנות היהודית

ברכות ואיחולים לבכיים
לידידינו היקר והדגול

פרופ' צבי שרפשטיין
ליובל השמונים

תוסיפו, אתה ורעיתך, לראות בטובה ולשבוע
נחת עוד שנים רבות, רבות

א. צ. וואהל ורעיתו

התנהלה הראשית של אפע"5 (איגוד פועלים לאומיים)
— אידישע נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד —

שולחת את ברכתה, ברכת חברים, לתושבי מדינת ישראל ולממשלה
לכבוד השנה הטי"ז של מדינת ישראל

ה"פארבאנד" — איגוד הפועלים הלאומיים
יששכר באנטשעק, נשיא
ל. סינאל, מזכיר

מיטב הברכות והאיחולים
ל מ ד י נ ת י ש ר א ל
לרגל שנת הטי"ז לעצמאותה

השכונת הציונית ד'ונג ביטש
רבי אהרן קאמלוב, נשיא

השכונת הציונית, מספר 10, וואשינגטון הייטס, ג. י.

מגישה מנא של ברכה

ל מ ד י נ ת י ש ר א ל
לשנת העצמאות הטי"ז

אליהו מונק, מזכיר
ג'ירודלין ריברטס, רושמת

יהושע זינגר, נשיא
נתנאל פוגל, גזבר

ש פ ע ב ר כ ו ת
ל מ ד י נ ת י ש ר א ל
לשנת העצמאות הטי"ז

יביאו השנים הבאות בכנפיהן גאולה שלימה לעם ולארץ!

השכונת הציונית של הייטס טמפל, קליבלאנד הייטס
מילטון מ. וויש, נשיא

ברכת שלום, בנין וקיבוץ גלויות למדינת ישראל — לשנת העצמאות ה"ז

פקידה וחבריה של
השכונה הציונית
מספר 32 של פלאטבוש

מברכת את
מדינת ישראל
לחג העצמאות הטי"ז
תיבנה בנין עדי עד!

בנימין גורסקי, נשיא

השכונה הציונית
של מנהטן ביטש
ברוקלין, נ. י.

מברכת את
מדינת ישראל
לחג העצמאות הטי"ז

בברכות שלום ובטחון, וביצור כלכלי,
תרבותי ומדיני

יצחק פינקל, נשיא

השכונה הציונית
מספר 14 של איסטון פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

מברכת את
מדינת ישראל
לחג העצמאות הטי"ז
בברכת שלום ובטחון

רבי י. ה. לזוינטאל — חשופט מ. בראנד
צבי כרמלי — יוסף שיינברג, נשיאי כבוד
ד"ר מילטון שיף, נשיא
ליאו קויפמאן, גזבר — מ. כהן, מזכיר

השכונה הציונית
של מאנהטן, מספר 7

מברכת את
מדינת ישראל
ליום חגה הגדול בהיכנסה
לשנת הטי"ז לקיומה

יתגשמו בה כל תקוות עמנו!

שמואל מיללער, נשיא